

Eesti Vabariik

Haridus- ja Teadusministeeriumi valitsemisala
arengukava
„TARK ja TEGUS RAHVAS”
2015 – 2018

veebruar 2014
Tartu

Sisukord

Sisukord	2
Eesmärkide ja meetmete seos	4
Sissejuhatus	5
Haridus- ja Teadusministeeriumi missioon, visioon ja väärtused	6
1. Haridus- ja Teadusministeeriumi tegevusvaldkonnad	7
1.1. Tegevusvaldkondade sisu ja ulatus	7
1.2. Tegevusvaldkondade strateegilised alused	8
1.3. Pikaajalised rahvusvahelised eesmärgid	9
2. Tegevusvaldkond: haridus	11
2.1. Hetkeolukorra analüüs	11
2.1.1. Muutused õpikäsituses	11
2.1.2. Õpetajad ja õppeasutuste juhid	13
2.1.3. Elukestva õppe võimaluste ja töömaailma vajaduste vastavus	17
2.1.4. Õppimine digiajastul	19
2.1.5. Õppes osaluse kasv ja tulemuslik rahastamine	20
2.2. Strateegilised eesmärgid, mõõdikud ja meetmed	32
3. Tegevusvaldkond: teadus- ja arendustegevus	38
3.1. Hetkeolukorra analüüs	38
3.1.1. Eesti teaduse kõrge taseme ja mitmekesisuse kindlustamine	38
3.1.2. Eesti teadus- ja arendustegevuse ühiskondliku ja majandusliku kasu suurendamine	42
3.1.3. Majandusstruktuuri muutev teadus- ja arendustegevus ning innovatsioon lähtub nutikast spetsialiseerumisest	44
3.1.4. Eesti osaluse ja nähtavuse suurendamine rahvusvahelises teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni alases koostöös	44
3.2. Strateegilised eesmärgid, mõõdikud ja meetmed	46
4. Tegevusvaldkond: noored	52
4.1. Hetkeolukorra analüüs	52
4.1.1. Noore võimalused oma loome- ja arengupotentsiaali avamiseks	52
4.1.2. Noore tõrjutusrisk	55
4.1.3. Noore aktiivne osalus kogukonnas ja otsustes	58
4.1.4. Noortevaldkonna tõhus toimimine	59
4.2. Strateegilised eesmärgid, mõõdikud ja meetmed	60
5. Tegevusvaldkond: keel	63
5.1. Hetkeolukorra analüüs	63
5.1.1. Eesti keel emakeelena	63
5.1.2. Eesti keel väljaspool Eestit	64
5.1.3. Eesti keel Eestis teise keelena	65
5.1.4. Võõrkeeled (mitmekeelsus) Eestis	67
5.2. Strateegilised eesmärgid, mõõdikud ja meetmed	69
6. Tegevusvaldkond: organisatsiooni arendamine	71
3.2. Hetkeolukorra analüüs	71
6.1.1. Ühtne personalipoliitika	71
6.1.2. Edukas Euroopa Liidu nõukogu eesistumine	71
6.1.3. Strateegilise juhtimissuutlikkuse kasv	72
6.1.4. Tõhus infohaldus	72
6.1.5. Eesmäärke toetav riigivara	72
6.1.6. Tõhus ressursikasutus	73
6.1.7. Uus ja mõjus tõukefondide rakendusperiood	73
6.1.8. Kaasaegne haridusseadustik	73
6.2. Strateegilised eesmärgid, indikaatorid ja meetmed	74
7. Tegevusvaldkond: arhiivindus	76
7.1. Hetkeolukorra analüüs	76
7.2. Strateegilised eesmärgid, mõõdikud ja meetmed	77

Lisa 1. Valitsemisala arengukava 2015-2018 finantsplaan tegevusvaldkondade lõikes	79
--	-----------

Eesmärkide ja meetmete seos

Vald-kond	Eesmärk või alaeesmärk	Meede
Haridus	Alaeesmärk 1. Muutunud õpikäsitlus.	Meede 1. Iga õppija individuaalset ja sotsiaalset arengut toetava, õpioskusi, loovust ja ettevõtlikkust arendava õpikäsitluse rakendamine kõigil haridustasemetel ja -liikides.
	Alaeesmärk 2. Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning koolijuhid.	Meede 2. Õpetaja/õppejõu ja koolijuhi töö hindamine ja tasustamine vastavusse viimine nende ametikohtadele esitatavate nõuete ja töö tulemuslikkusega.
	Alaeesmärk 3. Elukestva õppe võimaluste ja töömaailma vajaduste vastavus.	Meede 3. Kvaliteetsete, paindlike ja mitmekesiste valikutega ning tööturu arenguvajadusi arvestavate õppimisvõimaluste ja karjääriteenuste loomine, et suurendada erialase kvalifikatsiooniga inimeste arvu erinevates vanuserühmades ja regioonides.
	Alaeesmärk 4. Digipöörde elukestvas õppes.	Meede 4. Õppimisel ja õpetamisel kaasaegse digitehnoloogia otstarbekam ja tulemuslikum rakendamine, kogu elanikkonna digioskuste parandamine ning ligipääsu tagamine uue põlvkonna digitaristule.
	Alaeesmärk 5. Võrdsed võimalused elukestvaks õppeks ja õppes osaluse kasv.	Meede 5. Kõigile võrdsete võimaluste loomine elukestvaks õppeks.
Teadus	Alaeesmärk 6. Eesti teadus on kõrgetasemeline ja mitmekesine.	Meede 6. Teaduse kõrge taseme ja mitmekesisuse kindlustamine.
	Alaeesmärk 7. Teadus- ja arendustegevus toimib Eesti ühiskonna ja majanduse huvides.	Meede 7. TA ühiskondliku ja majandusliku kasu suurendamine.
	Alaeesmärk 8. TA muudab majandusstruktuuri teadmistemahukamaks.	Meede 8. Majandusstruktuuri muutuv TAI lähtub nutikast spetsialiseerumisest.
	Alaeesmärk 9. Eesti on rahvusvahelises TAI alases koostöös aktiivne ja nähtav.	Meede 9. Eesti osaluse ja nähtavuse suurendamine rahvusvahelises TAI alases koostöös.
Noored	Alaeesmärk 10. Noorel on rohkem valikuid oma loome- ja arengupotentsiaali avamiseks.	Meede 10. Võimaluste suurendamine noorte loovuse arendamiseks, omaalgatuseks ja ühistegevuseks.
	Alaeesmärk 11. Noorel on väiksem risk olla tõrjutud.	Meede 11. Noorte kaasamise suurendamine ja noorte tööhoiuevalmiduse parandamine.
	Alaeesmärk 12. Noore osalus otsustes on rohkem toetatud.	Meede 12. Noorte aktiivse osaluse toetamine kogukonnas ja otsustes.
	Alaeesmärk 13. Noortevaldkonna toimimine on mõjusam.	Meede 13. Kvaliteetse noortepoliitika ja noorsootöö arengu tagamine.
Keel	Alaeesmärk 14. Süsteemne eesti keele arendamine ja mitmekeelsuse väärtustamine.	Meede 14. Arendatakse ja väärtustatakse eesti keelt kui emakeelt ning selle kasutamist. Meede 15. Toetatakse muukeelse elanikkonna eesti keele õpet. Meede 16. Väärtustatakse mitmekeelsust.
Organisatsioon	Eesmärk: strateegiliste eesmärkide täitmist ja missiooni ning väärtuste järgimist toetav koostööle ja kaasamisele orienteeritud organisatsioonikultuur Haridus- ja Teadusministeeriumi valitsemisalas, mis tekitab usaldusväärsust töötajates, partnerites ja avalikkuses.	Meede 17. Valitsemisala eesmärgipärane, jätkusuutlik ja tõhus juhtimine.
Arhiivindus	Eesmärk: ühiskonna dokumentaalse mälu kestlik säilitamine, kasutamine ning kodanike õiguste tõendamine.	Meede 18. Dokumentide hindamine. Meede 19. Arhivaalide kogumine ja säilitamine. Meede 20. Arhivaalidele juurdepääsu tagamine.

Sissejuhatus

Teadmised, oskused, loovus ja ühised väärtused on ühiskonna ja rahvuse edasikestmise tähtsaimad tagatised. Eesti tulevik, ühiskonnaliikmete toimetulek ja rahulolu sõltuvad suuresti iga elaniku haritusest. Üleminek teadmispõhisele majandusele tähendab haridus- ja teadustegevuse pidevalt kasvavat mõju Eesti majanduslikule konkurentsivõimele. Teadus-, haridus-, arhiivindus-, noorte- ja keelevaldkonna edasimineku määrab otseselt Eesti järgmiste aastate arenguvõime nii sotsiaal- kui ka majandusvaldkonnas. Haridus kasvatab isiksuse autonoomiat ja toetab tema sotsialiseerumist, mille käigus inimene õpib tundma oma kultuuri ja kujundab arusaama enda kohta. Eesti elukestva õppe korralduse üldeesmärk on olukord, kus kõigile Eesti inimestele on loodud nende vajadustele ning võimetele vastavad õpivõimalused kogu elukaare jooksul, et tagada neile isiksusena väärika eneseteostuse võimalused ühiskonnas, töö- ja pereelus.

Haridus- ja Teadusministeeriumi (HTM) organisatsioonipõhine arengukava koostatakse järgneva nelja eelarveaasta kohta ning seda täiendatakse igal aastal ühe aasta võrra, et tagada strateegilises planeerimises pidev nelja-aastane perspektiiv. Selle perioodi arengukava esimese aasta (2015) tegevuste ja vajalike ressursside kava ühtib ministeeriumi 2015. aasta eelarveprojekti sisuga.

Arengukava juhindub kehtivate valdkondlike arengukavade eesmärkidest ning on täiendatud Vabariigi Valitsuse tegevuskavast 2011–2015 tulenevate ülesannetega, mis on omakorda seotud riigi eelarvestrateegiaga 2015–2018, konkurentsivõime kavaga „Eesti 2020“ ning Euroopa Liidu (EL) tasandi soovitusetega. Arengukava koondab aasta-aastalt kõikide valdkondade hetkeolukordade analüüsid, mistõttu see on kujunenud oluliseks valdkondlike arenguid kirjeldavaks dokumendiks. Käolev arengukava on koostatud eeldusel, et uute algatuste rahastamine toimub struktuurifondide 2014+ vahenditest.

Arengukava „Tark ja tegus rahvas“ 2015–2018 on HTMi valitsemisala¹ arengukavade reas oluline verstapost, kuna enamikus valitsemisala valdkondades on välja töötatud ja vastu võetud (või võetakse lähiajal vastu) uued pikaajalised strateegiad ja arengukavad. Käesoleva arengukava ülesehitus ja sisu lähtuvad uutest strateegiatest ning neis seatud pikaajalistest eesmärkidest kuni aastani 2020. 2014. a veebruaris võttis Vabariigi Valitsus vastu Elukestva õppe strateegia 2020, Noortevaldkonna arengukava 2014–2020 kinnitati 2013. a lõpus. 2014. aasta alguse seisuga ootab kinnitamist Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia 2014–2020 „Teadmispõhine Eesti“.

¹ HTMi valitsemisalasse kuuluvad valitsusasutused Keeleinspeksioon ja Rahvusarhiiv; riigiasutus Eesti Noorsootöö Keskus; sihtasutused Eesti Teadusagentuur, Sihtasutus Archimedes, Sihtasutus Innove, Hariduse Infotehnoloogia Sihtasutus, Spordikoolituse- ja Teabe Sihtasutus, SA Teaduskeskus AHHAA, Sihtasutus Kutsekoda; lisaks riiklikud üldharidus-, kutse- ja rakenduskõrgkoolid ning teadusasutused.

Haridus- ja Teadusministeeriumi missioon, visioon ja väärtused

Missioon

Olla tasakaalustatud hariduspoliitika eestvedaja ning luua ühiskonnas järjepidevalt eeldusi ja tingimusi, et kõigil inimestel oleks uuendusmeelses ja arengule orienteeritud ühiskonnas võimalus õppida kogu elu.

Visioon

Haridus- ja Teadusministeerium on ühiskonnas tunnustatud ning asjatundlik haridus-, teadus-, noorte-, keele- ning arhiivinduspoliitika eestvedaja, mille tegevust iseloomustavad:

- selged arengusuunad;
- eesmärgipärane ja tõhus juhtimine;
- mõistlik õigusaktide süsteem;
- tõhus hindamissüsteem, sh järelevalve;
- järjepidev ja avatud kommunikatsioon;
- rahvusvaheliste kogemuste kriitiline arvestamine.

Väärtused

Organisatsiooni toimimise alus on lähtumine sarnastes olukordades sarnastest väärtustest.

Haridus- ja Teadusministeeriumi ühendavateks väärtusteks on:

- usaldusväarsus,
- avatus,
- loovus,
- pädevus,
- teadmispõhisus,
- uuendusmeelsus.

1. Haridus- ja Teadusministeeriumi tegevusvaldkonnad

1.1. Tegevusvaldkondade sisu ja ulatus

Haridus- ja Teadusministeeriumil on kuus tegevusvaldkonda – haridus, keel, noored, teadus- ja arendustegevus, organisatsiooni arendamine ning alates 2012. aastast ka arhiivindus. Hariduse tegevusvaldkond hõlmab seejuures kõiki haridustasemeid alusharidusest täiskasvanuhariduseni.

Arengukavas on välja toodud iga tegevusvaldkonna sisu ja ulatus ning esitatud ülevaade strateegilistest dokumentidest, millele tuginedes valdkondade arengut kavandatakse. Iga tegevusvaldkonna puhul on esitatud hetkeolukorra analüüs, millest lähtuvalt on püstitatud strateegilised eesmärgid järgnevas neljaks aastaks või aastani 2020, kui seda näeb ette uus strateegiadokument. Eesmärgid on seotud mõõdikutega, mille abil hinnatakse eesmärgi suunas liikumist. Üldeesmärgi ja mõõdikute järel on esitatud alaeesmärgid ja nende saavutamiseks kavandatud meetmed (v.a keele- ja arhiivindusvaldkonnas, kus alaeesmärke seatud ei ole). Tegevused ning oodatavad tulemused 2018. aastaks või aastaks 2020 on kirjeldatud meetmete kaupa.

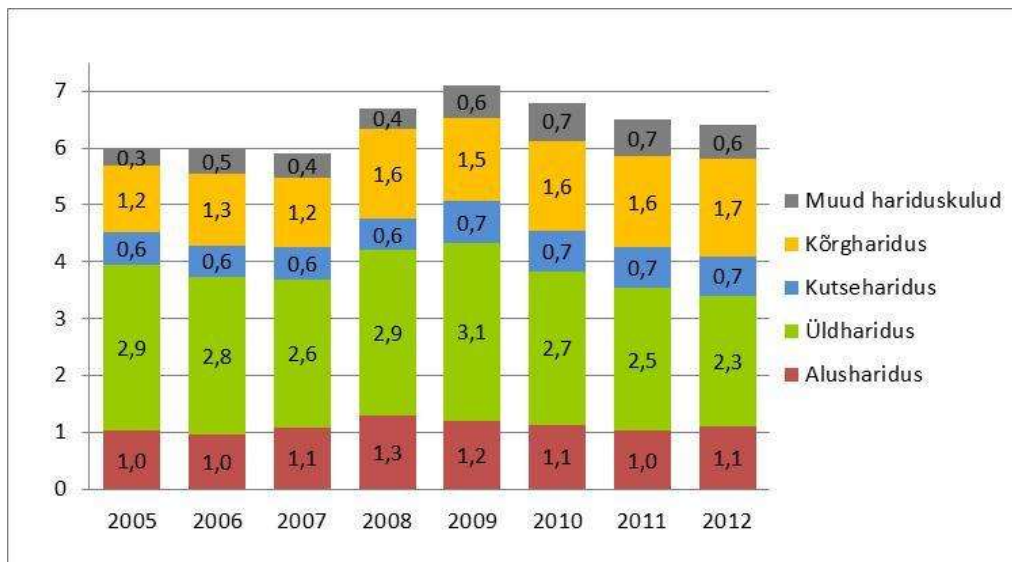
Haridus- ja Teadusministeeriumi tegevusvaldkonnad on seotud Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammi ja riigi eelarvestrateegia (RES) poliitikavaldkondadega järgmiselt.

	HTMi tegevusvaldkond	Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammi ja RESi poliitikavaldkond	Meetmed arengukavas „Tark ja tegus rahvas“ 2015–2018
1)	Haridus ²	Haridus	1–5
		Lõimumine	Alameetmed 5.6. (osaliselt) ja 5.7.
2)	Teadus- ja arendustegevus	Haridus	6–9
3)	Noored ³	Kultuur	10–13
4)	Keel	Eesti keel	14–16
5)	Organisatsiooni arendamine	Haridus	17
6)	Arhiivindus	Riigivalitsemine ja kodanikuühiskond	18–20

Kogu valitsemisala ulatuse ja vastutuse rahaline mõju ühiskonnas on objektiivselt mõõdetav hariduse tegevusala valitsemissektori kogukulude kaudu COFOG metoodika alusel (vt joonis 1.1.). Kui perioodil 2005–2012 on hariduse rahastamine absoluutarvudes enamikul aastatel suurenenud, kasvades 670,9 tuhandelt eurolt 2005. a. 1 111,6 tuhande euron 2012. aastal, siis osakaaluna SKPst kasvas hariduse rahastamise vaid 2008. ja 2009. aastal. Sealt edasi on hariduse valdkonna rahastamise osakaal SKPst aastast aastalt langenud. Oma osa selles on nii üldisel majanduslangusel kui ka õpilaste arvu vähenemisel, mis eriti tugevalt paistab silma üldhariduse valdkonna hariduskulude dünaamikas.

² Hõlmab alusharidust, põhiharidust (1.–9. klass) ja üldkeskharidust (10.–12. klass), kutseharidust (sh kutsekeskharidust), täiskasvanuharidust, kõrgharidust ja õpetajakoolitust.

³ Hõlmab huviharidust.

Joonis 1.1. Valitsemissektori haridusvaldkonna kulud perioodil 2005–2012 COFOG meetodika järgi, % SKPst.

Allikas: Statistikaamet, Rahandusministeerium, HTMi arvutused (21.02.2014 seisuga).

1.2. Tegevusvaldkondade strateegilised alused

Haridus- ja Teadusministeeriumi tegevusvaldkondade ja nende kaudu ka organisatsiooni arengukava peamine alus on järgmised valdkondlikud strateegiad, arengukavad ja nende rakenduskavad.

Algus	Lõpp	Strateegia / arengukava nimetus	Rakenduskava nimetus
2014	2020	Eesti elukestva õppe strateegia 2020	
2014	2020	Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia 2014–2020 „Teadmistepõhine Eesti“	
2014	2020	Noortevaldkonna arengukava 2014–2020	
2014	2020	„Lõimuv Eesti“ 2020	
2014	2017	„Tark ja tegus rahvas“ 2014–2017	
2011	2017	Eesti keele arengukava 2011–2017	Eesti keele arengukava 2011–2017 rakendusplaan
2009	2015	Eesti võõrkeelte strateegia 2009–2015	
2006	2015	Kõrgharidusstrateegia 2006–2015	Kõrghariduse rahvusvahelistumise strateegia

Muud seotud strateegilised arengukavad ja siseriiklikud dokumendid: Vabariigi Valitsuse tegevusprogramm 2011–2015, konkurentsivõime kava „Eesti 2020“, strateegia „Säästev Eesti 21“, riigi eelarvestrateegia aastateks 2014–2017, stabiilsusprogramm 2013, partnerluslepe Euroopa struktuuri- ja investeerimisfondide kasutamiseks 2014–2020 ning perioodi 2014–2020 ühtekuuluvuspoliitika fondide majanduskasvu ja tööhõive investeeringute eesmärgi rakenduskava.

Olulisemad valdkonda reguleerivad ja mõjutavad rahvusvahelised strateegiad ja suunised: „Euroopa 2020“ ja selle rakendusdokumendid, Euroopa strateegiline koostööraamistik hariduse ja koolituse alal 2020 (HK2020), Euroopa Parlamendi ja Nõukogu soovitus võtmepädevuste kohta elukestvas õppes, Nõukogu soovitus varakult haridussüsteemist lahkumise vähendamise poliitika kohta, Euroopa Parlamendi ja Nõukogu soovitus Euroopa kvalifikatsiooniraamistiku loomise kohta elukestva õppe valdkonnas (EQF), Euroopa kvaliteeditagamise võrdlusraamistiku kohta kutsehariduses (EQAVET) ja Euroopa kutsehariduse arvestuspunkti süsteemi kasutuselevõtmiseks (ECVET), Nõukogu soovitus

mitteformaalse ja informaalse õppe valideerimise kohta, Nõukogu resolutsioon täiskasvanuhariduse uuendatud Euroopa tegevuskava kohta, Bologna deklaratsioon ja protsessiga seotud hilisemad kommünikeed (Praha 2001, Berliin 2003, Bergen 2005, London 2007, Leuven/Louvain-la-Neuve 2009, Bukarest 2012), Kopenhaageni deklaratsioon ja protsessiga seotud hilisemad kommünikeed (Maastrichti kommünikee, Helsinki kommünikee, Brügge kommünikee), Euroopa noortevaldkonna uuendatud koostööraamistik 2010–2018, EL elukestva õppe programm, EL noorteprogramm „Aktiivsed noored”, EL Teadus- ja arendustegevuse 7. raamprogramm, EL konkurentsivõime ja innovatsiooni raamprogramm, Komisjoni teatis Euroopa Teadusruumi kohta, UNESCO säästvat arengut toetav haridusstrateegia.

1.3. Pikaajalised rahvusvahelised eesmärgid

Rahvusvahelistest strateegiatest ja suunistest on haridusvaldkonnas kõige olulisemad Lissaboni strateegia ja selle jätkustrateegia „Euroopa 2020“, mille raames püstitas Euroopa Komisjon eesmärgid vastavalt 2010. ja 2020. aastaks. Kuna eelmise perioodi (s.o kuni 2010. a) eesmärkidest oli 2009. a seisuga täidetud ainult loodus- ning täppisteaduste ja tehnoloogia (LTT) erialade lõpetajate arvu kasv, otsustati uue perioodi tähiseid täpsustada eelmise perioodi eesmärkidest lähtuvalt.

Aastaks 2020 seatud tähistest on kõige tähtsamad järgmised (vt ka tabel 1.1):

- 1) vähemalt 95% lastest vanuses 4 aastat kuni koolikohustuse ea alguseni (Eestis 4–6-aastased) osalevad alushariduses;
- 2) madala funktsionaalse lugemisoskuse, matemaatilise ja loodusteadusliku kirjaoskusega 15-aastasi noori on alla 15% vanusegrupist (PISA uuringu põhjal);
- 3) madala haridustasemega (s.o põhiharidusega või alla selle) mitteõppivaid noori on alla 10% (18–24-aastaste vanusegrupis);
- 4) vähemalt 40%-l 30–34-aastastest noortest on III taseme haridus,
- 5) vähemalt 15% täiskasvanutest vanuses 25–64 aastat osaleb elukestvas õppes (Eestis 20%),
- 6) teadus- ja arendustegevuse intensiivsus (osakaal SKPst) on 3%.

Tabel 1.1. Lissaboni strateegiaga aastaks 2010 ja „Euroopa 2020“ strateegiaga aastaks 2020 seatud eesmärkide täitmine (%).

		Eesti		EL* keskmine	2020 eesmärgid	
		2010	2013	2013	Eesti	EL
Alushariduses osalemine (4-aastased kuni koolini), osakaal		89,8	90,8 ¹²	93,2 ¹¹	95	95
Madala sooritusastemega õpilaste (15-aastased) osakaal PISA uuringu järgi	funktsionaalne lugemisoskus	13,3 ⁰⁹	9,2 ¹²	19,6 ⁰⁹		<15
	matemaatika	12,6 ⁰⁹	10,6 ¹²	22,2 ⁰⁹		<15
	loodusteadus	8,3 ⁰⁹	5,0 ¹²	17,7 ⁰⁹		<15
Madala haridustasemega (põhiharidus või madalam) mitteõppivate noorte (18–24-aastased) osakaal		11,6	9,9**	12,0	<9,5	<10
Keskkhariduse omandanute osakaal (20–24-aastastest)		83,2	83,2	80,9	85	-
LTT erialade lõpetajate osakaal (III haridustase***)		20,5	24,6	22,6 ¹¹		
III haridustasemega noorte osakaal (30–34-aastastest)		40	43,6**	36,6	40	40
Täiskasvanud (vanuses 26–64) elukestvas õppes, osakaal		10,9	12,5**	10,7	20	15
Teadus- ja arendustegevuse investeringute tase, % SKPst		1,62	2,19 ¹²	2,06 ¹²	3	3

⁰⁹ – 2009, ¹¹ – 2011, ¹² – 2012

*EL 28 riigi keskmine (selle puudumisel EL 27 riigi keskmine).

**Antud näitajate puhul erinevad Eesti Statistikaameti (SA) ja Eurostati andmed, kuna Eurostati andmebaasidesse ei ole veel jõutud sisse viia SA poolt ümberarvutatud rahvastikubaasil põhinevaid muudatusi. Seetõttu on antud tabelis ja peatükis kasutatud SA andmeid. Eurostati vastavad näitajad 2013. a kohta on järgmised: madala haridustasemega mitteõppivad noored – 10,4%; III haridustasemega noorte osakaal – 41,1%; täiskasvanute osalus elukestvas õppes – 12,3%. Muul juhul on tabelis kasutatud Eurostati andmeid.

***ISCED III haridustase hõlmab Eesti mõistes kõrgharidust ja keskkharidusejärgset keskeriharidust.

Allikas: Eurostat, HTM, Statistikaamet.

Eesti paistab teiste liikmesriikide foonil positiivselt silma – mitmete tähiste puhul ületame EL 27 liikmesriigi keskmisi näitajaid. Samas jääb paljude oluliste näitajate tase seatud eesmärkidest madalamaks.

„Euroopa 2020“ kasvustrateegias on püstitatud eesmärk, et 2020. a **osaleb alushariduses** 95% kõigist 4-aastastest kuni kooliminekueas lastest (Eestis seega 4–6-aastastest lastest). ELi keskmine oli 2011. a 93,2%. Eestis osales 2013. a alushariduses sõltuvalt kasutatavast meetodikast 90,8% (Eesti Statistikaameti (SA) uus meetodika) või 94,7% (SA vana meetodika) 4–6-aastastest lastest.

Madala funktsionaalse lugemisoskusega noorte osakaal 15-aastaste noorte hulgas oli Eestis 2012. a 9,2% (2009. a – 13,3%). Võrreldes ELi keskmisega (19,6%), oleme oluliselt paremas olukorras ning viimase kuue aasta jooksul oleme ka pidevalt edenenud. ELi keskmist ületame märkimisväärselt ka matemaatikas ja loodusteaduses.

Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste noorte osakaaluks seatud eesmärgi saavutasid 2010. aastaks ainult kümme liikmesriiki ning kättesaamatuks jäi see ka Eestile. Madala haridustasemega mitteõppivate noorte osakaalu vähenemise osas ei ole meil aastatel 2000–2009 olulist muutust toimunud – näitaja püsis väikeste kõikumistega samal tasemel kogu ajavahemiku jooksul, jõudes 2009. a 13,9%ni. 2010. a toimus esmakordselt hüppeline langus – 11,6%ni. 2013. aasta andmete põhjal saame öelda, et madala haridustasemega mitteõppivate noorte osakaal on hakanud järjepidevalt langema – Eurostati andmetel oli vastav tase 2013. aastal 10,4%, SA andmetel – 9,9%. Olulised on seejuures soolised erinevused: kui madala haridustasemega naisi oli vaatlusaluses vanusegrupis 2013. a 6,1%, siis mehi oli *ca* kaks korda rohkem – 13,5% (SA andmed).

Keskhariduse omandanute määr 20–24-aastaste noorte vanusegrupis on alates 2000. aastast olnud kasvuteel, kuid ei Eestis ega Euroopa Liidus pole kasv olnud piisavalt kiire. Eestis jõudis keskhariduse omandanute määr 2010. a 83,2%ni (2000. a – 79%), mis on peale vahepealset langust ka 2013. a tase. Euroopa Liidu 28 riigi keskmine on igal aastal mõnevõrra kasvanud, jõudes 2013. a esialgsetel andmetel 80,9%ni. Seega EL keskmist taset Eesti küll ületab, kuid olulist edasiminekut pole viimase 3 aastaga toimunud.

Aastaks 2020 on seatud uus sihttase **kõrghariduse omandanud 30–34-aastaste noorte osakaalule** – vähemalt 40%. Nii 2010., 2011. kui ka 2013. a aasta andmete põhjal on Eesti sihttaseme ületanud, Euroopa Liidus keskmiselt oli aga vastav osakaal 36,6% (2013. a). Noored, kes on 2020. aastal 30–34-aastased, on suures osas oma haridusvalikud juba teinud. Nende õpingute edukusest sõltub, kas me võime ka aastal 2020 öelda, et vähemalt 40% meie 30–34-aastastest noortest on kõrgharidusega. Lõpetajate arvu kasv on oluline ka Eesti konkurentsivõime kavas „Eesti 2020“ seatud eesmärgi – eri- ja kutsealase hariduseta inimeste osakaalu vähendamine 25–64-aastaste vanusegrupis 2020. aastaks 30%ni – saavutamiseks⁴.

Indikaator, mille jälgimist peetakse väga oluliseks ja mille muutumist mõjutavaid tegevusi laiendatakse, on **osalemine elukestvas õppes**⁵. Alates 2009. aastast on elukestvas õppes osalemise määr olnud kõrgem kui 10%, 2013. aasta osales 12,5% (SA andmed), mis jääb napilt alla vaid 2012. aastal saavutatud kõigi aegade parimale tulemusele (12,7%). Konkurentsivõime kava „Eesti 2020“ eesmärk on jõuda aastaks 2015 täiskasvanute elukestvas õppes osalemisega 15% tasemele, aastaks 2020 – 20% tasemele.

⁴ Elukestva õppe strateegias 2020 on püstitatud eesmärgiks 25%.

⁵ Elukestvas õppes osalemist mõõdetakse uuringuga koolis ja koolitusel osalemise kohta viimase 4 nädala jooksul (25–64-aastaste seas).

2. Tegevusvaldkond: haridus

2.1. Hetkeolukorra analüüs

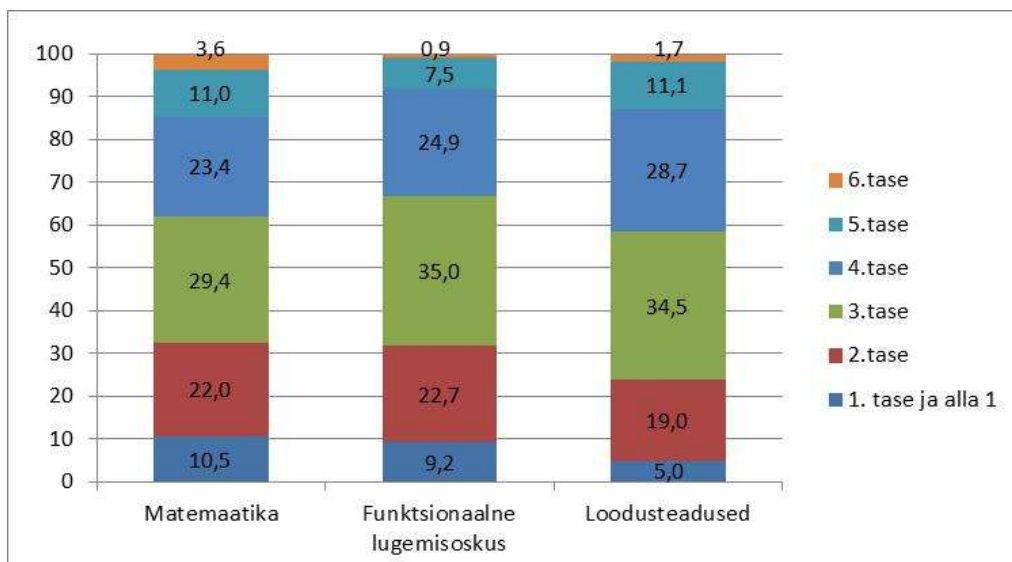
2014. aasta veebruaris vastu võetud Elukestva õppe strateegia 2020 keskendub viiele strateegilisele eesmärgile: muutunud õpikäsitus, pädevad ja motiveeritud õpetajad ning koolijuhid, elukestva õppe võimaluste ja töömaailma vajaduste vastavus, digipööre elukestvas õppes ning võrdsed võimalused elukestvaks õppeks ja õppes osaluse kasv. Nende teemade esiletõstmine põhineb Eesti hariduse tugevuste ja nõrkuste analüüsil ning laialdastel aruteludel haridusringkondades. Esmakordselt on eesmärgivaldkondade analüüsimisel oluliseks infoallikaks OECD täiskasvanute uuringu PIAAC (*Programme for the International Assessment of Adult Competencies*) mahukas andmebaas⁶.

2.1.1. Muutused õpikäsituses

Elukestva õppe strateegia toob selles valdkonna olulisemate probleemidena välja, et teoreetiliselt omaksvõetud ja dokumentides kinnitatud õpikäsitus, õppijate eri tüüpi andekuste väärtustamine ning erivajaduste märkamine ei ole muutunud õppeprotsessi lahutamatuks osaks. Samuti võiks liiga kõrget väljalangevust (eriti meessoos hulgas) kõikidel haridustasemetel ja -liikides leevendada individuaalsemad reaalse eluga seostatavad probleemipõhisemad õppimisviisid.

Õpetajate uuringu TALIS (2009) järgi on Eesti õpetajad edumeelsetest ja kaasaegsetest õpetamisviisidest teadlikud, kuid kasutavad igapäevases õppetöös traditsioonilisemaid viise kui kolleegid teistes riikides.

Õpikäsituse muutmise vajadusele viitavad nii PISA (*Programme for International Student Assessment*)⁷ kui PIAACi uuringu tulemused. Kuigi PISA 2012 uuringus olid Eesti õpilased rahvusvahelises võrdluses väga edukad, on meil ikka oluliselt vähem kõrgetasemel⁸ oskustega õpilasi kui parimate tulemustega riikides. Kõrgtasemel funktsionaalse lugemisoskusega õpilaste osakaal oli meil 8,4% ning see tähendas kõigi PISA uuringus osalenud riikide seas 23. kohta. Soomes oli vastav protsent 13,5, tipus olid Shanghai 25,1% ja Singapur 21,1%ga. Matemaatikas paigutus Eesti kõrgeimaid tulemusi saavutanud õpilaste osakaalu järgi riikide tulemuste järjestuses 18. kohale, kõige enam oli kõrgetasemel matemaatikaoskustega õpilasi Shanghais (55,4%) ja Singapuris (40%). Euroopas oli neid õpilasi kõige enam Šveitsis (21,4%). Eestis oli matemaatikas kõrgeimaid tulemusi saavutanud õpilaste osakaal 14,6%. Ülevaade Eesti õpilaste tulemuste jaotusest saavutustasemetel järgi on toodud joonisel 2.1.

Joonis 2.1. Õpilaste protsentuaalne jaotus saavutustasemetel kolmes kirjaoskuses, %. Allikas: PISA 2012.

⁶ PIAAC andmete esmane analüüs ilmus 2013. aastal ja on kättesaadav aadressil www.hm.ee/piaac. 2014. ja 2015. aastal ilmutavad täiendavad temaatilised aruanded, milles analüüsitakse süüvitsi järgmisi teemasid: oskuste ja elukestva õppe seosed, oskustest tulenevad kasud tööturul, mahajääjad ja tipud, oskuste seos formaalharidusega, oskuste roll palgalõhede selgitamisel, oskuste (mitte)vastavus tööturu vajadustele ning IKT kasutusoskused ja -valmidus.

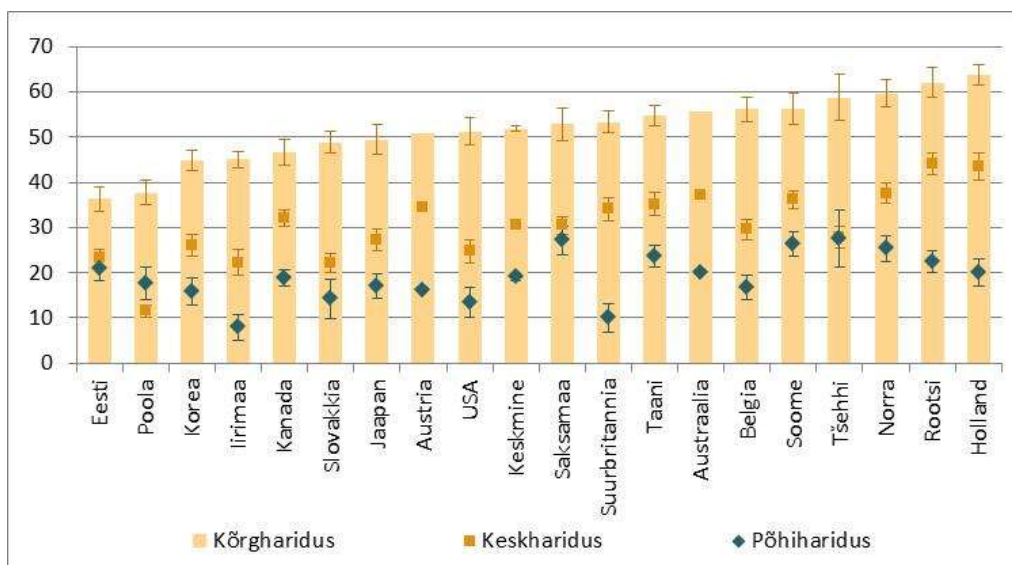
⁷ Lähem info OECD PISA uuringu kohta Eestis: www.hm.ee/index.php?0513377.

⁸ PISA uuringus 5. ja 6. saavutustase.

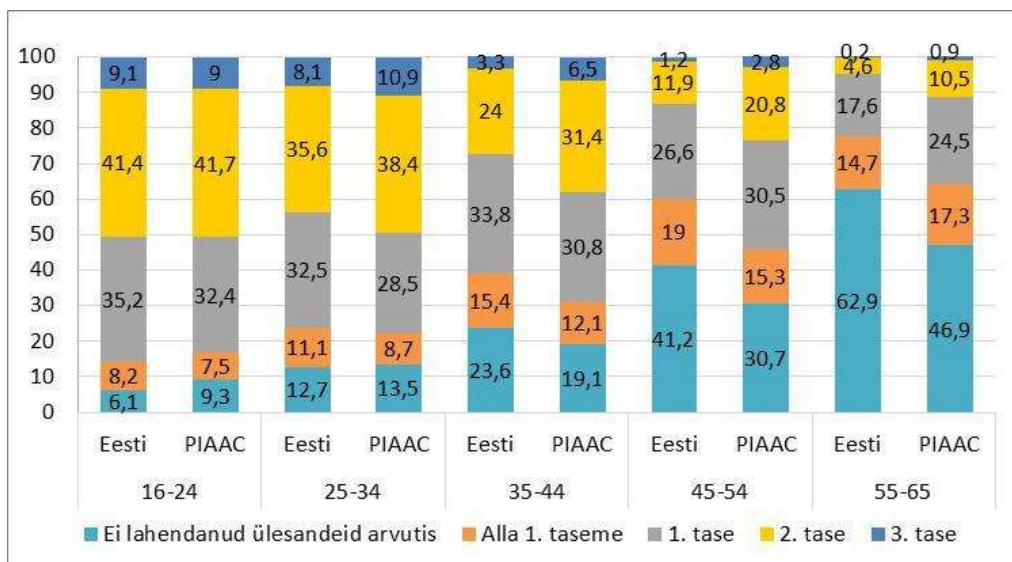
Teine PISA tulemus, mis viitab õpikäsituse muutmise vajadusele, on poiste oluliselt madalam funktsionaalse lugemisoskuse tase, võrreldes tüdrukutega. Tütarlaste funktsionaalne lugemisoskus oli 44 punkti võrra kõrgem (538/494) kui poistel. Erinevus on olnud püsiv kõigi kolme PISA uuringu vältel (2006., 2009. ja 2012. aastal). Kõige väiksemad erinevused poiste ja tüdrukute funktsionaalse lugemisoskuse tulemustes olid Koreas, kus vahe oli 15 punkti, ja Shanghais – 17 punkti. Euroopa maadest olid erinevused väikseimad Iirimaa – 27 punkti (7. koht kõigi uuringus osalenud riikide seas).

Õpikäsituse muutmise vajadusele viitavad ka kaks PIAACi tulemust. Esiteks, Eesti inimeste läbivalt kehvad probleemilahenduskused tehnoloogiarikkas keskkonnas, mis eriti selgelt ilmnevad vanemate ja kõrgharidusega inimeste puhul (vt joonis 2.2. ja 2.3.).

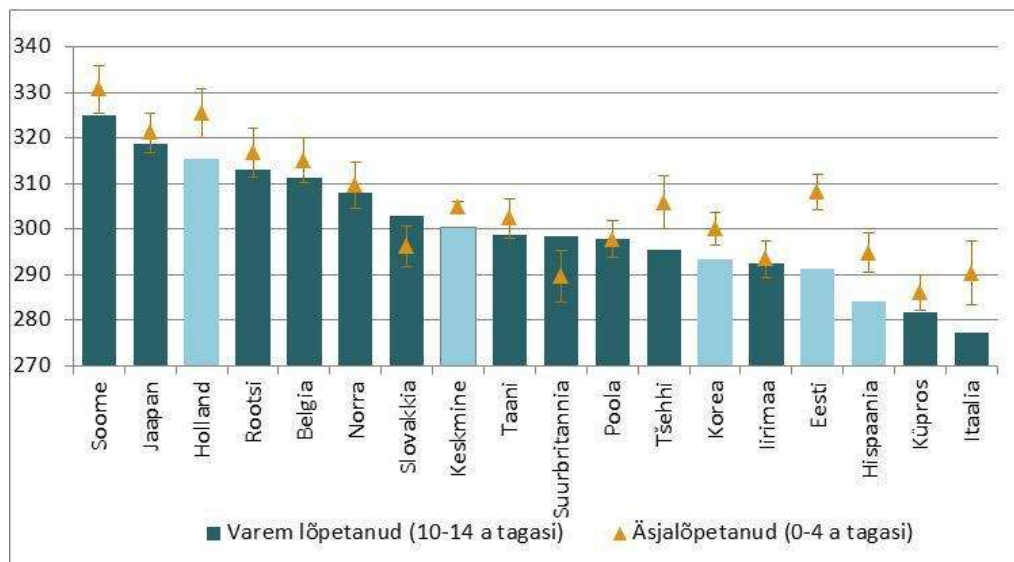
Teiseks asjaolu, et Eesti kõrgharidusega inimeste oskused, mis vahetult peale lõpetamist on teiste osalenud riikidega võrreldes keskmised või isegi üle selle, on kümme aastat hiljem alla keskmise. Ehkki tegemist on läbilõikeuuringuga, viitab see asjaolule, et õpitud oskusi ei kasutata-vajata tööl või on need omandatud viisil, mis on liialt eksamikeskne ning reaalse eluga seostamata. Lõplikku vastust PIAACi tulemustele ei anna, kuid probleemile süüdi viitavad (vt joonis 2.4.).

Joonis 2.2. 2. ja 3. tasemel probleemilahenduskusega inimeste osakaal kolme haridustaseme lõikes riigiti. Allikas: PIAAC 2013.

Joonis 2.3. Eri vanusegruppide probleemilahenduskus tehnoloogiarikkas keskkonnas: vastanute osakaal eri tasemetel. Allikas: PIAAC 2013.

Joonis 2.4. Äsja- ja varem lõpetanud kõrgharidusega inimeste funktsionaalne lugemisoskus (kuni 40-aastased).

2.1.2. Õpetajad ja õppeasutuste juhid

Ühiskonnas ja õpilaste arvudes toimunud ja toimuvad muutused ei jäta puudutamata ka õpetaja ja haridusasutuse juhi ametit. Arutelude fookuses on õpetajakutse, õpetajate ja haridusasutuste juhtide professionaalse arengu võimalused, väärilise töötasu maksmine ning õpetaja ja haridusasutuse juhi ametikoha väärtustamine. Strateegilise visiooni kohaselt töötavad aastal 2020 Eesti koolides ennast väärtustavad väärikad motiveeritud ja asjatundlikud õpetajad ning haridusasutuste juhid. Selleks on vaja tähelepanu pöörata eelkõige nende professionaalset arengut toetavatele tegevustele. Enesetäienduses osalemine on oluline kõikidele õpetajatele ja koolijuhtidele, kuna olenemata sellest, kui tõhus on olnud ettevalmistus põhiõppes, ei suuda ülikoolid tulevasi õpetajaid ette valmistada kõikideks väljakutseteks, millega nad oma karjääri jooksul kokku puutuvad.

Õpetajate arv. 2013/14. õppeaastal töötab EHIS⁹ väljavõtte (seisuga 10.11.2013) kohaselt Eesti üldhariduskoolides, kutseõppeasutustes ning koolieelsetes lasteasutustes kokku 23 753 õpetajat¹⁰, neist üldhariduskoolides 14 226¹¹ õpetajat 11 739 õpetaja ametikohal¹², kutseõppeasutustes 2 129 õpetajat 1427¹³ õpetaja ametikohal ning koolieelsetes lasteasutustes 7 869 õpetajat¹⁴ 7 500 õpetaja ametikohal (vt tabel 2.1.).

Tabel 2.1. Õpetajate ja ametikohtade arv haridusasutustüübi õppeaastal 2013/2014.

Kooli tüüp	Õpetajate arv	Ametikohtade arv
Koolieelne lasteasutus	7 869	7 500
Üldhariduskool	14 226	11 739
Kutseõppeasutus	2 129	1 427
Kokku	23 753 ¹⁵	20 666

⁹ EHIS – Eesti Hariduse Infosüsteem.

¹⁰ Õpetaja on arvestatud õpetajate koguarvu sisse ühekordselt (näiteks kui õpetaja töötab nii üldhariduskoolis kui kutseõppeasutuses, siis õpetajate koguarvus kajastub ta ühe korra).

¹¹ Üldhariduskoolide õpetajate hulka on arvestatud Tallinna Balletikooli üldharidusklasside õpetajad.

¹² Õpetaja, klassiõpetaja ja õpiabirühma õpetaja ametikohal töötavate isikute puhul kujuneb õpetaja ametikohtade arv lepingujärgse koormuse alusel või õpetaja poolt nädalas antavate tundide arvu jagamisel 21ga, kui õpetajale ei ole andmebaasi sisestatud lepingujärgset koormust. Kui tunde annab ka direktor, õppealajuhataja, sotsiaalpedagoog, eripedagoog või koolipsühholoog, kujuneb õpetamisega seotud ametikohtade arv samamoodi.

¹³ Üldharidusainete õpetaja või kutseõpetaja ametikohal töötavate isikute puhul kujuneb õpetaja ametikohtade arv lepingujärgse koormuse alusel või õpetaja poolt õppeaastas antavate tundide arvu jagamisel 840ga, kui õpetajale ei ole andmebaasi sisestatud lepingujärgset koormust. Samamoodi kujuneb õpetamisega seotud ametikohtade arv ka siis, kui tunde annab direktor, õppealajuhataja, osakonnajuhataja, sotsiaalpedagoog, eripedagoog või koolipsühholoog.

¹⁴ Ametikoha nimetuste alusel eesti keele õpetajad, liikumisõpetajad, ujumisõpetajad, muusikaõpetajad, õpetajad ning erirühma ning sobitusrühma õpetajad.

¹⁵ Loe kommentaari nr 10.

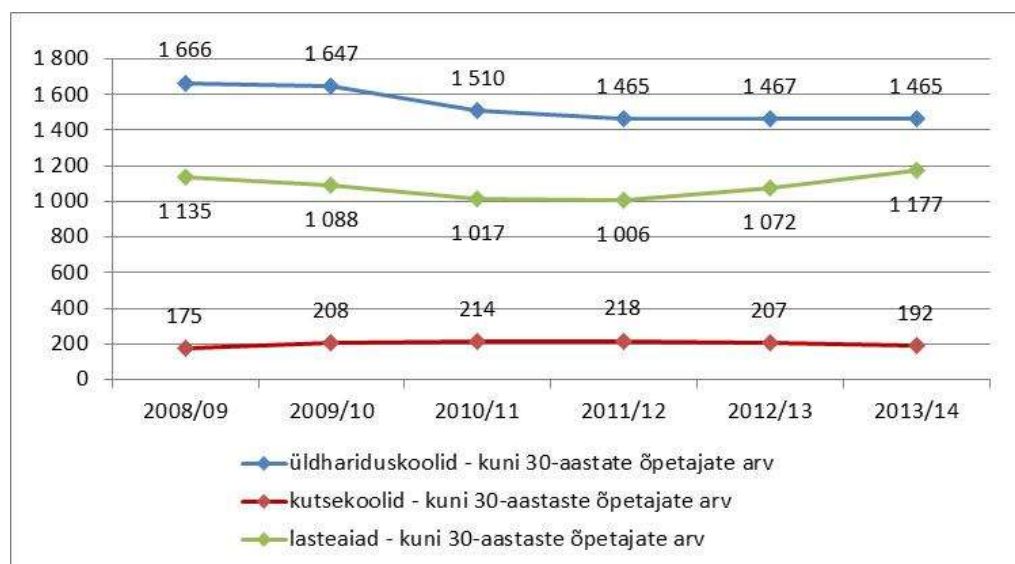
Ainsana on võrreldes eelneva, 2012/13. õa-ga langenud kutseõppeasutuste õpetajate arv (71 õpetaja võrra), üldhariduskoolides ja koolieelsetes lasteasutustes töötab aga 2013/14. õa-l rohkem õpetajaid kui eelmisel õppeaastal. Üldhariduskoolide ja lasteadeade õpetajate arvu tõus on seotud nende asutuste arvu kasvuga – üldhariduskoolide arv on kasvanud 8 võrra, lasteadeade arv – 11 võrra (EHISe 10.11.2013 seisu alusel). Koolieelsete lasteasutuste õpetajate arv on tõusnud märkimisväärselt – 362 õpetaja võrra. Üldhariduskoolide õpetajate arv on suurenenud 23 võrra, vaatamata sellele, et õpilaste koguarv on langenud 478 õpilase võrra. Omavalitsustest on õpetajate arv eelmise õppeaastaga võrreldes enim tõusnud Tallinnas ja Viimsi vallas, Pärnus, Sillamäel ning Alatskivi vallas. Õpetajate arv on enim langenud Kohtla-Järvel ja Narvas, samuti ka Lääne-Nigula ja Kose vallas ning Põltsamaa linnas.

Õpetajate sooline jaotus üldharidus- ja kutsekoolides näitab, et õpetajaskonnast moodustavad jätkuvalt valdava enamuse naised. 2013/14. õa-l töötab üldhariduskoolides 2 011 meesõpetajat, mis moodustab kõigist üldhariduskoolide õpetajatest 14,1%. Võrreldes eelneva, 2012/13. õa-ga on meesõpetajate osakaal langenud 0,2%. Ka kutseõppeasutustes on meesõpetajate arv vähenenud – 2012/13. õa-l töötas kutseõppeasutustes õpetajana 795 meest (36,1%), 2013/14. õa-l – 754 meest (35,4%). Võrreldes eelmise õppeaastaga, on koolieelsetes lasteasutustes meesõpetajate osakaal püsinud muutumatuna marginaalse 0,5% tasemel (vt tabel 2.2.).

Tabel 2.2. Meesõpetajate osakaal haridusasutustüübiti õppeaastal 2013/2014.

Kooli tüüp	Õpetajate arv kokku	Meesõpetajate arv	Meesõpetajate osakaal
Koolieelne lasteasutus	7 869	42	0,5%
Üldhariduskool	14 226	2 011	14,1%
Kutseõppeasutus	2 129	754	35,4%

Õpetajate vanuseline koosseis. Üks tähtsaim õpetajate vanuselise koosseisu indikaator on 30-aastaste ja nooremate õpetajate osakaal üldhariduskoolides (vt joonis 2.5.). Õppeaastatel 2008/09–2011/12 vähenes noorte (st, kuni 30-aastaste) õpetajate arv üldhariduskoolides 201 noore õpetaja võrra ehk noorte õpetajate osakaal kõigist õpetajatest langes 11,4%-lt 10,3%-ni. Kolmel viimasel õppeaastal on aga noorte õpetajate arv üldhariduskoolides jäänud 2011/12. õa tasemele ehk noorte õpetajate arvu vähenemine on pidurdunud. Õppeaastatel 2008/09–2011/12 langes noorte õpetajate arv ka koolieelsetes lasteasutustes, kuid alates 2012/13. õa-st on kuni 30-aastaste õpetajate arv kasvanud. Kutseõppeasutustes, erinevalt üldhariduskoolidest ja lasteadeadest, kuni 30-aastaste õpetajate arv õa 2008/09–2011/12 kasvas, paaril viimasel õppeaastal on aga ilmnunud tagasihoidlik kahanemistendents.

Joonis 2.5. Noorte õpetajate arv üldhariduskoolides, kutseõppeasutustes ning koolieelsetes lasteasutustes õppeaastatel 2008/09–2013/14. Allikas: EHIS

Õpetajate vanuselise koosseisu puhul on noorte õpetajate kõrval oluline jälgida ka teist näitajat – pensionieale lähenevate ja pensionialiste õpetajate hulka. Kui õpetajate arv püsiks järgneval neljal õppeaastal sama ning kõik 2013/14. õa-l pensioniealised, st 63-aastased ja vanemad õpetajad oleksid ka järgmisel neljal õppeaastal tööl, tõuseks 2017/18. õa-ks pensioniealiste õpetajate arv ca 10%, võrreldes 2013/14. õa-ga nii üldhariduskoolides (2013/14. õa-l pensioniealisi õpetajaid 9%), kutseõppeasutustes (2013/14. õa-l pensioniealisi õpetajaid 13%) kui ka koolieelsetes lasteasutustes (2013/14. õa-l

pensioniealisi õpetajaid 5%). Esitatud statistika põhjal tuleb teadvustada, et oleme keerulises situatsioonis, kui pensioniealsed õpetajad otsustavad pensionile siirduda, kuid piisavat õpetajate järelkasvu pole suudetud tekitada. Olukorra muutmiseks on vaja konkreetseid tegevusi.

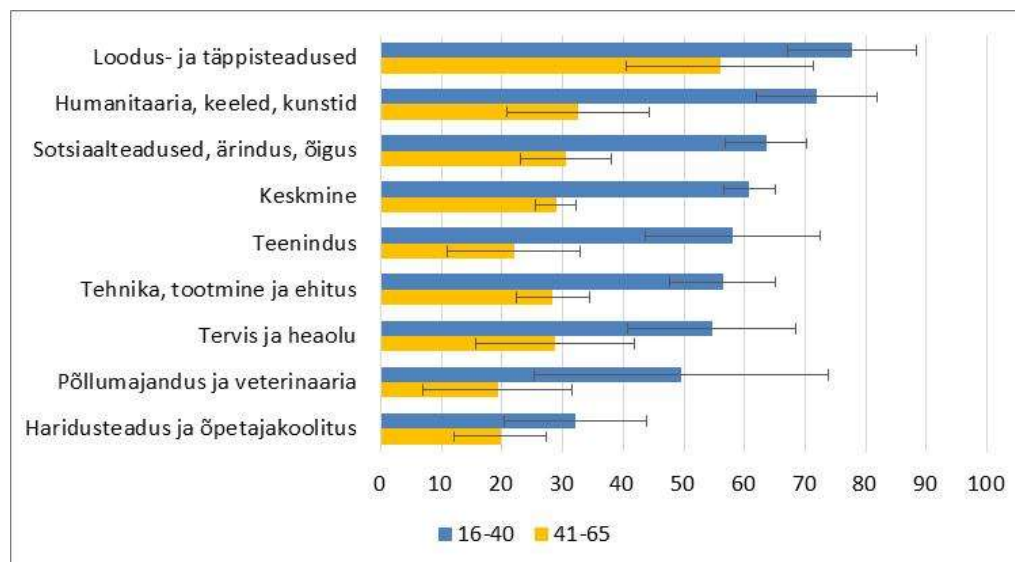
Õpetajakoolituse ja kasvatusteaduste õppesuunal õppimine ning õpetajana tööle asumine.

Õpetajate vanuseline struktuur näitab, et noorte õpetajate arv oluliselt ei kasva. Õpetajate järelkasvule mõeldes on oluline, et eelkõige tublimad gümnaasiumilõpetajad jätkaksid oma haridusteed õpetajakoolituse ja kasvatusteaduste õppesuunal. Õpetajaameti maine parendamiseks rõhutatakse elukestva õppe strateegias, et õpetaja palk peab olema konkurentsivõimeline ning töökorraldus selline, et õpetajana ja koolijuhina töötamine oleks ühiskonnas auasi, kõitev valik parimatele. See toetab õpetajahariduse määratlemist ülikoolides prioriteetse ja arendamist vajava valdkonnana.

10.11.2013 seisuga õpib Eesti kõrgkoolides õpetajakoolituse ja kasvatusteaduste õppesuunal 4 319 üliõpilast ehk 7,2% kõigist kõrghariduse tasemel õppijatest. 2013/14. õppeaastal asus õpetajakoolituse ja kasvatusteaduste õppesuunale õppima 1 013 üliõpilast, mis on 506 üliõpilast vähem kui rekordvastuvõtuaastal 2008. Õppeaastatel 2006/07–2009/10 vähenes õpetajakoolituse ning kasvatusteaduste õppesuuna lõpetajate arv 1 350-lt lõpetajalt 881-le. 2010/11. õa-l oli lõpetajaid rohkem: õpetajakoolituse ja kasvatusteaduste õppesuunal omandas ülikoolidiplomi 937 isikut. 2011/12. õa-l langes lõpetanute arv 887-le, 2012/13. õa-l lõpetas hariduse valdkonna 882¹⁶ üliõpilast. Neist 882 värskest õpetajakoolituse ja kasvatusteaduste õppesuuna lõpetajast töötab 10.11.2013 seisuga üldhariduskoolides 225, kutseõppeasutustes 18 ning koolieelsetes lasteasutustes 268 õpetajat, st õpetajana jätkas tööd 58% lõpetanutest.

Õpetajaks värbamist toetab edukalt käivitunud noore õpetaja lähtetoetuse programm, mille raames makstakse esimest korda tööle asuval õpetajale toetust (v.a Tallinna ja Tartu koolidesse tööleasujad). Perioodil 09.2008–01.2014 on lähtetoetust makstud kokku 386 noorele õpetajale. Õpetajaks õppimise väärtustamiseks ja õpetajakutse tunnustamiseks Eesti ühiskonnas käivitati 2008. a õpetajakoolituse stipendiumiprogramm, stipendium eraldati 100 üliõpilasele. 2009. a sai nimetatud stipendiumi 91, 2010. a – 89, 2011. a – 88, 2012. a – 100 ning 2013. a – 200 üliõpilast.

Suureks väljakutseks on õpetajakoolituse lõpetanute infotöötlusoskused (PIAACis mõõdetud funktsionaalne lugemisoskus, matemaatiline kirjaoskus ja probleemilahendusoskus tehnoloogiarikkas keskkonnas), mis on nii rahvusvahelises võrdluses kui võrreldes kõrghariduse teiste valdkondade lõpetajate vastavate oskustega ühed kehvemad (vt joonis 2.6.). Seega on õpetajate oskustele tähelepanu pööramine kindlasti vajalik, sh õpetajaameti atraktiivsemaks muutmise võimekate noorte jaoks.

Joonis 2.6. Tehnoloogiarikkas keskkonnas probleemilahendusoskuse 2. ja 3. tasemega kõrgharidute osakaal koos 95% usalduspiiridega valdkonniti vanuse lõikes, Eesti andmed. Allikas: PIAAC 2013.

Õpetajate töötasu. Õpetaja keskmine töötasu¹⁷ oli 2010. aastal 783 eurot, mis moodustas 99% Eesti keskmisest brutokuupalgast. 2011. aastaks oli õpetaja keskmine brutokuupalk tõusnud 793 euronni (95% eesti keskmisest brutokuupalgast). 2013. aastal muudeti KOVidele riigieelarvest määratud toetusfondi raha

¹⁶ Kokku hariduse valdkonna lõpetajate arv olenemata õppetasemest.

¹⁷ Munitsipalkkooli õpetaja keskmine brutokuupalk.

sihtotstarbeliseks, mis tähendab, et see on ette nähtud ainult õpetajatele palgade maksmiseks. 2013. a oli munitsipaalkoolide õpetajate keskmine töötasu 936¹⁸ eurot kuus. 2014. a aasta alguses täistööajaga töötava põhikooli- ja gümnaasiumiõpetaja töötasu alammäär tõusis ning on nüüd 800 eurot kuus.

Haridusasutuste juhtide arv ja sooline jaotus. 2013/2014. õppeaastal töötab EHISe väljavõtte (seisuga 10.11.2013) kohaselt Eesti üldhariduskoolides, kutsekoolides ning koolieelsetes lasteasutustes kokku¹⁹ 1 099 direktorit ja 848²⁰ õppealajuhatajat. Üldhariduskoolides töötab 546 direktorit ja 532 õppealajuhatajat, kutsekoolides – 40 direktorit ja 29 õppealajuhatajat, koolieelsetes lasteasutustes – 635 direktorit ja 340 õppealajuhatajat. Üldhariduskoolide direktoritest 40% ja kutsekoolide direktoritest 70% on mehed. Koolieelsete lasteasutuste direktoritest 95% on naised. Õppealajuhatajate enamik on naised ja seda haridusasutuse tüübist sõltumata (üldhariduskoolides 92%, kutsekoolides 83% ja koolieelsetes lasteasutustes 99%).

Haridusasutuste juhtide vanuselises koosseisus on kõige arvukam vanuserühm 50–59-aastased (üldhariduskoolides 42%, kutsekoolides 55% ja koolieelsetes lasteasutustes 37% juhtidest). Õppealajuhatajatest on alla 30-aastasi 2% nii koolieelsetes lasteasutustes (7 õppealajuhatajat) kui ka üldhariduskoolides (9 õppealajuhatajat). Üldhariduskoolide õppealajuhatajate kõige suurem vanuserühm on 50–59-aastased nagu koolijuhtidelgi, kuid nii kutsekoolides kui ka koolieelsetes lasteasutustes on kõige arvukamalt 40–49-aastasi (kummaski 41%) õppealajuhatajaid. Vanuserühmast 60+ annab ülevaate tabel 2.3.

Tabel 2.3. Haridusasutuste juhid vanuses 60 ja enam. Allikas: EHIS

Haridusasutuse tüüp	Arv	Osakaal
Direktorid		
üldhariduskoolid	99	18%
kutsekoolid	4	10%
koolieelsed lasteasutused	107	17%
Õppealajuhatajad		
Haridusasutuse tüüp	Arv	%
üldhariduskoolid	70	13%
kutsekoolid	2	7%
koolieelsed lasteasutused	31	9%

Kuigi enamiku haridusasutuste juhtide kvalifikatsioon vastab formaalsetele nõuetele, viitavad uuringud vajakajäämistele kooli juhtimises. Tartu Ülikoolil valmis koostöös haridusministeeriumiga 2011. aastal uuring „Üldharidus- ja kutsehariduskoolide tulemuslikkus ja seda mõjutavad tegurid“, mis toob välja, et koolide strateegiline, operatsiooniline ja individuaalne tulemuslikkuse juhtimine ei ole tasakaalustatud. See on eelseisval perioodil üks olulisemaid väljakutseid õppeasutuste juhtimise parandamise osas. Koolijuhtimisega seotud väljakutsetele viitab ka PISA 2012, mis toob esile vajaduse parandada kooli mikrokliimat ja tõsta põhihariduse juhtimise kvaliteeti. Eestis on koole, kus 50% õpilastest ei saavuta arenenud riikide miinimumtaset – PISA uuringu 3. taset, ja koole, kus 25% õpilastest ei saavuta isegi baastaset (2. tase). Õppe-kasvatustööga seotud probleemide ja väljakutsete vähene teadvustamine koolis algab juhust, tema oskamatusel probleemide näha ja nende lahendamiseks meetmeid kasutada. Kooli mikrokliima paranemine seostub eelkõige õpilaste-õpetajate suhete paranemisega, aga ka õpetajate ootuste tõusuga kõigi õpilaste suhtes. Koolides, kus juhid väitsid, et suhted õpetajate ja õpilaste vahel on head, oli õpilaste keskmine tulemus matemaatikas 31 punkti võrra kõrgem. Koolides, kus juhid nõustusid väitega, et nende koolis on õpetajatel kõrged ootused kõikide õpilaste suhtes, oli keskmine tulemus 29 punkti võrra kõrgem. Kooli mikrokliima mõjutab tõenäoliselt ka õpilase õnnelikkust koolis. Uuringus osalenud Euroopa riikide arvestuses oli Eesti õpilaste õnnelikkuse indikaatori järgi 35 riigi hulgas 33. kohal.

¹⁸ 2013. a detsembri seisuga.

¹⁹ kehtivate lepingutega koolijuhid kokku seisuga 10.11.2013, v.a ajutiselt eemal viibijad (nt lapsehoolduspuhkusel olijad); üks direktor võib juhtida rohkem kui ühte õppeasutust (nt üldhariduskoolil ja lasteaial võib olla sama direktor – sellisel juhul kajastuvad direktorid koguarvus ühekordselt).

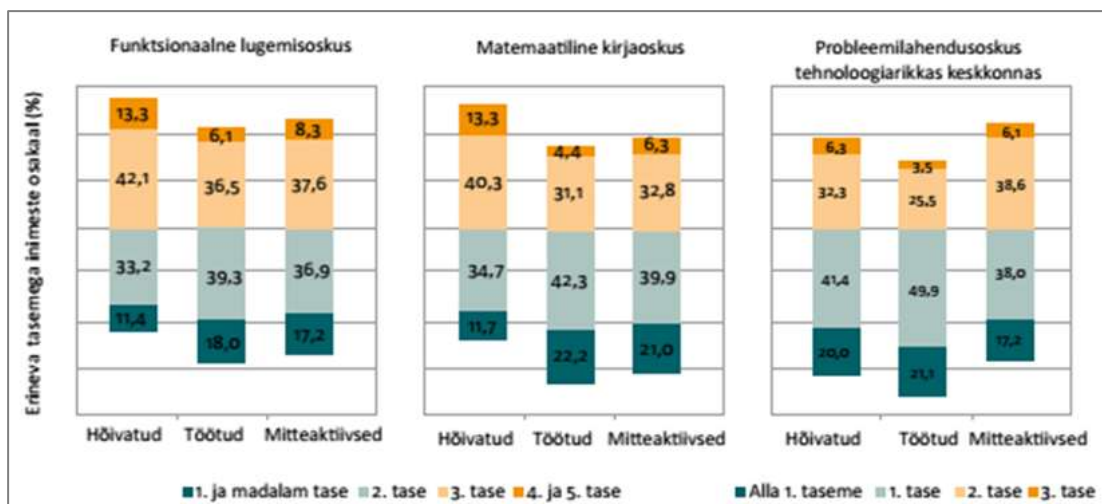
²⁰ Vt eelmist kommentaari.

2.1.3. Elukestva õppe võimaluste ja töömaailma vajaduste vastavus

Ühiskonna jätkusuutlikuks toimimiseks on oluline, et iga inimene oleks tööturul rakendatud vastavalt oma võimetele ning suudaks tööturul toimuvatele muutustele kiiresti ja paindlikult reageerida. Kuna tööga hõivatuse määr tõuseb koos haridustasemega, võib üldise haridustaseme tõstmisega leevendada muuhulgas elanikkonna vananemisest riigile tulenevaid kulutusi. OECD riikide kogemus näitab, et haridustasemel on pensionieelikute ja -ealiste tööturul osalemisele suur mõju. Samuti näitavad varasemate uuringute^{21,22} tulemused, et kõrgem oskuste tase (mis on positiivselt seotud inimese kõrgeima omandatud haridustasemega) mõjutab positiivselt inimese osalust aktiivses elukestvas õppes, mis omakorda suurendab inimeste paindlikkust tööturul ning võimaldab neil kiiresti muutuvate majandusoludega paremini kohaneda.

Inimarengu aruandes 2012/13 on välja toodud, et Eestit iseloomustab madal oskustöäjõu kättesaadavus, võrreldes teiste riikidega. Ühelt poolt on probleemiks tööturu väiksus, teisalt on kitsaskohaks töötajate hariduse vähene vastavus majanduse nõudmistele. IMD (*International Management Development*) tööhõive- ja tööturuindeks toetab eeltoodud väidet – Eesti on oma näitajatega viimases kümnes²³. Lisaks tööturu väiksusele ning kõrgele töötuse määrale on Eesti probleemiks vajalike oskustega töäjõu nappus, mille olulisim võimalik põhjus on töötajate haridustaseme mittevastavus tööturu nõuetele ning töötajate vähene koolitamine²⁴. Inimarengu aruandes täpsustatakse, et haridussüsteemi kõrval on kitsaskohaks ka aktiivse tööpoliitika osapoolte ebapiisav sekkumine oskustöäjõu ettevalmistamisse²⁵ – kutsekvalifikatsioonisüsteemi arendamisse, koolitustellimuse kujundamisse, ümberõppevaldkondade tellimisse.

Kui inimarengu aruanne rõhutab töötajate oskuste mittevastavust tööturu nõuetele, siis PIAAC 2012 uuringu tulemusel saame väita, et paremad oskused seostuvad muid tegureid arvesse võtmata kõrge hõivega, sh kõrgema hõivega oskustemahukamatel ametikohtadel (joonis 2.7). PIAACi rahvusvahelises aruandes on välja toodud nii haridustaseme kui ka oskuste seos tööturul osalemise ja hõivatusega. Sealsetest analüüsides tuleb välja, et tööturul osalemise tõenäosust suurendavad nii pikem haridustee kui ka kõrgem funktsionaalne lugemisoskus. Samas rõhutati, et Eestis ja Poolas, kus seos haridustasemega on uuringus osalenud riikide hulgas üks tugevaimatest, on seos oskuste ja tööturul osalemise vahel üks nõrgimatest.

Joonis 2.7. Erineva hõivestatusega inimeste jaotus Eestis oskuste eri tasemetel.

Eeltoodu viitab ühest küljest oskuste ja hõive positiivsele seosele ning näitab, et enam kui pool Eesti hõivatutest on heade oskustega (oskuste 3., 4., 5. tase). Samas ei ole seos üheselt tõlgendatav: paremate oskustega inimesed on tõenäoliselt ka kõrgema hõivega, kuid samal ajal võib hõivatus olemasolevate oskuste sagedasema kasutamise tõttu aidata kaasa oskuste taseme säilimisele ja arenemisele. Lisaks ei saa märkamata jätta, et meil on ka suhteliselt suur hulk madalate oskustega hõivatuid.

²¹ *Literacy in the Information Age: final report of the International Adult Literacy Survey*. Statistics Canada, OECD, Pariis ja Ottawa, 2000, 185 lk.

²² *Ibid.*, 332 lk.

²³ <https://www.worldcompetitiveness.com/OnLine/App/Index.htm>.

²⁴ Inimarengu aruanne 2012/2013, lk 153.

²⁵ *Ibid.*, lk 174.

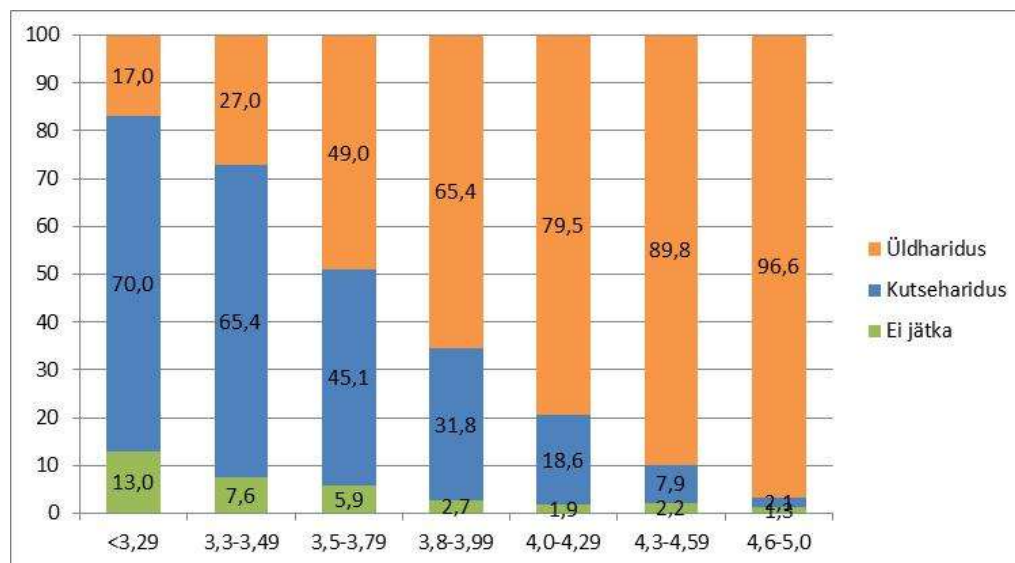
Tähelepanu tuleb pöörata ka heade oskustega inimeste kõrgele osakaalule töötute ja mitteaktiivsete hulgas: töötute hulgas on see näitaja keskmiselt 35% (absoluutsuuruses siiski suhteliselt väike, kuna töötute osakaal valimis tervikuna oli madal) ja mitteaktiivsete hulgas 42%, mis viitab oskuste võimalikule raiskamisele.

Haridusvalikud. Täiskasvanute tööturuvalikud on suuresti seotud teismee haridusvalikutega, mis hakkavad alates põhikooli lõpetamisest mõjutama õppurite jagunemist kutse- ja üldkeskharidust pakkuvate õppeasutuste vahel (tabel 2.4). Põhikoolilõpetajate haridusvalikud on üldkeskhariduse kasuks ning see trend on viimastel aastatel veelgi kasvanud – kui kuni 2009. aastani jätkas pärast põhihariduse omandamist kutsehariduses ca 30% lõpetajatest, siis 2013. a – 26,7%. Üldkeskhariduse omandanute suundus samal aastal kutseharidusse vaid 12,4%, samal ajal kui kõrghariduse akadeemilisse õppesse läks 42,9% ja rakenduskõrgharidusse 15% üldkeskhariduse omandanud õppuritest. Mõnevõrra on kasvanud nende noorte osakaal, kes ei asu kohe samal aastal õpinguid (Eestis) jätkama – kui 2010. a oli nende osakaal 24,3%, siis 2013. a andmete põhjal – 29,8%.

Tabel 2.4 Põhikoolide ja gümnaasiumide lõpetajate (statsionaarne õpe, riiklik õppekava) haridusvalikud²⁶. Allikas: EHIS

	2009	2010	2011	2012	2013
Põhikoolilõpetajate valikud					
Jätkas üldhariduses	68,1%	71,5%	70,0%	69,1%	70,2%
Jätkas kutsehariduses	28,9%	25,5%	26,8%	28,0%	26,7%
Ei jätanud samal aastal õpinguid (Eestis)	3,0%	3,0%	3,2%	3,0%	3,1%
Gümnaasiumilõpetajate valikud					
Jätkas kõrghariduses	67,3%	66,3%	62,3%	61,2%	57,9%
sh akadeemiline õpe (% kõrghariduse tasemele õppima asunutest)	68,3%	71,6%	71,0%	71,2%	74,1%
sh rakenduskõrgharidus (% kõrghariduse tasemele õppima asunutest)	31,7%	28,4%	29,0%	28,8%	25,9%
Jätkas kutsehariduses	11,0%	9,4%	10,6%	10,9%	12,4%
Ei jätanud samal aastal õpinguid (Eestis)	21,8%	24,3%	27,1%	28,0%	29,8%

Põhikooli lõputunnistuse keskmine hinne on erinevate haridusvalikute tegemisel kriitilise tähtsusega. Kutse- ja üldkeskhariduses jätkajad eristuvad selgelt selle alusel, milliste hinnetega põhikool lõpetatakse. Kõrgema keskmise hindega põhihariduse lõpetajatest siirduvad väga vähesed kutseõppesse (vt joonis 2.8).

Joonis 2.8. Erinevaid haridusvalikuid langetanud õpilaste põhikooli lõputunnistuse keskmine hinne 2013 (%). Põhihariduse statsionaarne õppevorm, riiklik õppekava. Allikas: EHIS

²⁶ Tabel kajastab ainult statsionaarses õppes lõpetanud.

Kutsekvalifikatsioonisüsteem. Arengud ja algatused ELi tasandil esitavad liikmesriikidele uusi väljakutseid kvalifikatsioonisüsteemi ja selle osiste arendamisel. Eestis kehtib 8-astmeline Euroopa kvalifikatsiooniraamistikule (edaspidi EQF) vastav hariduslikke ja kutsekvalifikatsioone ühendav kvalifikatsiooniraamistik. 2011. a sidus Eesti oma aruandes Euroopa Komisjonile kõik formaalhariduse kvalifikatsioonid EQFga.

Kutsekvalifikatsioonisüsteem hõlmab nii kvalifikatsiooniraamistikku, kutsestandardeid kui ka kutsete tunnustamist. Süsteemi arendamisel lähtutakse põhimõttest, et see peab olema suhestatud Euroopa riikide vastavate süsteemidega ning riiklikult tunnustatud kvalifikatsioonid peavad olema võrreldavad teiste riikide vastavate kvalifikatsioonidega. Ajakohased kutsestandardid on kutsekvalifikatsioonisüsteemi alus, kuna võimaldavad inimestel võrrelda oma kompetentsust kutsealal nõutavaga ning on aluseks nii formaalhariduse kui ka täiendusõppekavade koostamisel. ESFi kaasrahastatud programmi "Kutsete süsteemi arendamine" raames töötati välja kutsesüsteemi uus kontseptsioon, kutsestandardi uus vorm ning metoodiline juhend kutsestandardi koostamiseks. 2013. a hõlmab riiklik kutseregister kvalifikatsiooniraamistiku 2.–8. tasemel kokku 401 kompetentsipõhist kutsestandardit ja 65 558 kehtivat kutsetunnistust. Kutseeksami sooritajate hulk on tõusva trendiga ning kuigi kutseõppeasutuste lõpetajad sooritavad kutseeksameid aasta-aastalt üha enam (2013. a 69,6% lõpetajatest), on nende osakaal kõigist eksamite sooritajatest vähemuses. Oluliselt mõjutab kutseeksamite kasvavat populaarsust reguleeritud ametite pädevusnõuete suurem sidumine kutsekvalifikatsiooni omamisega kutseeaduse tähenduses.

2.1.4. Õppimine digiajastul

Eesti infoühiskonna arengukava 2020 toob välja, et Eesti inimeste arvuti- ja internetikasutus on veidi ühekülgne: internetikasutuse mitmekesisuse indeksi kohaselt on Eesti küll Euroopa keskmisel tasemel (6,2 vs. 6,1), ent Põhjamaadega võrreldes on meie näitaja madalam. Eestis kasutatakse interneti eelkõige suhtlemiseks, info otsimiseks ja meelelahutuseks. Vähem on suudetud seda rakendada isikliku konkurentsivõime ja heaolu suurendamiseks targema tarbimise või internetipõhiste enesetäiendamisevõimaluste vms kaudu. Sarnase järelduse võib teha ka õpilaste kohta. PISA 2012 uuringust selgub, et ehkki Eesti õpilasi iseloomustab aktiivne interneti kasutamine ning sotsiaalvõrgustikes osalemine, siis koolis õpilased pikalt internetti kasutada ei saa. 33,29% ei kasuta internetti näiteks üldse ja 51,41% kasutab kuni tund aega. Oleme sellega riikide edetabelis 14. kohal. Ainutunnis arvuti kasutamises on 2012. aasta tulemused sama nõrgad kui 2009. aastal. Kõige enam kasutatakse e-posti ja surfatakse internetis, aga neidki võimalusi kasutatakse koolides kahjuks 1–2 korda nädalas ning sellega puutub kokku ainult 1/3 vastajatest. Kuigi interneti kättesaadavus on koolis 2009. aastaga võrreldes kasvanud, ei ole see kahjuks tulnud tehnoloogia õppe-eesmärgil kasutamise arvelt õppetunnis.

Eestis puudub kaasaegse digitaalse õppevara järjepideva arendamise süsteem, mis aitaks õpetajaid õppemetoodika rikastamisel ja õppijate individuaalse arengu toetamisel. Riik toetab oma strateegilises planeerimises ning poliitikakavandamises õpetamismeetodite ja õpetajarolli muutumist õpilaste vajadustele ning ajastule vastavaks, kuid selleks vajaliku õppevara soetamine on koolipidajatele üle jõu käiv nii rahaliselt kui ka sisuliselt.

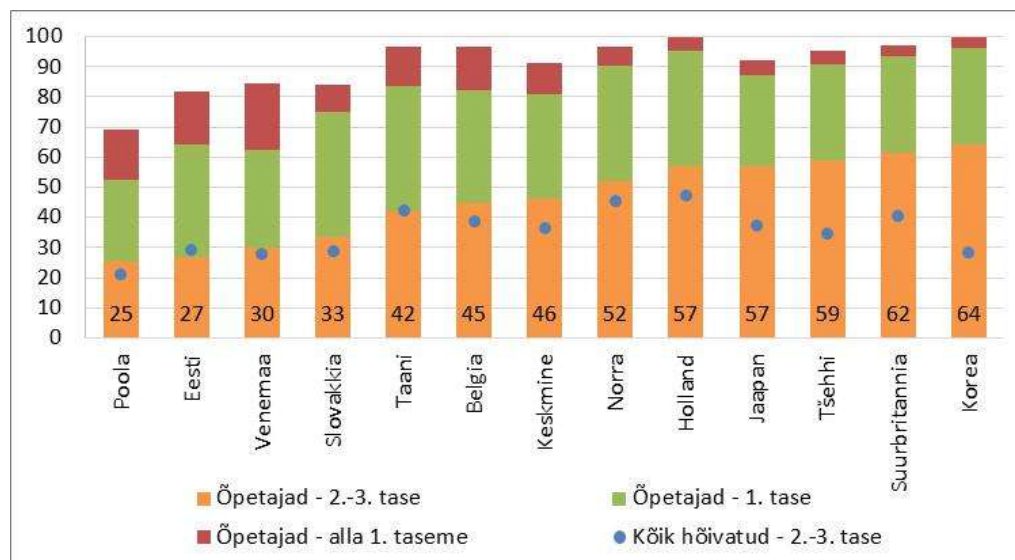
Tekkinud on olukord, kus koolide IKT kasutamise tasemed on erinevad ning digiajastu erinevate võimaluste tõttu on see lõhe veelgi suurenenud. Koolidel on õppevara soetamiseks ebavõrdsed tingimused. Mitmesugust õppevara soetatakse ja arendatakse erinevate ministriumide (HTM, MKM, RM) valitsemisalades kohati tegevusi dubleerivalt, võtmata aluseks tulemuspõhist ning terviklikku lähenemist.

Kaasaegne õppevara peab toetama oluliste pädevuste omandamist, õppija iseseisvust ja õppe jõukohasust. Paindlike ja mitmekesiste õppimisvõimaluste tagamiseks ning õppe kvaliteedi tõstmiseks on oluline kaasaegsete innovaatiliste õppematerjalide koostamine ja kasutamine, vastav õpetajakoolitus ning õpilase individuaalset arengut ja vajadusi arvestav õppeprotsess. Innovaatiline õppevara kasutab kaasaegseid tehnoloogilisi ja didaktilisi lahendusi õppimise ja õpetamise tõhustamiseks (audio-video, animatsioonid, interaktiivsed ülesanded, mobiilirakendused, veebikommunikatsioon, virtuaalne koostöö, simulatsioonikeskkonnad, mängud, jms) ning soodustab internetiressursside aktiivset kasutamist. Õppetöös aktiivselt IKT lahendusi kasutades on tagatud digipädevuste ootuspärane omandamine.

Paremate õpitulemuste saavutamist toetava ning õpetajatööks vajaliku mitmekesise õppevara kättesaadavaks tegemine üld- ja kutsehariduses tagab õpetajate kompetentsuse tõusu, õppeprotsessi terviklikkuse ja erineva õppemetoodika tulemusliku kasutamise. Riigi tugi õppevara loomisel aitab kaasa ka

õppevara kvaliteedi tõusule, õppevaralahenduste mitmekesisemale kasutamisele ning selle paremale kättesaadavusele soovijatele.

Eraldi probleemiks digivahendite laiemal kasutuselevõtul on õpetajate oskused. PIAACi uuringu järgi oli Eesti õpetajate funktsionaalse lugemisoskuse ja matemaatilise kirjaoskuse tase osalenud riikide võrdluses keskmine, probleemilahenduskus tehnoloogiarikkas keskkonnas – alla keskmise. Hinnanguliselt vaid iga neljas õpetaja võiks olla valmis edukaks toimetulekuks tehnoloogiarikkas keskkonnas (2. ja 3. tase tehnoloogiarikkas keskkonnas probleemilahenduskuses), mida on ligi kaks korda vähem kui osalenud riikides keskmiselt (joonis 2.9.).

Joonis 2.9. Õpetajate ja võrdluseks kõigi hõivatute probleemilahenduskus tehnoloogiarikkas keskkonnas. Allikas: EHIS

2.1.5. Õppes osaluse kasv ja tulemuslik rahastamine

Demograafiline prognoos näitab Eesti rahvastiku vananemist ning noorte osakaalu jätkuvat vähenemist. Sündide arvu tõusu tulemusena viimastel aastatel on õpilaste koguarv lähiaastatel stabiliseerumas. Põhiharidust omandavate õpilaste arv kasvab, kuid samal ajal väheneb gümnaasiumiõpilaste arv.

Tulenevalt kooliealiste laste arvu vähenemisest umbes 40% võrra 16 aasta taguse ajaga võrreldes ja viimaste aastakümnete linnastumisest on paljude maakoolide õpilaste arv kahanenud ning sellest tingitud rahastamistasemete languse tõttu ei suuda koolipidajad tagada koolides õppe kvaliteeti. Võrreldes 1997. aastaga, on õpilaste arv statsionaarses õppevormis vähenenud 82 109 võrra, koolide arv 190 võrra, sealhulgas gümnaasiumiastmega koolide arv 34 võrra.

Tabel 2.5. Õpetajate ametikohtade ja koolide arv, õpilaste ja õpetajate suhtarv 1997–2013.

Allikas: EHIS

Õppe-aasta	Õpetajate arv	Õpetaja ametikohtade arv koormuse alusel	Õpilaste arv	Üldharidus-koolide arv	sh päevase õppega gümnaasiumide arv	Õpilaste arv õpetaja ametikoha kohta	Õpilaste arv õpetaja kohta
1997/98	16 880	11 984	224 086	741	236	18,7	13,3
2000/01	18 278	14 050	218 555	703	241	15,6	12
2006/07	15 183	13 003	170 994	601	236	13,2	11,3
2009/10	14 701	12 203	149 641	575	226	12,3	10,2
2012/13	14 203	11 882	140 945	548	214	11,9	9,9
2013/14	14 226	11 739	140 467	556	202	12,0	9,9

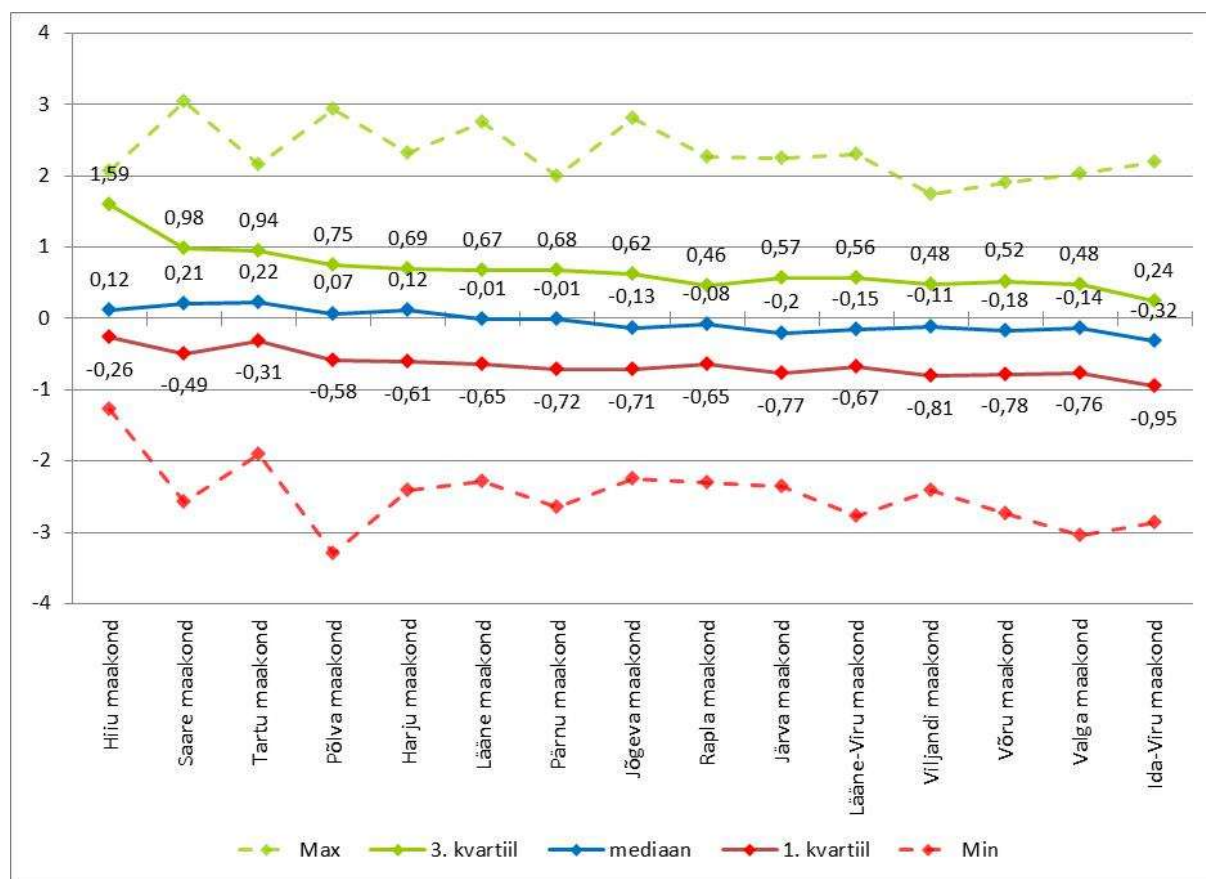
Õpilastele pole võimalik tagada õppe kvaliteeti ja valikuvõimalusi, kui kvalifitseeritud õpetajatele pole võimalik pakkuda täisajaga töökohta. Samale probleemile viitavad mh suhteliselt suured regionaalsed

erinevused õpilaste PISA tulemustes. Linna- ja maakoolide õpilaste matemaikatulemus erines 17 punkti, seejuures jäi statistiline erinevus püsima, kui koolid võrdsustati õpilaste sotsiaal-majandusliku tausta põhjal.

PISA matemaatikatumuste põhjal ilmneb, et õpilaste tase ei ole maakonniti ühtlane. Hiiu-, Saare-, Tartu- ja Harjumaa õpilaste keskmised tulemused on maakondade keskmisest märgatavalt kõrgemad, Ida-Virumaa tulemused aga oluliselt alla maakondade keskmise (vt tabel 2.6, joonis 2.10.). Näiteks Hiiumaa ja Saaremaa õpilaste tulemuste 1. kvartiil on kõrgem kui Ida-Virumaa tulemuste mediaanväärtus.

Maakondade kaupa esitatud keskmiste tulemuste alusel ei saa anda otseseid hinnanguid maakonna konkreetsetele koolidele. Arvestada tuleb, et maakonniti esitatud tulemused võivad kajastada mitmete õppimist otseselt mõjutavate asjaolude kokkulangemist, sh nt õpilaste võimed ja huvid, nende kooliväline keskkond (pere, sõbrad), aga ka koolide ja seal töötavate õpetajatega seostuv.

Vaadates maakondade parimaid tulemusi (vt tabel 2.6.), näeme, et ka väiksemate keskmiste tulemustega maakondades on õpilasi, kelle testitulemused keskmiste alusel olid sama head kui tublimate maakondade parimatel õpilastel. Kõige paremaid tulemusi saavutasid Tartu- ja Harjumaa õpilased, see võib osalt tuleneda demograafilisest olukorrast, osalt võimekate õpilaste jaoks võib-olla kättesaadavamatest õpivõimalustest. Kokkuvõtvalt saab üldistada, et eri maakondades saavutasid õpilased ühtviisi nii häid ja väga häid kui ka nõrku tulemusi. Erinevused on seotud pigem riigi keskmisele lähedaste tulemuste jaotumisega (mõnes maakonnas on enam keskmisest mõnevõrra madalalamaid ja teises kõrgemaid tulemusi). Erandlik on selles osas Hiiumaa väiksemaarvuline valim (N=33), kus esineb erandlik tulemuste polariseerumine: riigi keskmisele lähedaste ja sellest mõnevõrra väiksemate tulemustega õpilaste kõrval on rühm riigi taseme kontekstis märksa paremate testitulemustega õpilasi. Seega saab väita, et eri maakondade õpilastel on võimalik saada head haridust, samas tuleb välja selgitada tegurid, mis eri piirkondade koolide puhul võiksid seostuda paremate tulemuste sagedasema või harvema esinemisega.

Joonis 2.10. PISA matemaatika testi tulemused maakonniti kvartiilide lõikes.

Tabel 2.6. Maakondade testitulemused matemaatikas (N=4779): statistilised näitajad maakonniti ning maakonnad, mille tulemuste aritmeetilisest keskmisest antud maakonna keskmine ei eristu.

Maakond	M	SE	SD	Asümmeetria kordaja	Ekstsess	Keskmine ei ole statistiliselt eristatav järgmiste maakondade keskmistest	Min	Max	N
Hiiu maakond	0,45	0,18	1,04	0,25	-1,37	Saare, Tartu	-1,27	2,07	33
Tartu maakond	0,23	0,04	0,96	0,02	-0,41	Hiiu, Lääne, Saare	-2,57	3,04	531
Saare maakond	0,22	0,1	0,92	-0,07	-0,45	Harju, Hiiu, Lääne, Pärnu, Tartu, Põlva	-1,91	2,15	81
Harju maakond	0,08	0,02	0,98	0,04	-0,19	Järva, Lääne, Pärnu, Saare, Põlva	-3,3	2,93	1875
Lääne maakond	0,04	0,1	0,9	-0,26	0,14	Harju, Järva, Jõgeva, Lääne-Viru, Pärnu, Rapla, Saare, Tartu, Võru, Viljandi, Valga, Põlva	-2,42	2,32	88
Pärnu maakond	0,02	0,05	0,95	0,11	-0,26	Harju, Järva, Jõgeva, Lääne, Rapla, Saare, Võru, Viljandi, Valga, Põlva	-2,28	2,76	351
Põlva maakond	-0,03	0,09	0,94	-0,18	-0,39	Harju, Järva, Jõgeva, Lääne, Lääne-Viru, Pärnu, Rapla, Saare, Võru, Viljandi, Valga	-2,64	2	106
Rapla maakond	-0,08	0,08	0,94	0,12	0,18	Järva, Jõgeva, Lääne, Lääne-Viru, Pärnu, Võru, Viljandi, Valga, Põlva	-2,25	2,81	151
Järva maakond	-0,08	0,08	0,88	0,3	0,21	Harju, Jõgeva, Järva, Lääne, Lääne-Viru, Pärnu, Rapla, Võru, Viljandi, Valga, Põlva	-2,31	2,27	131
Viljandi maakond	-0,11	0,07	0,89	0,14	-0,38	Järva, Jõgeva, Lääne, Lääne-Viru, Pärnu, Rapla, Võru, Valga, Põlva	-2,35	2,24	183
Jõgeva maakond	-0,13	0,09	1,01	-0,18	0,22	Järva, Lääne, Lääne-Viru, Pärnu, Rapla, Võru, Viljandi, Valga, Põlva	-2,77	2,3	125
Võru maakond	-0,14	0,07	0,91	-0,17	-0,41	Järva, Jõgeva, Lääne, Lääne-Viru, Pärnu, Rapla, Viljandi, Valga, Põlva	-2,41	1,75	166
Valga maakond	-0,14	0,07	0,9	-0,16	-0,41	Järva, Jõgeva, Lääne, Lääne-Viru, Pärnu, Rapla, Võru, Viljandi, Põlva	-2,74	1,9	166
Lääne-Viru maakond	-0,17	0,06	0,93	-0,13	-0,23	Järva, Jõgeva, Lääne, Rapla, Võru, Viljandi,	-3,05	2,03	282
Ida-Viru maakond	-0,32	0,04	0,92	0,17	-0,14	-	-2,87	2,2	510

Paindlikud ja võrdsed võimalused üldhariduse omandamiseks. ELi hariduse ja koolituse strateegilises koostööraamistikus on eesmärk tagada 2020. aastaks alushariduses osalemise võimalus vähemalt 95%-le eelkooliealistest lastest (Eestis 4–6-aastased lapsed). Laste individuaalse arengu esmase toetamise seisukohalt on oluline võimaldada lasteaiakoha kättesaadavus kõigile 1,5-aastastele kuni koolikohustusikka jõudvatele lastele, kes seda vajavad. Koolieelse lasteasutuse seaduse kohaselt on

kohalikul omavalitsusel kohustus luua kõigile lastele, kelle vanemad seda soovivad, võimalus käia koolieelses lasteasutuses.

Kohalike omavalitsuste küsitluse tulemuste kohaselt soovitakse lasteaiakohta ligi 85%-le 1,5–3-aastastest lastest, kuid samas moodustavad sellesse vanusegruppi kuuluvad lapsed enamiku lasteaiakohtade järjekorras olevatest lastest. 1,5–3-aastaste laste osalusmäär lasteasutustes oli Eesti Statistikaameti 2010. aastani kasutatud metoodika kohaselt 2012/2013. õppeaastal 74% vastava eärühma lastest. 4–6-aastasi lapsi on lasteasutustes 94,7% vastava eärühma lastest.

Laste individuaalse arengu tagamiseks on Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuuri soovitud²⁷ lähtuvalt varajase märkamise ja sekkumise eesmärk jõuda võimalikult varakult kõikide tuge vajavate laste ja peredeni. Oluline on tagada tugiteenuste kättesaadavus ja kvaliteet, olenemata lapse ja tema pere elukohast. 2012/2013. õa-l käis koolieelsetes lasteasutustes 8 503 erivajadustega last (12,7% lasteasutustes käivatest lastest), kellest 7 043-le (82,8% erivajadustega lastest) olid võimaldatud tugisüsteemid.

Eesti keel ja õpe eesti keeles. Koolieelse lasteasutuse seaduse järgi tagatakse lasteasutuses või rühmas, kus õppe- ja kasvatustegevus ei toimu eesti keeles, eesti keele õpe alates kolmandast eluaastast. Eesti keele ja eestikeelse õppe paremaks korraldamiseks eraldatakse alates 2009. aastast riigieelarvest toetust eesti keele kui teise keele õppe läbiviimiseks ja õppevahenditeks muu õppekeele rühmas või keelekümbelusrühmas. Samuti toetatakse riiklikult õpetajate täienduskoolitust keelekümbelusmetoodika ja lõimitud aine- ja keeleõppe valdkonnas ning töötatakse välja uusi metoodilisi õppevahendeid. EHISe andmetel oli 2010/2011. õa-l 548 muu õppekeele rühma, 2012/2013. õa-l 745 muu õppekeele rühma või keelekümbelusmetoodikat kasutavat tavarühma²⁸.

Klassikursuse kordajate osakaal ei ole viimastel aastatel oluliselt muutunud. Kui aastatel 2007–2009 näitas klassikursuse kordajate osakaal põhikoolis tagasihoidlikku vähenemistrendi (näitaja väärtus aastati vastavalt 1,5%–1,3%–1,1%), siis alates 2010. aastast on näitaja stabiliseerunud: 2010/2011. õppeaastal jäi klassikursust kordama 1%, 2011/2012. õppeaastal 0,9% ja 2012/13 õppeaastal samamoodi 0,9% põhikooliõpilastest.

Õpingute katkestamine. Väljalangevus üldhariduse päevasest õppevormist põhihariduse tasemel on stabiliseerunud (aastatel 2008–2012 oli väljalangejaid vastavalt 0,9%–0,6%–0,5%–0,5%–0,6%). See annab alust väita, et toetavad meetmed (õppenõustamiskeskuste arendamine, kaasava hariduse põhimõtete rakendamine (sh põhikooli- ja gümnaasiumiseadusest tulenevate tugimeetmete rakendamine), õpetajakoolitus jms) on olnud eesmärgipärased. Gümnaasiumi 1. aasta õpilaste puhul on väljalangevuse näitaja stabiliseerunud ca 1% tasemel: aastatel 2008–2012 oli väljalangejaid vastavalt 0,9%–1%–1,1%–1,4%–1,1%).

Kvaliteetne kutse- ja kõrgharidusõpe.

Seoses uue kutseõppeasutuse seaduse ja uue kutseharidusstandardi jõustumisega 1. septembril 2013 toimusid kutsehariduses suured muutused. Uuenduste kiireks rakendamiseks viiakse ellu riigieelarvest rahastatavat projekti „Kutsehariduse korralduse ja õppekavade reform“. Projekti eesmärk on muuta kutseõpe veelgi praktilisemaks, kompaktsemaks ja saavutada senisest parem vastavus tööturule. Kutsehariduse uus õppekavasüsteem põhineb otseselt Eesti Kvalifikatsiooniraamistikul (edaspidi EKR) tasemetel. Nii jaguneb kutseõpe 2., 3., 4. ja 5. taseme kutseõppeks, seejuures paigutub kutsekeskharidus EKRI 4. tasemele. Kutseõpe jaguneb veel tasemeõppeks (aluseks on kutseharidusstandard ja Eesti Hariduse Infosüsteemis registreeritud kooli õppekavad) ja täiendusõppeks (täiskasvanukoolituse kursused). Tasemeõpe omakorda jaguneb esma- ja jätkuõppeks (õppima asujatelt eeldatakse nõutud tasemel erialast kompetentsust).

Nii on koolidel võimalus edaspidi pakkuda senisest tunduvalt rohkem erinevaid lühikesi tasemeõppe õppekavu (alates ca 3 kuust) ning täiesti uue võimalusena ka keskhariduse ja kõrghariduse vahepealse õppetasemena määratletavat EKRI 5. taseme kutseõpet. See õppevõimalus on mõeldud eelkõige tipptasemel oskustöötajate ning madalama ja kesktaseme juhtimiskompetentsiga spetsialistide ettevalmistamiseks.

Kutseõppes osalemine. Kuni aastani 2010 oli kutseõppes osalevate õpilaste arv suhteliselt stabiilne, kuid alates 2010/2011. õa-st avaldab 1990. aastate teise poole madal sündivus sellele näitajale negatiivset mõju

²⁷ <http://www.european-agency.org/eci/eci.html>

²⁸ Sõimerühm (kuni 3a); noorem rühm (3-5a); keskmine rühm (5-6a); vanem rühm (6-7a); koolieelikute ettevalmistusrühm; liitrühm (2-7a).

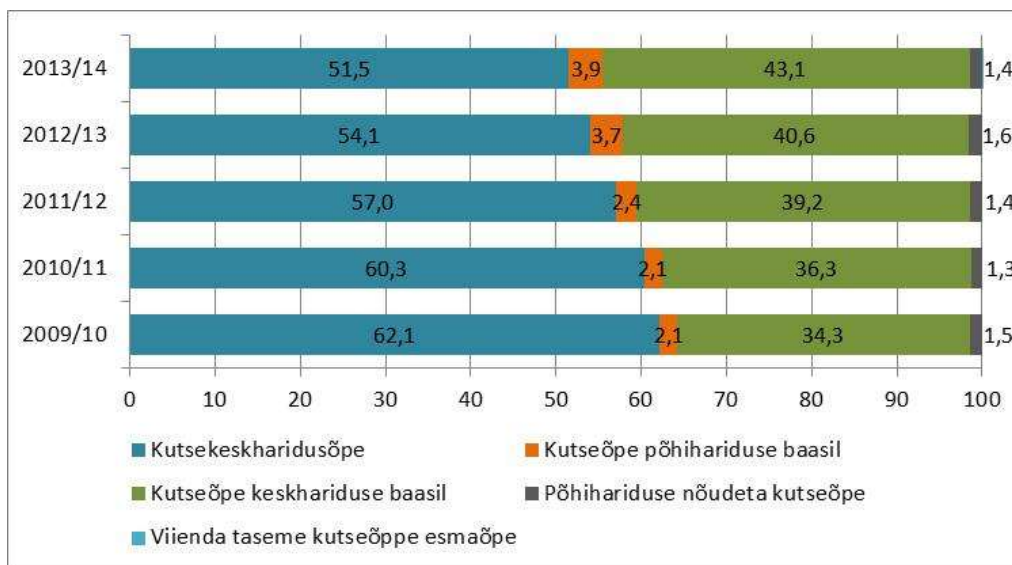
ja see jätkub ka lähiaastatel. 2013. aasta 10. novembri seisuga õppis kutsehariduses 25 699 õpilast (vt tabel 2.7.).

Tabel 2.7. Õpilaste arv kutseõppe õppeliikides 2007/08.–2013/14. õppeaastal. Allikas: EHIS

Õppeliik	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14*
Kutsekeskharidusõpe	17 627	16 897	15 428	14 152	13 245
Kutseõpe põhihariduse baasil	598	581	655	966	1005
Kutseõpe keskhariduse baasil	9 718	10 180	10 597	10 633	11 077
Põihariduse nõudeta kutseõpe	420	354	366	421	371
Kokku	28 363	28 012	27 046	26 172	25 699

* viienda taseme kutseõppe esmaõppes õppis 2013/14. õa-l üks õpilane.

Kutseõppurite jaotust osakaaluti eri õppeliikides kirjeldab joonis 2.11. 2013/2014. õa-l omandas kutsekeskharidust 51,5% ning kutseharidust keskhariduse baasil 43,1% kõigist kutseõppuritest. Väiksematele sihtrühmadele orienteeritud kutseõppes põhihariduse baasil ja põhihariduse nõudeta kutseõppes õppis 2013/14. õppeaastal vastavalt 3,9% ja 1,4% kõigist kutsehariduse õpilastest.

Joonis 2.11. Kutseõppurite jaotus õppeliigiti 2009/10. –2013/14. õppeaastal (%). Allikas: EHIS

Viimastel aastatel on oluliselt tõusnud kutseõppes õppija keskmine vanus, sest on lisandunud õppijaid vanuses 20+, kes soovivad omandada kutse- või erialaseid oskusi ning seeläbi tõsta oma konkurentsivõimet tööturul. (vt joonis 2.12.).

Joonis 2.12. Õpilaste vanusejaotus kutseõppes 2008/09. –2012/13. õppeaastal. Allikas: EHIS

Üldkeskharidusega võrreldes on väljalangevus kutseõppest oluliselt kõrgem. Alates 2008/09. õppeaastast on keskmine kutseõppest väljalangevus kasvanud, jõudes 2012/13. õppeaastal 20,2%-ni²⁹ (vt tabel 2.8.). 2009. aastal oli kutsehariduses erakordselt kõrge vastuvõtt (12 609 õppurit, mis oli ca 10% ehk 1 100 õpilast rohkem kui 2008. aastal), kuid nendest, keda meelitas koolipinki majandussurutis ja kes kõrge tööhõive jätkudes kooli poleks tulnud, ei jõudnud paljud õpingute lõpetamiseni. Kui 2011. aastal lõpetas kutsekeskhariduse tasemel nominaalajaga 54,9% alustajatest, siis 2012. aastaks oli see langenud 50,9%-ni ja 2013. aastal lõpetas vaid 46,9% alustajatest. 2009. aastal kutsekeskhariduse tasemel alustanud ca 1600-st varem põhikooli lõpetanud õppurist jõudis nominaalajaga õpingute lõpetamiseni kõigest 40%, siit ka nominaalajaga lõpetajate osakaalu vähenemine tervikuna.

Tabel 2.8. Kutsehariduse katkestajad eri õppeliikides õppeaastatel 2008/09–2012/13, (%).

Allikas: EHIS

Õppeliik	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13
Kutsekeskharidusõpe	14,7	15,5	17,9	17,7	18,1
Kutseõpe keskhariduse baasil	22,6	21,1	21,2	22,1	22,0
Kutseõpe põhihariduse baasil	23,6	33,9	27,2	22,3	24,2
Põihariduse nõudeta kutseõpe	47,8	31,9	42,7	39,3	34,7
Keskmine	17,9	18,1	19,5	19,8	20,2

Olulisemad õppetöö katkestamise põhjused on järgmised:

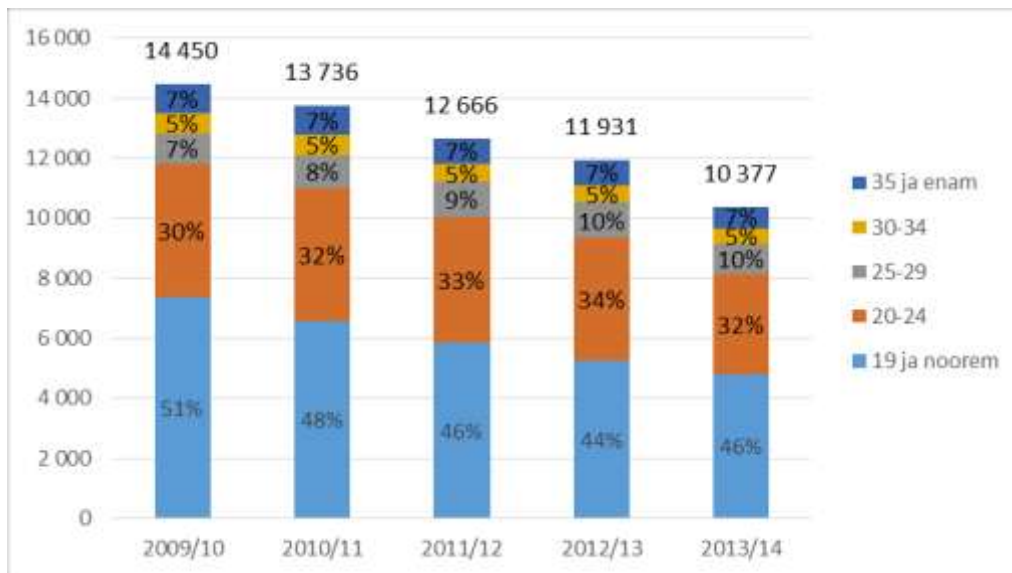
- 1) **Valed erialavalikud.** Õpilased ei ole piisavalt hästi kursis edasiõppimise võimalustega, samuti puuduvad neil piisavad teadmised erialadest ja töömaailmast. Nii eelnevast kui oma võimete valesi hindamisest tulenevalt tehakse kutseõppesse õppima asudes valesid erialavalikuid.
- 2) **Nõudmiste ja võimete mittevastavus.** Pärast põhikooli kutseõppes õppima asuvate noorte keskmine õppeedukus on oluliselt madalam, võrreldes gümnaasiumisse astujatega, ning puudulike teadmiste, õpioskuste ja -motivatsiooni tõttu on kutsesekhariduse omandamine paljudele üle jõu käiv, arvestades nende ettevalmistust.
- 3) **Majanduslikud põhjused.** Kutsekoolis õppimine toob endaga kaasa suuremad kulutused õpilase perekonnale (majutuse, sõidu jm kulu). Töövõimaluse tekkides eelistatakse õpingute jätkamisele tööleasumist.

Väljalangevuse vähendamiseks nii kutse- kui ka kõrgkoolidest on vaja tõhusat kutse- ja karjäärinõustamist juba põhikoolis. Vajalik on karjääriõppe ja teiste karjääriteenuste edasiarendamine ning nende kättesaadavuse parandamine.

Kõrghariduses osalemine. Kõrghariduse tasemel õppima asunute ja oma õpingutega eduka lõpuni jõudnud tudengite kohta käiv statistika toob välja järgnevad trendid. Viimasel viiel aastal on kõrghariduse tasemele vastuvõetute arv aasta-aastaselt vähenenud (vt joonis 2.13.). Vastuvõetute arvu muutus kõrghariduse esimesel astmel³⁰ on olnud kooskõlas gümnaasiumilõpetajate arvu muutusega statsionaarses õppes, viimasel õppeaastal on vastuvõetute arvu langus olnud suurem. Kuna lähiaastatel gümnaasiumilõpetajate arv jätkuvalt väheneb ja vanemaalaste osakaal kõrghariduse esimesele astmele vastuvõetutest on jäänud samale tasemele, on tõenäoline vastuvõetud üliõpilaste arvu jätkuv vähenemine. Viimasel viiel aastal on pidevalt vähenenud eelmisel õppeaastal lõpetanud gümnaasiumilõpetajate edasiõppimine Eestis kõrghariduse tasemel (2007/08. õa-l läks kohe edasi õppima 64,8%, 2013/14. õa-l – 51,3%; päevases õppevormis lõpetanute puhul vastavalt 68,2% ja 57,9%).

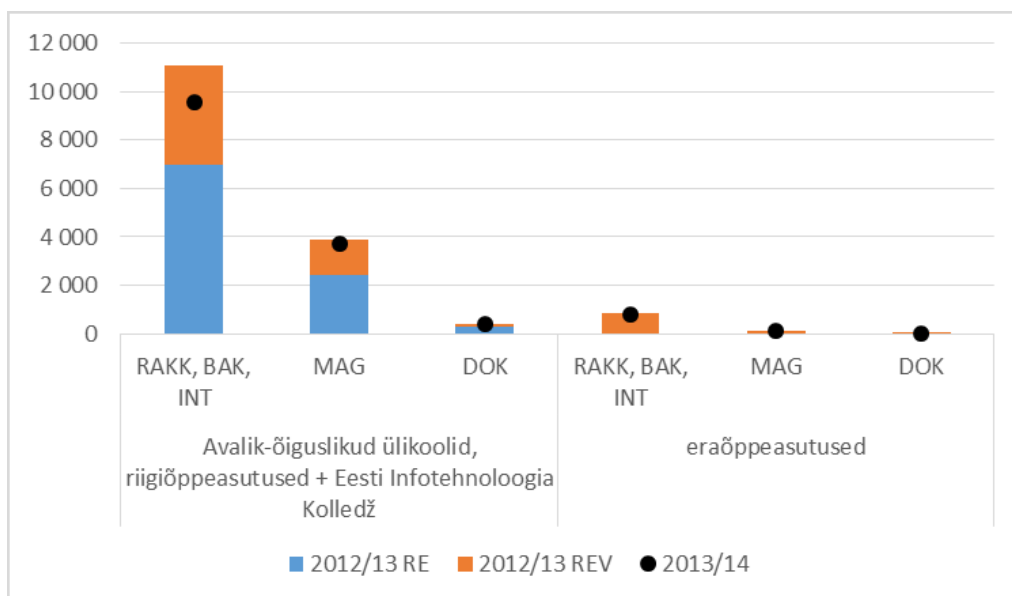
²⁹ Kutsehariduses loetakse katkestajaks isikut, kes enne katkestamist kuulus õppeasutuse õppurite nimekirja vähemalt 31 päeva. Katkestajate hulka ei loeta isikuid, kes 31 päeva jooksul pärast õpingute katkestamist ennistati või jätkasid õpinguid sama õppeasutuse samas õppekavarühmas.

³⁰ Kõrghariduse esimesele astmele vastuvõtt sisaldab vastuvõttu rakenduskõrgharidusõppe, bakalaureuseõppe ning bakalaureuse- ja magistriõppe integreeritud õppe õppekavadele.

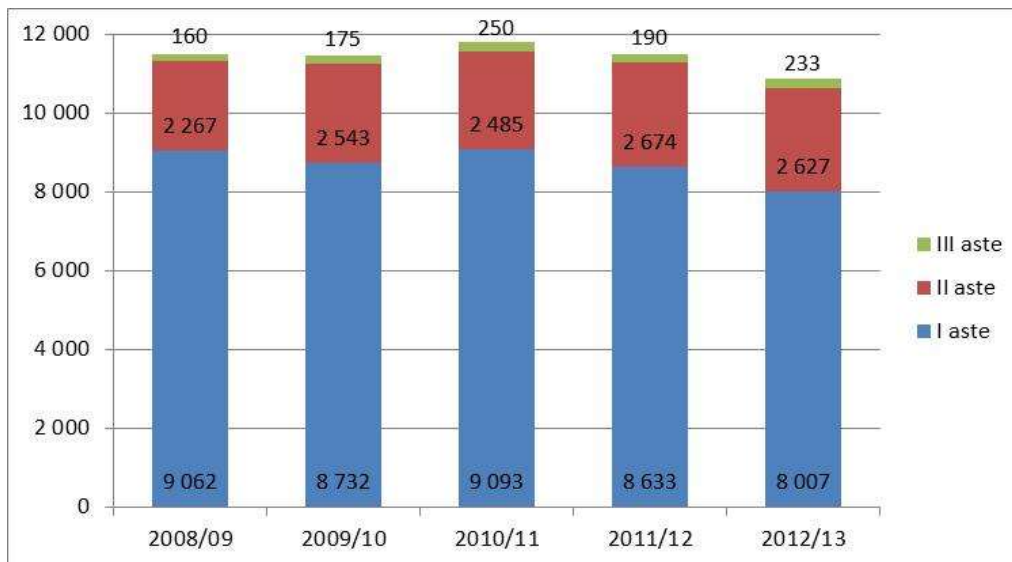
Joonis 2.13. Kõrghariduse esimesele astmele vastuvõetute arv vanuserühmiti. Allikas: EHIS

Kõige enam langes eelmise aastaga võrreldes vastuvõtt riigi ja avalik-õiguslike õppeasutuste rakenduskõrghariduse ja bakalaureuseõppe õppekavadele. Kõrgharidusreformist tulenevalt võiks 2012/13. ja 2013/14. õppeaastat võrreldes vaadata õppeasutusi kahes grupis, kus esimeses grupis on avalik-õiguslikud ülikoolid, riigiõppeasutused ja ainsa eraõppeasutusena 2013. aastal HTMi tegevustoetust saav Eesti Infotehnoloogia Kolledž (EIK) ning teises grupis kõik ülejäänud eraõppeasutused, mis riiklikku tegevustoetust ei saa. Kõikidel õpetel kokku on 2013/14. õa-l vastuvõetuid rohkem kui eelmisel aastal riigieelarvelistele kohtadele (vt joonis 2.14.). Avalik-õiguslikes, riigi õppeasutustes ja EIKis on kõigi vastuvõetute arv eelmise õppeaastaga võrreldes vähenenud 11%, eraõppeasutustes 7%.

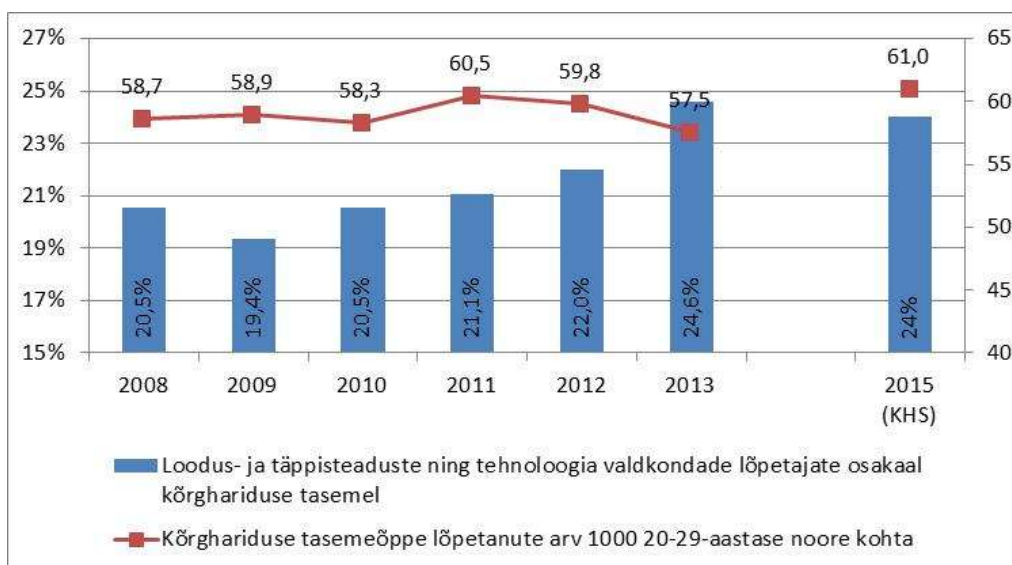
Joonis 2.14. Kõrghariduse tasemele vastuvõetute arv 2012/13. õa-l (riigieelarvelistele (RE) ja riigieelarvevälistele (REV) õppekohtadele) ning 2013/14. õa-l. Allikas: EHIS

Kõrghariduse tasemel on lõpetajate arv olnud viimase viie õppeaasta jooksul suhteliselt stabiilne, jäädes vahemikku 10 867 (2012/13. õa) kuni 11 828 (2010/11. õa). Kui 2010/11. õa-l oli eelmise õppeaastaga võrreldes 3%ne tõus, siis 2011/12 õa-l langes lõpetajate arv tõusueelsele tasemele (vt joonist 2.15.) ja 2012/13. õa-l langes lõpetajate arv veelgi (eelmise õppeaastaga võrreldes 5,5%). Lõpetajate arvu kõikumisel on erinevad põhjused. Nii näiteks tingis 2002. aasta kõrgharidusreformi eelsete õppekavade sulgemine (alates 2012. aastast enam vanadel õppekavadel lõpetajatele diplomeid väljastada ei saa) doktoriõppe lõpetanute arvu kasvu 2010/11. õa-l. Teisalt hakkab vastuvõetute arvu vähenemine esimesel astmel kajastuma vähenemas lõpetajate arvus. Kuna lähiaastatel ei ole oodata kõrghariduse esimesel astmel vastuvõetute arvu suurenemist, peab lõpetanute koguarvu suurendamiseks tõstma oluliselt lõpetamise efektiivsust (sh vähendama katkestamist).

Joonis 2.15. Lõpetajate arv kõrghariduse eri astmetel³¹ 2008/09.–2012/13. õa-l. Allikas: EHIS

Lõpetamisega on seotud mitu kõrgharidusstrateegia indikaatorit (vt joonis 2.16.). Kõrghariduse tasemeõppe lõpetanute arv 1 000 20–29-aastase noore kohta oli 2013. aastal viimase viie aasta võrdluses madalaimal tasemel, kuid kõrgharidusstrateegias toodud eesmärgi saavutamiseks ei tohiks lõpetajate arv kahaneda (arvestades, et 20–29-aastaste arv lähiaastatel väheneb). Kuna teadmistepõhise ühiskonna areng eeldab jätkuvalt suuremat tähelepanu loodus- ja täppisteaduste ning tehnoloogia (LIT) valdkondadele, on teiseks lõpetamisega seotud indikaatoriks loodus- ja täppisteaduste ning tehnika, tootmise ja ehituse valdkondade lõpetajate osakaal, mis on vahepealse languse järel hakanud taas tõusma. Prioriteetsete valdkondade määramine ja nendesse riigieelarveliste kohtade loomine ei ole siiski taganud nendes valdkondades piisavalt lõpetajaid.

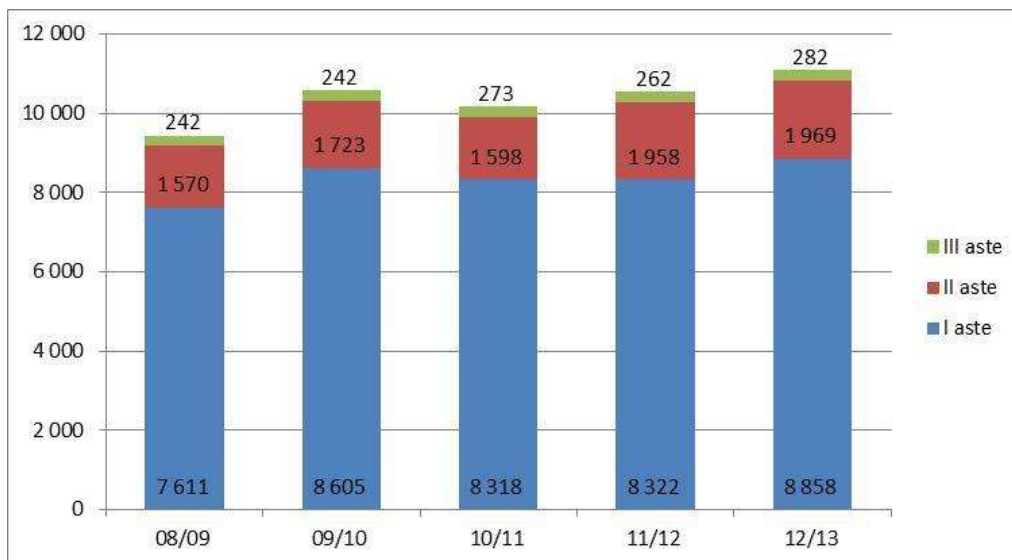
Joonis 2.16. Lõpetamisega seotud indikaatorid kõrgharidusstrateegias. Allikas: EHIS, Statistikaamet.

Kõrghariduse tasemel õppima asumist loodus- ja täppisteaduste ning tehnoloogia valdkondades mõjutab vähenev reaalainete riigieksamite sooritajate hulk. Reaalainetes sooritatud riigieksamite osakaal on pidevalt kahanenud: kui 2002. a sooritati reaalainetes (matemaatika, füüsika, keemia) 22,2% kõigist riigieksamitest, siis 2013. a oli vastav osakaal 13,7%.

Kui vaadata õppeaasta jooksul **kõrgharidusõpingute katkestajaid**, siis katkestamissündmuste absoluutarv on viimase viie õppeaasta jooksul kõikunud vahemikus 9 423 (2008/09. õa-l) kuni 11 109 (2012/13. õa-l), katkestamissündmuste suhe õppijate arvu vastavalt 13,8% kuni 17,1% (vt joonis 2.17.). Õpetest on katkestajaid viimastel aastatel enim olnud bakalaureuseõppes: 2012/13. õa-l – 19%. Õppevaldkondadest on suhteliselt kõige enam katkestajaid loodus- ja täppisteaduste valdkonnas (2012/13.

³¹ Kõrghariduse esimene aste hõlmab rakenduskõrgharidusõpet, bakalaureuseõpet ning bakalaureuse ja magistriõppe integreeritud õpet, II aste magistriõppeid ja III aste doktoriõpet.

õa-l 19,8%), suhteliselt kõige vähem on olnud katkestajaid tervise ja heaolu valdkonnas (9,4%). Rohkem oli katkestajaid meesüliõpilaste hulgas (2012/13. õa-l 20,8%, naistest – 14,5%). 2012/13. õa-l oli neid, kes katkestamise hetkeks olid õppinud vähem kui kalendriaasta, 32%. 2012/13. õa jooksul kõrghariduse esimesel astmel (rakenduskõrgharidusõpe, bakalaureuseõpe, bakalaureuse- ja magistriõppe integreeritud õppekavad) õpingud katkestanutest õpib 10.11.2013 seisuga samal kõrghariduse astmel 23,4% (sama õppesuuna õppekavadel 10,7% ja teise õppesuuna õppekavadel 12,7%).

Joonis 2.17. Katkestajate arv kõrghariduse eri astmetel. Allikas: EHIS

Kõrgkoolidest väljalangevuse põhjused on suures osas samad, mis kutsehariduse puhul: tudengite vähene erialade ja töömaailma tundmine, vähesed oskused oma võimete adekvaatseks hindamiseks ja õpioskuste puudumine, mis viivad valede erialavalikuteni. Seetõttu on väljalangevuse vähendamiseks nii kutse- kui kõrgkoolidest oluline tõhus kutse- ja karjäärinõustamine põhikoolis, karjääriõppe jt karjääriteenuste edasiarendamine ning nende kättesaadavuse parandamine.

Rahvusvahelistumise mõjud. Üldhariduse korraldamise osas on lähiaastatel rahvusvahelistumise seisukohalt olulise kaaluga Euroopa Kooli ja IB³² õppe laialdasem rakendamine. Eesmärgiks on luua IT agentuuri ja muu rahvusvahelise taustaga töötajate lastele kvaliteetse rahvusvahelise hariduse omandamise tingimused. Euroopa Kooli loomine soodustab ELi institutsioonide ja rahvusvaheliste organisatsioonide ning firmade töötajate tööleasumist Eestisse. 2013. aastaks on Euroopa Kool avatud kuni 3. klassini, 4.–7. klassid avatakse ükshaaval 2014–2017.

Kõrghariduse rahvusvahelistumise strateegia vahehindamise lõppraporti³³ kohaselt on alates strateegia vastuvõtmisest suudetud Eesti kõrghariduse rahvusvahelisemaks muutmiseks märkimisväärsed samme astuda.

Hästi on käivitunud lühemaajalised mobiilsusmeetmed, mille raames Eesti kõrgkooli üliõpilane viibib välisriigis kuni 1 aasta. Eri mobiilsusskeemide raames eraldati eelmisel õppeaastal ca 2 347 stipendiumi, mis arvestuslikult võimaldas ca 3,6%-l üliõpilastest olla mobiilne. Erasmus programmi raames on Eesti kõrgkoolid saavutanud märkimisväärselt tasakaalu Eestisse ja Eestist välja suunduvate üliõpilaste arvus (2012/13. õa esialgsel andmel läks 1 153 üliõpilast Eestist välja ning Eestisse tuli 1 159 üliõpilast). Kogu õpingute ajaks Eestisse tulnud välisüliõpilaste arv on kasvutrendiga, 2013/14. õa-l õpib Eestis 2 230 välisüliõpilast, mis moodustab 3,7% üliõpilastest.

Suurema rahvusvahelise nähtavuse saavutamiseks on Eesti kõrgkoolid ühinenud ühisplatvormiga *Study in Estonia* (kaasrahastatakse Euroopa Sotsiaalfondi DoRa programmi kaudu), üheskoos osaletakse messidel, koolitustel, korraldatakse info- ja turundusüritusi. Eesti kõrgharidust tutvustatakse keskses infoportaalis www.studyinestonia.ee ja olulisemates piiriülestes sotsiaalmeedia kanalites, sh Facebook, YouTube, Twitter jmt.

2013. a. ilmunud OECD haridusstatistika kogumiku andmetel³⁴ õpib 5 653 Eesti kodakondsusega üliõpilast OECD riikide ja OECD partnerriikide kõrgkoolides (2011. a andmed). Need on noored, kes

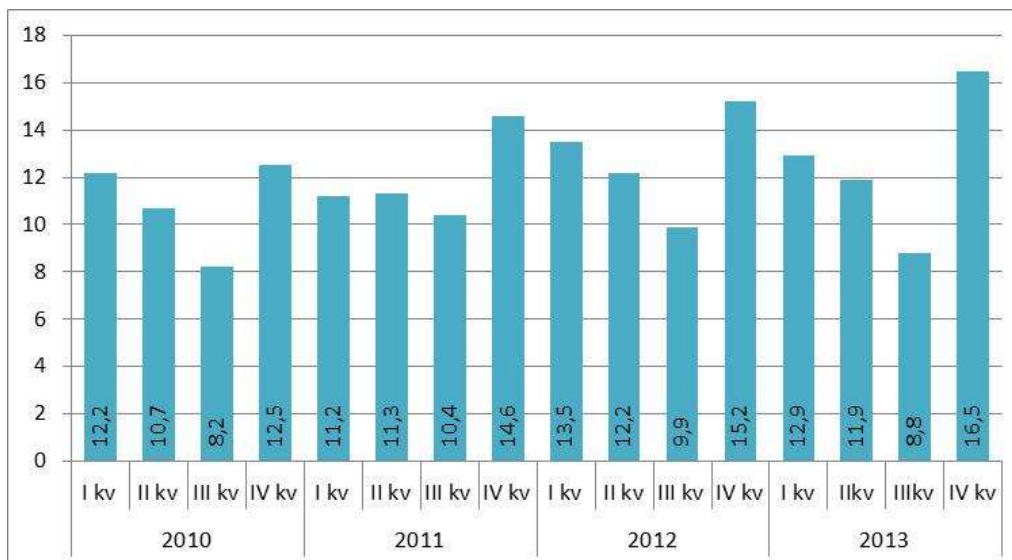
³² International Baccalaureate, lähem info: www.ibo.org

³³ http://www.praxis.ee/fileadmin/tarmo/Projektid/Haridus/RVhind/KH_RVstrateegia_vahehindamine_lopparuanne.pdf

³⁴ Education at a Glance 2012: OECD Indicators, Table C4.7 (web only) <http://dx.doi.org/10.1787/888932850718>

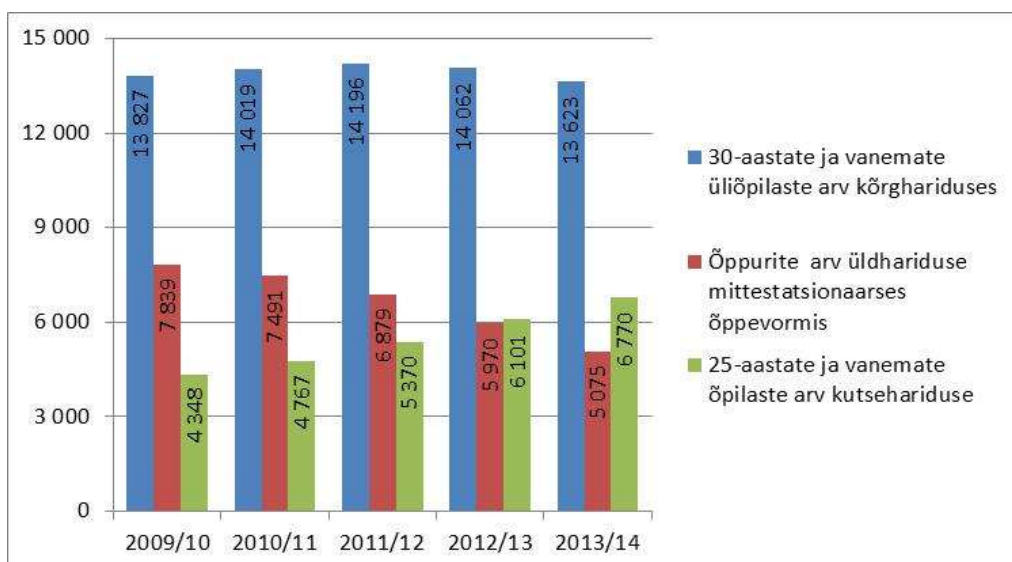
jätkavad oma haridusteed väliskõrgkoolis eesmärgiga saada lõpetamisel ka vastava kooli diplom. „Ajude väljavool“ võib kujuneda probleemiks, kui Eestist välismaale kõrgharidust omandama suunduvad noored otsustavad mitte tagasi pöörduda.

Õppimine täiskasvanueas. Alates 2009. aastast on elukestvas õppes osalemise määr olnud kõrgem kui 10%, 2013. aastal osales 12,5%, mis jääb napilt alla vaid 2012. aastal saavutatud kõigi aegade parimale tulemusele (12,7%). Konkurentsivõime kava „Eesti 2020“ eesmärk on jõuda aastaks 2015 täiskasvanute elukestvas õppes osalemisel 15% tasemele, aastaks 2020 – 20% tasemele. Vaadeldes elukestvas õppes osalemist kvartalite kaupa (vt joonis 2.18.), selgub, et kõige rohkem osalejaid oli 2013. aasta IV kvartalis (16,5%), kõige vähem osaletakse koolis ja koolitustel III kvartalis, mis on tingitud aktiivsest puhkuste perioodist.

Joonis 2.18. 25–64-aastaste osalemine tasemeõppes või koolitusel viimase 4 nädala jooksul kvartaliti 2010–2013 (%). Allikas: Statistikaamet

Lisaks koolitustel osalemisele õpivad paljud täiskasvanud ka formaalharidussüsteemi tasemeõppes. Kui tööalast ettevalmistust pakuvad täiskasvanud õppijale kutseõppeasutused ja kõrgkoolid, siis suur hulk inimesi, kellel on üldharidus lõpetamata, omandavad põhi- või keskkooli paindlike õppevormidega mittestatsionaarses õppes, mille raames saab õppida ka üksikuid õppeaineid ning lõpuksameid on võimalik sooritada ka eksternina.

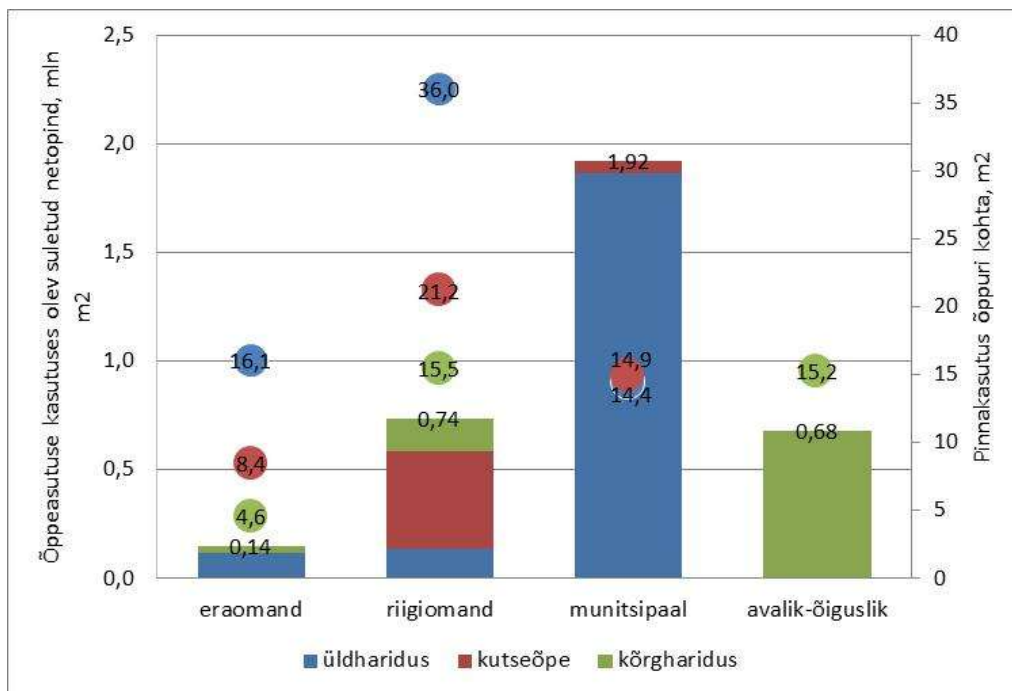
Joonis 2.19. Täiskasvanute õppimine tasemehariduses 2009/10–2013/14. Allikas: EHIS

Kõrghariduses on täiskasvanud õppurite arv viimastel aastatel stabiilne olnud, kutsehariduses aga aasta-aastalt kasvanud, olles 2013/14. õppeaastaks tõusnud 6 770 õpilasele, mis moodustab kõigist kutseõppuritest ca 26% (vt joonis 2.12.). Täiskasvanud õpilaste arvu vähenemine üldhariduses tuleneb majanduskeskkonna paranemisest – kriisiaastad tõid kooli ka neid, kes kõrge tööhõive jätkudes koolipinki

jõudnud ei oleks (vt joonis 2.19.). Teisalt mõjutab vähenemist üldine demograafiline olukord, mis tuleneb 1990. aastate madalast sündivusest.

Koolivõrgu korrastamine. Õpitulemust mõjutab paratamatult õpilaste arv koolis. Kõigile õpilastele võrdsete võimaluste tagamiseks tuleb paljudel koolipidajatel lähiaastatel koolivõrgu kohandamise ja ümberkorraldamisega tegeleda. See ei pea tähendama koolide, vaid eelkõige kooliastmete sulgemist ja koolide liitmist. Haridusasutuste võrgu korrastamine on ka Elukestva õppe strateegia 2020 üks prioriteete.

Õpilaste arvu prognoosi aluseks võttes on väljakutseks haridusvaldkonna pinnakasutuse vähendamine. Eestis kasutatakse üld-, kutse- ja kõrghariduse andmiseks kokku ligi 3,5³⁵ miljonit m² üldpinda. Kõige suuremat osa haridustaristust kasutatakse üldhariduse andmiseks, järgneb kõrg- ning kutseharidus (vt joonis 2.20.).

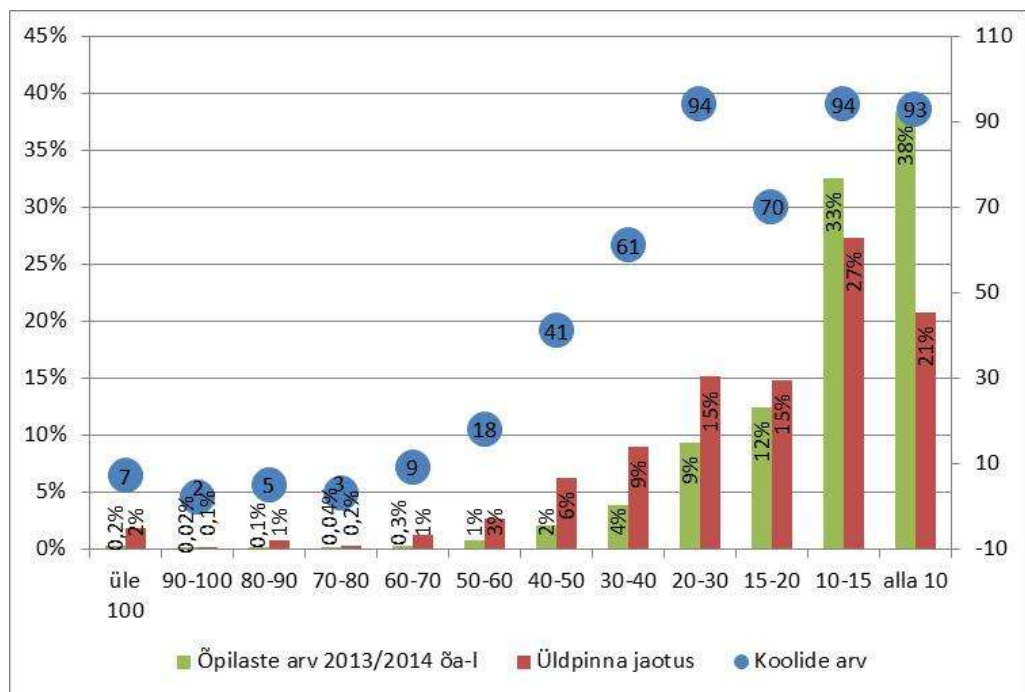
Joonis 2.20. Õppeasutuste pinnakasutus omandivormi ja asutuse tüübi järgi (m²).

Keskmiselt on üldharidust³⁶ omandaval õppuril koolis kasutada 14,7 m² üldpinda, kusjuures varieeruvus on kooliti suur (vt joonis 2.21.). Kõrgharidusasutustes on õppuri kohta keskmiselt kasutada 14,3 m² ning kutsehariduses 19,9 m². Sealjuures on ligi pooltes õppeasutustes õppuri kohta üle 20 m² netopinda.

Eesoleval perioodil on väljakutseks haridusasutuste võrgu korrastamine ning õppeasutustes oleva pinna jätkuv vähenemine eelkõige mittevajaliku pinna arvelt, et taristu kasutus oleks võimalikult optimaalne. Üldhariduskoolide pinnakasutuse pikem eesmärk aastaks 2020 on viia kasutatav pind õpilase kohta ilma õpilaskodu ning spordipaikadeta võimalikult 10 m² lähedale. Praegu vastab sellele kriteeriumile vaid alla kolmandiku üldhariduskoolidest.

³⁵ Sealhulgas on õppepind, spordihoonete, õpilaskodude ja ühiselamute pind, abihooned ning õppetegevuseks otseselt mittevajalik pind.

³⁶ Üldhariduskoolide all on välja toodud kõik üldharidusasutused, v.a hariduslike ja kasvatuslike erivajadustega laste koolid ning täiskasvanute gümnaasiumid.

Joonis 2.21. Üldhariduskoolide pinna ja õpilaste jaotumine. Allikas: HTM

2.2. Strateegilised eesmärgid, mõõdikud ja meetmed

Üldeesmärk: kõigile Eesti inimestele on loodud nende vajadustele ning võimetele vastavad õpivõimalused kogu elukaare jooksul, et tagada neile isiksusena väarika eneseteostuse võimalused ühiskonnas, töö- ja pereelus.

Mõõdik	Tegelik tase		Sihttase	
Üldeesmärgi mõõdikud				
1. Erinevate osapoolte rahulolu elukestva õppe toimimisega (keskselt, regulaarselt läbiviidav uuring) ³⁷	Täpsustub 2015		Täpsustub 2015	
2. Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute (25–64-aastased) osakaal (%). ³⁸	2010	32,1	2014	30
	2011	31,2	2015	29
	2012	30,2	2016	28
	2013	29,6	2017	27
			2018	26
3. 25–64-aastaste täiskasvanute elukestvas õppes osaluse määr (%). Allikas: SA ³⁹	2010	10,9	2014	14
	2011	11,9	2015	15
	2012	12,7	2016	16
	2013	12,5	2017	17
			2018	18
4. Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal (%) ⁴⁰ : kokku / mehed / naised	2010	11,1/14,3/7,5	2014	11
	2011	10,5/12,6/8,4	2015	11
	2012	10,2/12,8/7,5	2016	10,5
	2013	9,9/13,5/6,1	2017	<10
			2018	<10
5. 1–3 aastat tagasi õpingud lõpetanud 20–34-aastaste tööhõive määr ⁴¹	2010	64,1	2020	82
	2011	73,2		
	2012	73,9		
6. Digipädevustega ⁴² 16–74-aastaste inimeste osakaal (%) ⁴³	2011	64	2020	80
	2012	65		
7. Tipptasemel oskustega õpilaste osakaal ⁴⁴ : funktsionaalne lugemisoskus / matemaatiline kirjaoskus / loodusteaduslik kirjaoskus	2009	6/12,8/10,4	2015	9,4/15,6/13,8
	2012	8,4/14,6/12,8	2018	10/16/14,4
8. Üldhariduskooli õpetajate keskmine palk võrdluses kõrgharidusega töötaja keskmise palgaga Eestis ⁴⁵	2010	0,57	2020	≥1
	2011	0,64		
Alaeesmärgi 1 Muutunud õpikäsitus mõõdikud				
9. Madalal tasemel oskustega õpilaste osakaal (%) ⁴⁶ : funktsionaalne lugemisoskus / matemaatiline kirjaoskus / loodusteaduslik kirjaoskus	2009	13,3/12,9/8,3	2015	8,3/9,2/5,0
	2012	9,1/10,5/5,0	2018	7,5/8,0/5,0
10. Põhikoolist väljalangevus kolmandas kooliastmes (%) ⁴⁷ : kokku (/ poisid / tüdrukud)	2010	0,5/0,6/0,4	2014	Hoida taset
	2011	0,5/0,6/0,3	2015	Hoida taset
	2012	0,6/0,7/0,3	2016	Hoida taset
			2017	Hoida taset
			2018	Hoida taset

³⁷ Indikaatori arvutamise metoodika täpsustatakse koos andmekogumise organiseerimisega.

³⁸ Allikas: Statistikaameti tööjõuuuring, HTMi arvutus.

³⁹ Allikas: Statistikaameti tööjõuuuring.

⁴⁰ Allikas: Statistikaameti tööjõuuuring.

⁴¹ Allikas: Statistikaameti tööjõuuuring; noored, kes on lõpetanud õpingud viimase kolme aasta jooksul ISCED 3–6 tasemel

⁴² Allikas: EL *Digital Scoreboard*. Küsimustikus palutakse inimestel hinnata oma arvuti- ja interneti kasutamise oskusi kuues osas, nt. failidega töötamine, uute seadmete installeerimine, uue arvutiprogrammi kirjutamine, kodulehe loomine jne.

⁴³ Allikas: EUROSTAT 17.01.2014, *Information society statistics* (t_isoc) C. ICT usage by individuals (t_isoc_bde15c).

⁴⁴ PISA 5. ja 6. taseme saavutanud 15-aastaste õppijate osakaal.

⁴⁵ Allikas: *Education at a Glance* aastad 2011, 2012, 2013, indikaator D3.

⁴⁶ PISA uuringus alla 2. taseme saavutanud 15-aastaste õppijate osakaal.

⁴⁷ Allikas: EHIS.

Mõõdik	Tegelik tase		Sihttase	
11. Õppetöö katkestajate määr (%) ⁴⁸ : kutseõppeasutustes ⁴⁹ , gümnaasiumides ⁵⁰ , kõrghariduses ⁵¹	2010	28,5/1,1/...	2014	25/.../...
	2011	26,2/1,4/21,3	2015	24/.../...
	2012	25,8/1,1/...	2016	23/.../...
			2017	22/.../...
			2018	21/.../...
Alaeesmärgi 2 Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning koolijuhid mõõdikud				
12. 30-aastaste ja nooremate õpetajate osakaal (%) ⁵²	2010	10,5	2014	10,5
	2011	10,3	2015	11
	2012	10,3	2016	11,5
	2013	10,3	2017	12
			2018	12,5
13. Konkurss õpetajakoolituse õppekohtadele ⁵³	Täpsustub 2015		Täpsustub 2015	
14. Õpetajate sooline struktuur üldhariduses (naised : mehed) (%) ⁵⁴	2010	85,6 : 14,4	2014	85 : 15
	2011	85,5 : 14,5	2015	84 : 16
	2012	85,7 : 14,3	2016	82 : 18
	2013	85,9 : 14,1	2017	80 : 20
			2018	78 : 22
Alaeesmärgi 3 Elukestva õppe võimaluste ja töömaailma vajaduste vastavus mõõdikud				
15. LTT (loodus- ja täppisteadused, tehnika, tootmine ja ehitus) erialade lõpetajate osakaal (%) ⁵⁵ kõrghariduses	2010	20,5	2014	25
	2011	21,1	2015	25
	2012	22	2016	25
	2013	24,6	2017	25
			2018	25
16. Karjäärinõustamise läbinud põhikoolilõpetajate osakaal	Täpsustub 2015		2020	100
17. Kutsehariduse statsionaarses õppes õpinguid jätkavate põhikoolilõpetajate määr (%) ⁵⁶	2010	26,3	2014	29
	2011	27,6	2015	30
	2012	28,6	2016	31
	2013	26,7	2017	32
			2018	33
18. Keskkhariduse tasemel õppurite jagunemine üldkeskkhariduse ja kutsekeskkhariduse vahel ⁵⁷	2010	66,3 : 33,7	2014	66 : 34
	2011	66,8 : 33,2	2015	65 : 35
	2012	67 : 33	2016	64 : 36
	2013	67 : 33	2017	63 : 37
			2018	62 : 38
19. Üliõpilaste mobiilsus ⁵⁸	2010	2,8	2020	10
	2011	3,1		
	2012	3,4		
	2013	3,6		
Alaeesmärgi 4 Digipööre elukestvas õppes mõõdikud				
20. Õppijate osakaal erinevatel haridustasemetel (ISCED 1–6), kes kasutavad õppetöös iga päev arvutit vm personaalset digivahendit	Täpsustub 2015		Täpsustub 2015	

⁴⁸ Allikas EHIS, vaadeldakse õpingute katkestajaid õpingute esimesel aastal.

⁴⁹ Kutsekeskkhariduse õppekavadel õppijatest.

⁵⁰ Statsionaarses õppes.

⁵¹ Kõrghariduslikud õppekavad kõrgkoolides ja kutseõppeasutustes.

⁵² Allikas: EHIS.

⁵³ Indikaatori arvutamise meetodika täpsustatakse koos andmekogumise organiseerimisega.

⁵⁴ Allikas: EHIS.

⁵⁵ Allikas: EHIS.

⁵⁶ Allikas: EHIS.

⁵⁷ Allikas: EHIS, arvestatud üld- ja kutsekeskkhariduse õppekavade järgi õppijaid.

⁵⁸ Allikas: rahvusvahelistumise strateegia vahearuanne, 2012; SA Archimedes; EHIS.

Mõõdik	Tegelik tase		Sihttase	
21. Nende 8. klassi õpilaste osakaal kõigist 8. klassi õpilastest, kes õpivad digitaalselt toetavates koolides ⁵⁹	2012	33 ⁶⁰	2020	100
22. Nende 8. klassi õpilaste osakaal kõigist 8. klassi õpilastest, kes õpivad virtuaalse õpikeskkonnaga koolides ⁶¹	2012	54% ⁶²	2020	100
23. Põhikoolilõpetajate määr, kellel on tõendatult olemas IKT baasoskused ⁶³	Täpsustub 2015		2020	100
Alaeesmärgi 5 Võrdsed võimalused elukestvaks õppeks ja õppes osaluse kasv mõõdikud				
24. Kolmanda haridustasemega 30–34-aastaste osakaal earühmas (%) ⁶⁴	2010	40	2014	40
	2011	40,2	2015	40
	2012	39,5	2016	40
	2013	43,6	2017	40
			2018	40
25. 4-aastaste kuni kooliealiste laste osakaal alushariduses (%) ⁶⁵	2010	89,8 ⁶⁶	2014	95
	2011	89,1	2015	95
			2016	95
			2017	95
			2018	95
26. Vene õppekeeleaga põhikooli lõpetajate osakaal, kes valdavad eesti keelt tasemel B1 (%) ⁶⁷	2011	55,7	2014	66
	2012	56,5	2015	69
	2013	63,9	2016	72
			2017	76
			2018	80
27. Tööjõukulude osakaal valitsussektori hariduskuludest ⁶⁸ (%), sh õpetaja tööjõukulude osakaal valitsussektori üldhariduskuludest (%)	2010	57, 4	2020	60, 5
	2011	55, 4		
28. Haridusvaldkonna pinnakasutuse optimeerimine (mln m ²) ⁶⁹	2013	3,5	2020	3

Alaeesmärk 1. Muutunud õpikäsitlus

Meede 1. Iga õppija individuaalset ja sotsiaalset arengut toetava, õpioskusi, loovust ja ettevõtlikkust arendava õpikäsitluse rakendamine kõigil haridustasemetel ja -liikides

- 1.1. [Algatus]⁷⁰ **Õppe sisu ja mahu vastavusse viimine õppekavades seatud eesmärkide ja õpitulemustega (sh võtmepädevustega). Tulemus:** põhikooli ja gümnaasiumi riiklike õppekavade ainekavade sisu ja mahu analüüsi tulemusel uuendatud ainekavad toetavad õppekava üldeesmärkide ja uue õpikäsitluse rakendamist. Kutse- ja kõrghariduse tasemel on õppekavad õppemeetodite, auditoorse ja iseseisva töö, praktika mahtude, hindamismeetodite ning õppekava eesmärkide ja õpiväljundite sidususe analüüsi tulemusel viidud vastavusse tööturu vajadustega.
- 1.2. **Hindamispõhimõtete muutmine. Tulemus:** välja on töötatud hindamisvahendid õppijate võtmepädevuste arengu hindamiseks, lisaks on välja töötatud metoodika, mis võimaldab riiklikul õpitulemuste välishindamisel hinnata ka võtmepädevusi ja probleemilahendusoskusi. Välja on

⁵⁹ Allikas: EL „Survey of Schools: ICT and Education“. Digitaalselt toetavateks koolideks loetakse õppeasutusi, kus pakutakse õpetajatele toetusmeetmeid IKT kasutamiseks õpetamisel ja õppimisel (haridustehnoloogiline tugi, õpetajate koolitus jne).

⁶⁰ 2011/12. õppeaasta andmed.

⁶¹ Allikas: EL „Survey of Schools: ICT and Education“, virtuaalne õpikeskkond võib sisaldada erinevaid võimalusi nagu õppetöö ja testide läbiviimine, hindamine, kodutööde tegemine jne ning võib sisaldada viiteid erinevatele materjalidele ja allikatele.

⁶² 2011/12. õppeaasta andmed.

⁶³ Mõõtmise metoodika töötatakse välja strateegia rakendamise käigus.

⁶⁴ Allikas: Statistikaameti tööjõuuuring.

⁶⁵ Allikas: EUROSTAT 17.01.2014.

⁶⁶ Arvutuse metoodika muutus alates 2010. a andmetest EUROSTATis.

⁶⁷ Allikas: INNOVE ja EHS (60% ja rohkem pallidest).

⁶⁸ Allikas: Statistikaamet, saldoandmik.

⁶⁹ Sihttasemed sõltuvad EL struktuuritoetuste 2014+ perioodi rahastusotsustest, täpsustatakse viimase teadmise baasil enne valitsuse istungile esitamist.

⁷⁰ Algatus on oluline esmakordne ettevõtmine või poliitikamuudatus, mis viiakse ellu planeeritava aastal ja mille tulemusele on kindel sotsiaal-majanduslik või keskkonna alane ootus ja pikaajaline mõju.

töötatud kvaliteedinäitajad ja kriteeriumid, mis mõõdavad õppeasutuse õppe- ja kasvatusprotsessi tulemuslikkust, tõhusust ja osapoolte rahulolu.

- 1.3. **Üldhariduskoolide, lasteadeade ja kutseõppeasutuse õpetajate ja koolijuhtide koolitussüsteemi kujundamine. Tulemus:** täiendusõpe on süsteemne ja kvaliteetne, tagatud on mõistlik tasakaal keskselt suunatud ja koolide eripära arvestava täiendusõppe vahel. Välja on töötatud ning rakendatud praktilise tööga tihedalt integreeritud esma- ja täiendusõppe õppekavad õpetajatele.
- 1.4. **Õpikäsituse rakendamist toetavate koostöövormide loomine ja toetamine. Tulemus:** kohalik kogukond ja erinevad sidusrühmad seavad ühiseid eesmärke ja teevad tihedat koostööd kooli ja õpilaste arengu toetamiseks.
- 1.5. **Kompetentsikeskuste väljaarendamine** õpetajakoolituse ning kasvatusteaduste arengu eest vastutavate ülikoolide juures. **Tulemus:** õpetajakoolitus ja kasvatusteadused on ülikooli prioriteet ning ülikool vastutab hariduse valdkonna (s.h õppejõudude) arendamise eest. Kaasajastatud kompetentsikeskused toetavad ja suunavad asjatundlikult uute õppekavade ja uue õpikäsituse ning kaasava hariduse rakendamist.

Alaeesmärk 2. Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning koolijuhid.

Meede 2. Õpetaja/õppejõu ja koolijuhi töö hindamine ja tasustamine vastavusse viimine nendele ametikohtadele esitatavate nõuete ja töö tulemuslikkusega.

- 2.1. **Õpetajate keskmise töötasu tõstmine tasemele, mis tagab selle, et koolis töötamine muutub arvestatavaks valikuks parimatele. Tulemus:** õpetaja keskmine töötasu on võrdne Eesti kõrgharidusega spetsialisti keskmise palgaga, et suurendada õpetajakutse atraktiivsust (sh noorte ja meeste seas); loodud on konkurents nii õpetaja ametikohale kui ka koolituskohale, mis võimaldab ametisse valida parimaid; võimalik on õpetajate töötasu diferentseerimine lähtuvalt töö tulemuslikkusest.
- 2.2. **Õpetaja töö hindamine ning tööpanusest ja tulemuslikkusest lähtuva tasumäära kehtestamine. Tulemus:** rakendunud on eneseanalüüsikeskkond, milles õpetajal on võimalik oma oskusi ja teadmisi testida. Õppeasutustes korraldatakse õpetajatega regulaarselt arenguveestlusi. Koolijuhtide (kutseõppeasutuste ja üldharidusekoolide juhid) ühendused on välja töötanud õpetajate tööpanuse ja tulemuslikkuse hindamise mudeli ning rakendavad seda lähtuvalt oma kooli eripärast. Kõrgkoolid on koostöös välja töötanud õppejõu õppetöö tulemuslikkuse hindamise põhimõtted.
- 2.3. **Koolijuhi pädevusnõuete kehtestamine ja nende regulaarne hindamine. Tulemus:** Eesti koole juhivad pädevad ja motiveeritud koolijuhid. Käivitatud on koolijuhtide järelkasvuprogramm ning välishindamissüsteem.
- 2.4. **Õpetajaameti populariseerimise programmide käivitamine**, et õpetajaamet muutuks arvestatavaks valikuks nii noortele kui ka neile, kes kaaluvad elukutsevahetust. **Tulemus:** konkurss õpetaja koolituskohtadele on kasvanud.

Alaeesmärk 3. Elukestva õppe võimaluste ja töömaailma vajaduste vastavus.

Meede 3. Kvaliteetsete, paindlike ja mitmekesiste valikutega ning tööturu arenguvajadusi arvestavate õppimisvõimaluste ja karjääriteenuste loomine, et suurendada erialase kvalifikatsiooniga inimeste arvu erinevates vanuserühmades ja regioonides.

- 3.1. Haridus- ja Teadusministeerium, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium ja Sotsiaalministeerium koostöös tööandjatega ning teiste ministeeriumide esindajatega **käivitavad regulaarse ja süsteemse tööjõuvajaduse seire-, prognoosi- ja tagasisidestamise süsteemi**, mille raames analüüsitakse Eesti erinevate majandussektorite arenguvõimalusi ja tööjõuvajadust tervikvaates, kasutades selleks kvantitatiivsete meetodite kõrval ka kvalitatiivseid. **Tulemus:** elukestvat õpet planeeritakse kutsetegevuse valdkondade põhisel. Analüüsi ja prognoosi tulemused on sisendiks kvalifikatsiooni- ja karjäärinõustamissüsteemile, õppeasutuste õppekavaarendusele, täiendus- ja überõppetellimuse kujundamisele, tasemekoolituse õppekohtade kujundamisele ning erinevatele ametkondadele, kes rahastavad õppetegevusi.
- 3.2. **Põhi- ja keskhariduse järgse õppe korraldamine lähtuvalt töömaailma vajadustest.** Riik ja kutsetegevuse valdkonna nõukogud juhivad õppekavade korrastamise protsessi nii, et eri kvalifikatsioonide sisu oleks ühiskonna jaoks arusaadav ning et vajalike kvalifikatsioonide omandamine oleks korraldatud tõhusalt (mh sobiv õpiaeg ning piisav praktika osatähtsus). **Tulemus:** õppeasutused arendavad oma õppekavu, arvestades töömaailma vajadusi ja

arengusuundumusi ning seost kutse kvalifikatsioonisüsteemiga; töömaailma esindajad osalevad aktiivselt õppekavade arendamises ja õppeprotsessi kujundamises; rakendatud on täiendus- ja ümberõppe kättesaadavust soodustavad, õppija, riigi ning tööandja kolmepoolsel panustamisel põhinevad rahastamis põhimõtted.

- 3.3. **Praktikakorralduse tõhustamine.** Praktikakorralduse kvaliteedi tagamiseks luuakse keskne **arendusprogramm**, mis pakub eri majandusharude vajadusi arvestades metoodilist tuge nii kutseõppeasutustele, kõrgkoolidele kui ka tööandjatele. **Tulemus:** levitatakse praktikakorralduse parimaid praktikaid, regulatsioonides tähtsustatakse praktika juhendamist, edendatakse eri praktikavorme või -mudeleid (sh erialaspetsiifilisi); ettevõtted pakuvad piisavalt praktikakohti, arvestades ettevõtete kutsetegevusala ning suurusest tulenevaid võimalusi ja piiranguid. Rakendunud on õpipoisiõppe kontseptsioon.
- 3.4. **Teadlike valikute kujundamiseks info- ja nõustamisteenuste pakkumine** (karjääriinfo ja -õpetus, info ameti- ja kutsealade tööhõive, töötuse ja palkade kohta, karjäärinõustamine). Teadlikud otsused võimaldavad inimestel oma potentsiaali parimal võimalikul moel välja arendada, vältides muuhulgas väljakujunenud soolisi ja ealisi stereotüüpe. **Tulemus:** nõustamisteenuseid pakutakse süsteemselt kõikidele vanuserühmadele; ellu on kutsutud kestlik ning kasutajasõbralik karjäärinõustamissüsteem, mis aitab inimesi, kes soovivad ennast täiendada, uut eriala omandada või võtta ette muutusi tööelus.
- 3.5. **Töötajate ettevalmistamine majanduse kasvuvaldkondades.** Eesti jaoks oluliste majandussektorite kindlustatust kvalifitseeritud kohalike töötajatega tuleb oluliselt parandada, et tõsta Eesti majanduse tootlikkust ja ekspordivõimekust. Esmajärjekorras tegeldakse nn kasvuvaldkondadega, mis on määratletud Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegias 2014–2020 ning Eesti ettevõtluse kasvustrateegias 2020⁷¹. **Tulemus:** õpilaste huvi reaalinete, tehnika ja loodusteaduste vastu on suurenenud – seda näitavad õpilaste valikud ning osaluse suurenemine huviringides. Tasemeõppe- ja täienduskoolitussüsteem reageerib paindlikult kasvuvaldkondade vajadusele ning valmistab ette piisavalt kvalifitseeritud töötajaid.

Alaeesmärk 4. Digipööre elukestvas õppes.

Meede 4. Õppimisel ja õpetamisel kaasaegse digitehnoloogia otstarbekam ja tulemuslikum rakendamine, kogu elanikkonna digioskuste parandamine ning ligipääsu tagamine uue põlvkonna digitaristule.

- 4.1. **Digikultuuri integreerimine õppeprotsessi kõigil haridustasemetel ja kõigis õppekavades.** Tehnoloogilisest innovatsioonist inspireeritud pedagoogiline ja koolikorralduslik haridusuuendus peab toimima süstemaatiliselt, selle eelduseks on haridustehnoloogilise toe tagamine juhtkonnale. **Tulemus:** Põhikooli, gümnaasiumi ja kutseõppeasutuse lõpetajad on omandanud vähemalt digioskuste baastaseme. Kõigis kutsestandardites on kehtestatud erialaste IKT pädevuste standardid. Õpetajatele ja õppejõududele pakutakse koolitusi ja juhendmaterjale digitehnoloogia integreerimiseks õppeprotsessi ning tagatakse haridustehnoloogiline tugi, et digiajastu võimalusi õppetöös paremini ära kasutada.
- 4.2. [Algatus] **Tagatakse põhikooli, gümnaasiumi ja kutseõppeasutuse õppekavas seatud eesmärkide ning õpitulemuste saavutamist toetava digitaalse õppevara olemasolu**, mille hulka kuuluvad e-õpikud, e-töövihikud, avatud õppematerjalid, e-õpetajaraamatud ning veebipõhised hindamisvahendid. **Tulemus:** käepärased tarkvaralahendused toetavad digitaalse õppevara koostamist, levitamist ja kasutamist. Õpetajatele ja õppijatele on digitaalne õppevara kättesaadav ning nad saavad selle kvaliteedis kindlad olla. Digitaalse õppevara tekke ning kasutuselevõtu soodustamisega tõuseb õppetöös kasutatava õppevara kvaliteet ning mitmekesisus. Õppekavas esitatud eesmärkide saavutamiseks on võimalik soovi korral kasutada vaid digitaalset õppevara.
- 4.3. **Igale üldharidus-, kutse- ja kõrgkoolis õppijale tagatakse juurdepääs õppimist toetavale kaasaegsele digitaristule.** Ambitsioonikaks eesmärgiks on, et e-õppevara arendus ning tehnoloogia areng võimaldavad lähitulevikus kõigil õpilastel ja õpetajatel kooli digitaristu kõrval kasutada igapäevases õppetöös ka isiklikke digiseadmeid ning riigi, omavalitsuse ja kooli tasandi koosvõimelised infosüsteemid ja -teenused on kättesaadavad igale õppijale. **Tulemus:** koolid, kes eelistavad kasutada e-õppevara oma õppekavade täies ulatuses rakendamiseks, saavad seda teha.

⁷¹ Eesti majanduses enim kasvupotentsiaali omavateks valdkondadeks on info- ja kommunikatsioonitehnoloogia rakendus horisontaalselt läbi teiste sektorite, tervisetehnoloogiad ja teenused ning ressursside efektiivsem kasutamine.

- Koolide digitalistu toetab täielikult e-õppevara kasutamist. Õpilased kasutavad asjakohases õppeprotsessis isiklikke digiseadmeid.
- 4.4. **Digipädevuste hindamismudelite loomine ja rakendamine** (õpetajatele, õpilastele, koolijuhtidele, täiskasvanud õppijatele) ning nende tunnustamise süsteemi juurutamine. **Tulemus:** toimiv hindamissüsteem võimaldab inimestel oma digioskusi hinnata ning täienduskoolitusvajaduse üle otsustada, hariduskorralduslikke otsuseid teha ning sekkumiskohti välja selgitada.
- 4.5. **Õpivõimaluste loomine täiskasvanutele digipädevuste omandamiseks ja arendamiseks**, et inimesed oskaksid kasutada digivahendeid oma elukvaliteedi parandamiseks ning töö tootlikumaks muutmiseks; selleks teevad koolitusasutused koostööd erinevate partneritega Infoühiskonna arengukava 2020 eesmärkide täitmisel. **Tulemus:** 16–74-aastaste vanuserühmast 80% on digipädevustega.

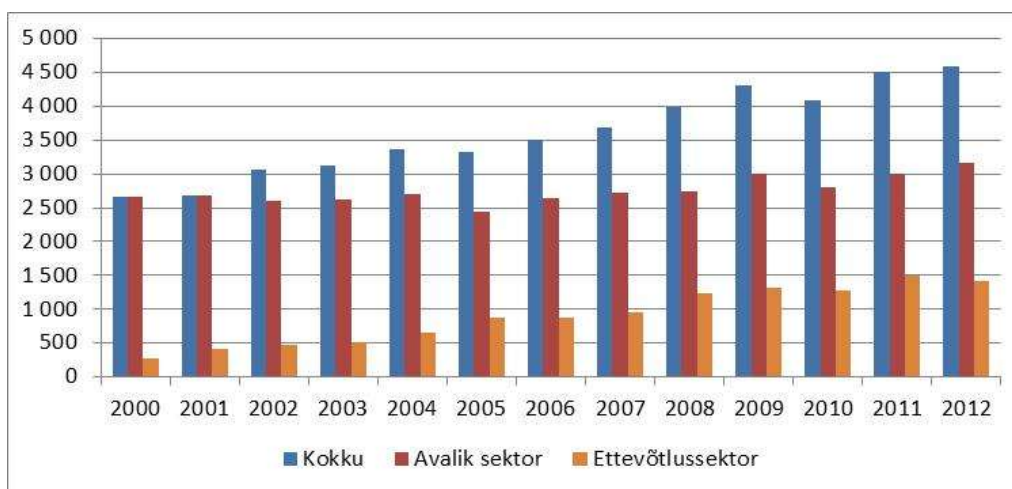
Alaeesmärk 5. Võrdsed võimalused elukestvaks õppeks ja õppes osaluse kasv.

Meede 5. Kõigile võrdsete võimaluste loomine elukestvaks õppeks.

- 5.1. **Kõigile lastele paindlike võimaluste loomine alushariduse õppekavas osalemiseks vähemalt aasta enne kooli, et vanematel oleks kindlus laste koolivalmiduse suhtes.** **Tulemus:** loodud on lapsevanemate vajadusi ning omavalitsuste võimalusi arvestavad paindlikud alushariduse omandamise võimalused.
- 5.2. [Algatus] **Kvaliteetse ja valikuterohke gümnaasiumihariduse võimaluste loomine igas maakonnas ning kvaliteetse kodulähedase põhihariduse tagamine.** Gümnaasiumid on reeglina põhikoolidest lahutatud ja kuuluvad riigi haldusalasse. Kutseõppeasutuste ja gümnaasiumide võrku arendatakse terviklikult. **Tulemus:** riigi ja kohalike omavalitsuste koostöös on korrastatud gümnaasiumivõrk; välja on töötatud ning rakendatud rahastamismudel, mis tagab juurdepääsu kvaliteetsele kodulähedasele põhikoolile ning mitmeid valikuvõimalusi pakkuvale kodumaakonnas asuvale gümnaasiumile; vastavalt väljatöötatud investeeringute kavale nüüdisajastatakse gümnaasiumide ja põhikoolide taristu ning optimeeritakse pinnakasutus. Töötatakse välja ja rakendatakse investeeringute kava spetsiifilist õppekorraldust ja ressursimahukaid tugimeetmeid vajavatele õpilastele mõeldud erikoolide ja kaasava hariduse toetamiseks.
- 5.3. **Kvaliteetse ning töömaailma vajadustele vastava kutse- ja kõrghariduse kättesaadavuse tagamine.** **Tulemus:** välja on töötatud kutseõppeasutuste uued rahastamispõhimõtted ning käivitunud on tulemuslikkuse seire.
- 5.4. **Tugiteenuste tagamine elukestvas õppes osalejale.** **Tulemused:** välja on töötatud tugiteenuste standardid, mis võimaldavad õppijale pakkuda ühtse kvaliteediga teenust piirkonnast sõltumata. Toimib tugispetsialistide tõhus ettevalmistus.
- 5.5. **Nõrgema konkurentsivõimega inimestele õppes osalemiseks tingimuste loomine** (noored emad, vanemaelised inimesed, eesti keelt mitteoskavad inimesed, keskhariduseta inimesed, madala või aegunud kvalifikatsiooniga täiskasvanud, töötud inimesed, puuetega inimesed, uussisserändajad jt), et nad saaksid omandada kvalifikatsiooni ning teostada end parimal võimalikul viisil töö- ja pereelus. **Tulemus:** sihtrühmadele toimivad nende vajadustest lähtuvalt paindlikud koolituskursused võtmepädevuste arendamiseks ja õpivalmiduse suurendamiseks, täiendus- ja ümberõppeks, ning tugiteenused, mis võimaldavad õppes osaleda. Täiskasvanute gümnaasiumides on paindlik õppekorraldus, mis vastab elukestva õppe põhimõtetele.
- 5.6. [Algatus] **Üliõpilaste ja kutseõppijate toetusskeemide rakendamine, sh vajaduspõhise toetus- ja laenuskeemi ning stipendiumide süsteemi edasiarendus ning seire.** **Tulemus:** üliõpilaskond peegeldab paremini ühiskonna struktuuri, sh soolist, keelelist ja sotsiaal-majanduslikku mõõdet ning riigile olulisi õppesuundi. On loodud vajaduspõhiste õppetoetuste võimalused ka kutseõppijatele ja sotsiaalsete garantiide süsteem gümnaasiumiõpilastele.
- 5.7. **Eesti keelest erineva õppekeelega põhikooli lõpetajatele tagatakse võimalused eesti keele oskuse omandamiseks** iseseisva keelekasutaja tasemel, mis on vajalik õpingute jätkamiseks gümnaasiumis ja/või kutseõppeasutuses. **Tulemus:** vene õppekeelega lasteaedades pakutakse kvaliteetset eesti keele õpet ja eestikeelseid tegevusi. Põhikoolides on laienenud eestikeelne aineõpe ning lõpetajad omandavad piisava keeleoskuse, et edukalt eestikeelses gümnaasiumis jätkata. Eestikeelsetes lasteaedades ja põhikoolides on muu emakeelega õpilastele loodud tõhus toetussüsteem, mida edukalt rakendatakse.

ELis on väga erineva TA intensiivsusega riike. Suurim TA intensiivsus on meie naabritel Soomel (3,55%) ja Rootsil (3,41%), seevastu ELi keskmine on parimatest märgatavalt madalam (2,06%).

Teadus- ja arendustegevusega täiskoormusega hõivatud teadlaste ja inseneride arv tõusis aastatel 2000–2012 enam kui 1 900 töötaja võrra, keskmiselt 4,6% aastas, jõudes 4 570-ni (vt joonis 3.2.). Võrreldes 2000. aastaga, oli kasv kõige suurem ettevõtlussektoris, kus täistööajaga teadlaste arv kasvas üle viie korra, moodustades 2012. aastal juba 34% teadlaste koguarvust.

Joonis 3.2. Täistööajaga teadlaste arvu kasv 2000–2012.

TAI strateegias 2014–2020 seatakse eesmärgiks 300 doktorikraadi kaitsmine 2020. aastal. Tabelist 3.1. näeme, et viimastel aastatel on doktoritõppe lõpetajate arv järjekindlalt kasvanud⁷⁶. *Innovation Union Scoreboard* 2013 andmetel on EL-is uute doktorikraadi omanike arv 1 000 elaniku kohta vanusegrupis 25–34 aastat 1,5. Eestis on vastav näitaja alla ELi keskmise – 0,9.

Tõusnud on TA tulemuslikkus: kõrgetasemeliste publikatsioonide arv ja nende mõjukus, samuti koostööpartnerite arv; paranenud on ülikoolide positsioon publitseerimise andmebaasides, järjest kasvanud on Eesti teadlaste ja innovaatorite osalus ELi raamprogrammides ja sellega seotud täiendavate rahaliste vahendite maht ning erasektori poolt akadeemilistelt asutustelt tellitud TA lepingute maht. Eesti teadus- ja arendussüsteemi tuntus maailmas kasvab⁷⁷.

Tabel 3.1. Doktoritõppe lõpetanute arv 2003/04.–2012/13. õa-l. Allikas: EHIS

Õppeaasta	Uute doktorite arv
2003/04	138
2004/05	119
2005/06	143
2006/07	153
2007/08	161
2008/09	160
2009/10	175
2010/11	250
2011/12	190
2012/13	233

Eesti teadlastega seotud kõrgetasemeliste publikatsioonide arvu kasv on olnud kiire: (vt joonis 3.3.): kui ELis keskmiselt kasvab aastane publikatsioonide arv kiirusega 5,1% aastas, siis Eestil on vastav näitaja 11%⁷⁸. Teadustöö kvaliteedi uue indikaatorina vaatleb *Innovation Union Scoreboard* publikatsioonide arvu 10% kõige enam tsiteeritud publikatsiooni hulgas⁷⁹. Uues Eesti teadus- arendustegevuse ning innovatsiooni strateegias aastateks 2014–2020 on seatud eesmärk jõuda 2020. aastaks tasemele, kus 11%

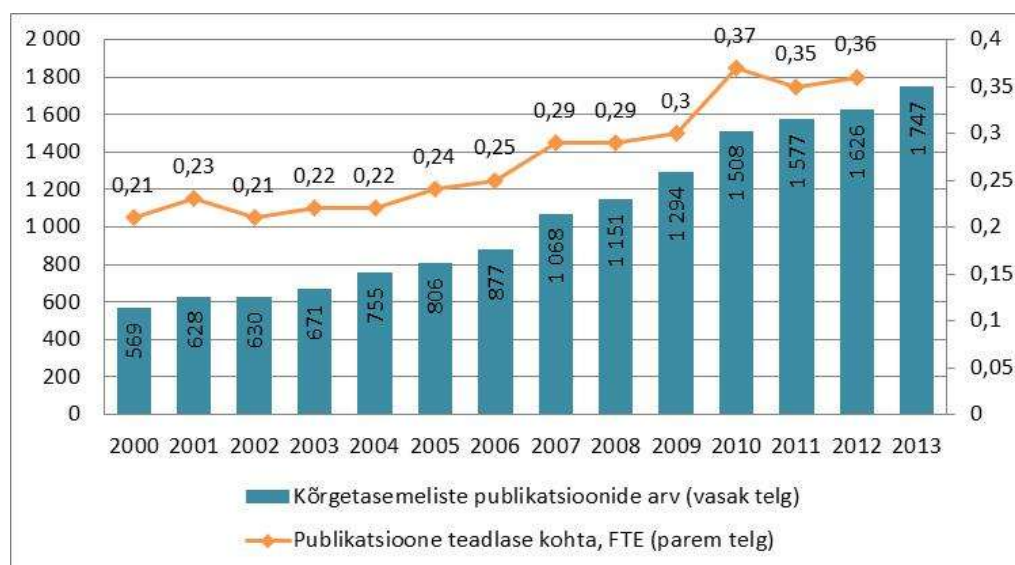
⁷⁶ 2010/11. õppeaastal saavutatud märkimisväärne tõus oli ühekordse loomuga: lõppes enne 2002. aastat kinnitatud õppekavade kehtivusaeg, mis välistas nende alusel õppinutel hilisema kaitsmise.

⁷⁷ Vt viimaste aastate Euroopa Liidu ja OECD TAI alaseid raporteid ja ülevaateid.

⁷⁸ *Innovation Union Competitiveness Report* 2011, tabel I.6.1.

⁷⁹ http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/ius/ius-2010_en.pdf

Eesti kõrgetasemelistest teadusartiklitest kuulus 10% maailmas enim tsiteeritud teadusartikli hulka. Aastatel 2007 ja 2008⁸⁰ oli Eesti vastav näitaja 7,5%. Aastatel 2000–2007 oli 10% enim tsiteeritud publikatsioonide hulka kuuluvate artiklite osakaalu aastane kasv Eestil 18,2% Euroopa Liidu 5,9% vastu, mis näitab Eesti mõjukuse kasvu teadusmaailmas.

Joonis 3.3. Thomson Reuters Web of Science'is indekseeritud Eesti teadlaste publikatsioonid, v.a konverentsiteid ja parandused.

Allikas: Thomson Reuters Web of Science seisuga 02.01.2014, andmebaasid SCI-EXPANDED, SSCI, A&HCI.

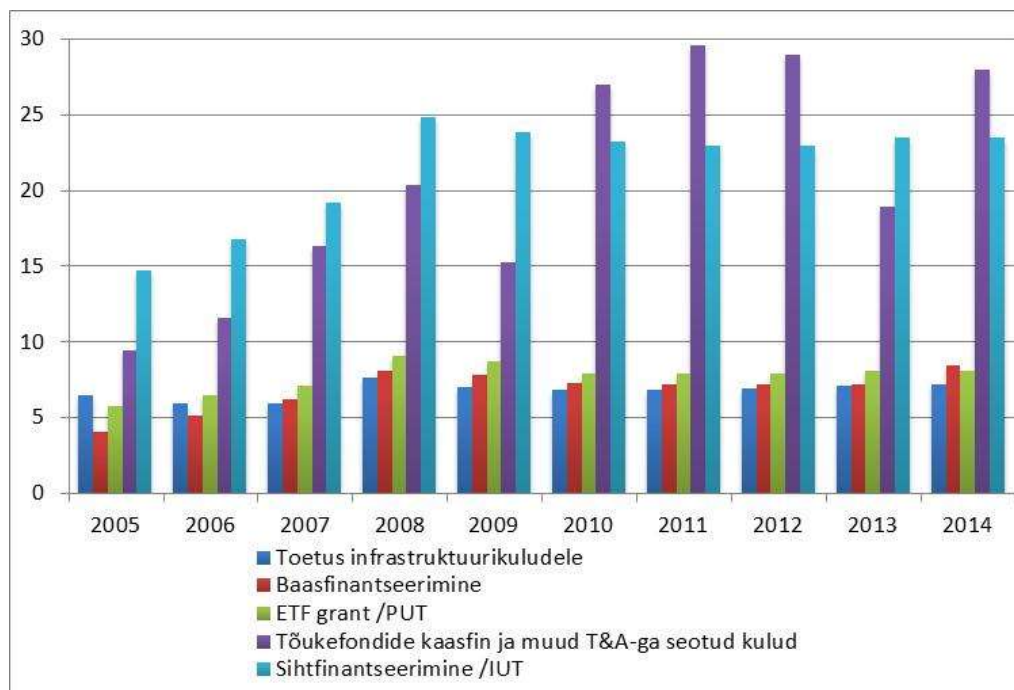
Sarnaselt publikatsioonide arvu kasvuga on viimastel aastatel kasvanud ka Eesti ja partnerriikide koostöös valminud teaduspublikatsioonide arv. Kui kümme aastat tagasi valmisid koostöös pooled kõigist publikatsioonidest, siis 2012. aastal oli ühispublikatsioonide osakaal juba 58,5%. Olulisemateks koostööpartneriteks olid 2012. aastal Soome, Saksamaa, Ameerika Ühendriigid ja Inglismaa.

Tõuseb ka Euroopa Patendiametile (EPO) esitatud patenditaotluste arv miljoni elaniku kohta. EU27 vastavast näitajast (107,45 taotlust miljoni elaniku kohta) moodustas Eesti 2011. aastal esitatud EPO patenditaotluste arv juba üle kolmandiku (44,25).

Alates Euroopa Liiduga liitumisest on märkimisväärne osa ELi tõukefondide toetusest läinud TA taristu, inimkapitali ja ettevõtluse arengusse. Jõudsalt on arenenud erineva taseme ja tähtsusega (riiklik, institutsionaalne või uurimisgrupi tasand) seadmete ning teadusaparatuuri park, süvenenud ja laienenud on teaduse tippkeskuste võrk, TA rahvusvahelistumise programmi raames käivitunud rahvusvahelist koostööd ja rahvusvahelistele tipptasemel infrastruktuuridele juurdepääsu toetavad meetmed, jätkusid doktoriõpet ja teadlaste mobiilsust toetavad meetmed.

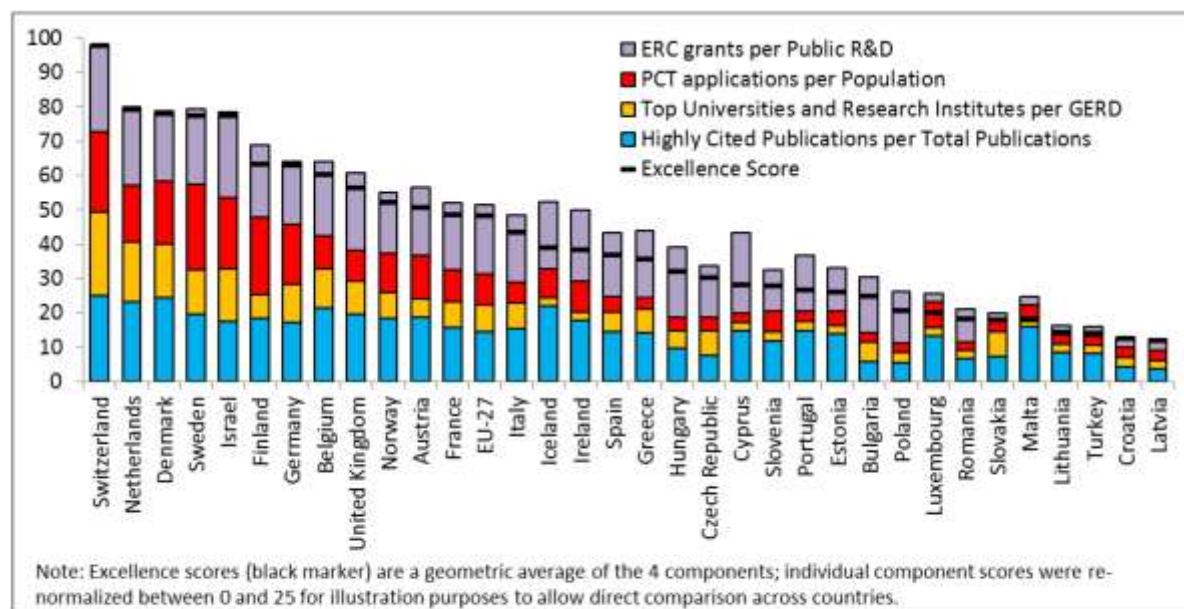
Struktuurivahendite programmiperioodi 2007–2013 strateegiline aruanne toob esile struktuurivahendite panuse Eesti kõrghariduse ning TA süsteemi arengusse, mõlema valdkonna meetmetes on saavutatud varasemaga võrreldes süsteemsem lähenemine. Paljudel juhtudel on struktuurivahendid aidanud teaduse ning hariduse valdkonna senistel tippudel jõuda oma arengus järgmisele tasemele. Edasise kasvu vundamendiks on eelmisel ELi struktuurifondide perioodil tehtud märkimisväärsed investeeringud TAI töökeskkonna ja inimressursi arendamisse, kuid lisaks ajutise iseloomuga investeeringutele on samal ajal vaja finantseerida teadlaste põhitegevust püsivatest riigituludest. TAI võimekuse ja teadlaste arvu kasvu jätkumiseks on vajalik teadlaste põhitegevuse finantseerimise kasv minimaalselt proportsioonis SKP kasvuga. 2009. aastal kahanesid TA põhitegevuste regulaarse finantseerimise allikad ning riigieelarve ei ole seni võimaldanud 2008. aasta taset taastada (vt joonis 3.4.). Struktuurifondide perioodi lõpuks saavutatud taseme ja kompetentsi säilitamiseks on üleminekumeetmeid vaja kavandada püsivatel alustel.

⁸⁰ Viimased saadaolevad andmed, IUS2013.

Joonis 3.4. T&A rahastamine HTMi eelarvest ilma struktuuritoetusteta.

Kuigi Eesti on taasiseseisvumise järel olnud akadeemilise teadustegevuse kvaliteedi parandamisel ja mahu kasvatamisel suhteliselt edukas⁸¹, on Eesti mitmetelt näitajatelt endiselt ELi keskmisest tasemest maas – näiteks ELi teaduse tipptaseme koondindikaator⁸² (2010. aastal 54% ELi keskmisest), edukus ELi TA raamprogrammis (võidetud lepingute maht elaniku kohta, 2012. aastal oli Eesti tulemus 87% ELi keskmisest), maailmas 10% enam tsiteeritud teadusartikli hulka kuuluvate kõrgetasemeliste artiklite osakaal (Eesti näitaja oli 2008. aastal 7,5%; ELi keskmine 10,9%), patentide arv, välisdoktorantide osakaal jm (vt *Innovation Union Scoreboard*) (vt joonis 3.5). Joonis 3.6. näitab küll teaduse tipptaseme koondindikaatori kiiret kasvu aastatel 2005–2010, kuid mahajäämus Euroopa keskmisest on jätkuvalt enam kui kahekordne.

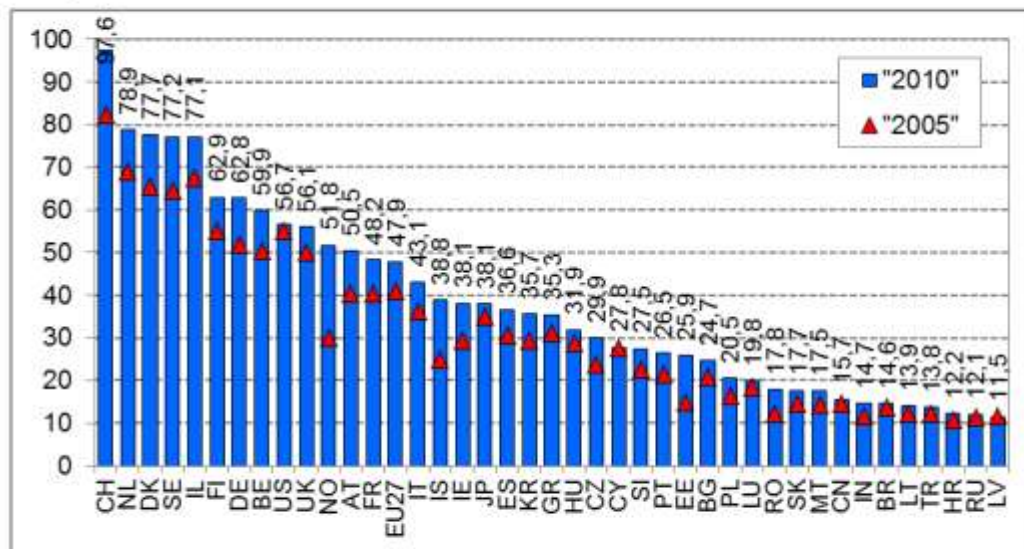
Source: JRC calculations using data from Science Metrix (highly cited publications), OECD (PCT patent applications), CWTs Leiden Ranking (world class universities) and Scimago (research institutes), and ERC/DG RTD CORDIS (ERC grants data). Population and R&D data are from Eurostat and OECD, GDP data from World Bank World Development Indicators.

Joonis 3.5. TA tipptaseme koondindikaatori jaotumine komponentide kaupa, 2008.

⁸¹ Teadustöö kvaliteet on üks Eesti teadussüsteemi alustalasid ning juba 90. keskpaigast viidi Eestis sisse konkurentsipõhine TA rahastamine töö kvaliteedi alusel, arvestades rahvusvaheliste ekspertide hinnanguid, teadlaskonna hulgas tuntud kui rahastamine „peer review“ alusel.

⁸² Compound Indicator of Research Excellence 2010. European Commission, JRC.

Figure II.1.4: Evolution of research excellence and clusters, 2005-08, global comparison

Source: JRC calculations using data from Science Metrix (highly cited publications), OECD (PCT patent applications), CWTS Leiden Ranking (world class universities) and Scimago (research institutes), and ERC/DG RTD CORDIS (ERC grants data). Population and R&D data are from Eurostat and OECD, GDP data from World Bank World Development Indicators

Joonis 3.6. TA tipptaseme koondindikaatori areng 2005–2010.

Vaatamata suurele edule TA intensiivsuse kasvatamisel aastatel 2011–2012, jääb kasvu allika iseloomu arvestades aktuaalseks ja ambitsioonikaks Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammis aastaks 2015 seatud strateegiline siht jõuda TA investeeringute mahu osas tasemeni 2% SKPst, kusjuures erasektori osalus peaks moodustama sellest vähemalt poole.

3.1.2. Eesti teadus- ja arendustegevuse ühiskondliku ja majandusliku kasu suurendamine

Eesti teadus on mitmes valdkonnas jõudnud üleilmsele eesliinile, kuid ühiskondlike ja majanduslike eesmärkide saavutamisel on selle panus olnud tagasihoidlik. Teadusasutuste ja ettevõtete koostöö peab märgatavalt paranema ja olema avatud ka uutele osalistele. Rakendus- ja sotsiaal-majanduslike uuringute korraldus tuleb viia süstemaatilistele alustele. Riigi pädevust teadus- ja arendustööde tellijana tuleb suurendada.

2012. aasta alguseks valmis **Eesti TAI süsteemi välishindamine**⁸³, mille viis läbi *European Research Area Committee* (ERAC). Selle käigus töötati välja soovitusel, mis aitasid kaasa uue teadus- ja innovatsioonistrateegia ettevalmistamisele. Välisekspertid soovitasid Eestil siduda TAI rohkem majanduslike ja ühiskondlike eesmärkide saavutamise. Eelmisel perioodil keskendus teadus- ja innovatsioonipoliitika suures osas kõrge lisandväärtusega sektoritele, kuid Eesti ühiskondlike ja majanduslike eesmärkide saavutamise jaoks tuleks tähelepanu pöörata ka teistele, väiksema lisandväärtusega, kuid oluliselt suurema tootmismahuga sektorite arendamisele nagu näiteks transport, mööbli- ja paberitööstus⁸⁴. Teadus- ja innovatsioonipoliitikat on vaja rohkem fookuseerida, vähendada riiklike teadus- ja arendusprogrammide arvu ning tõhustada nende elluviimist.

2012. aastal valmis **Riigikontrolli audit**, milles hinnati riigi tegevust teadus- ja arendustegevuse võtmevaldkondade edendamisel. Käsitleti nii selleks ette nähtud riiklike programmide ettevalmistamist kui ka võtmevaldkondade arendamist teiste programmide ja meetmete kaudu. Ka Riigikontrolli hinnangul on riigisisesed huvid rahvusvahelise edu kõrval tagaplaanile jäänud ning Eesti pole suutnud edukalt käivitada TA võtmevaldkondade edendamist ega kujundada uurimistegevust siseriiklikele vajadustele vastavaks. Riik ei ole loonud eeldusi oma tegevuse tulemuslikkuse hindamiseks.

⁸³ Peer-Review of the Estonian Research and Innovation System, Steady Progress Towards Knowledge Society Expert Group Report prepared for the European Research Area Committee, 2012, http://www.mkm.ee/public/ERAC_EE_Peer-Review_Report_2012.pdf

⁸⁴ Teistest maadest on teada näiteid, kus traditsioonilised tootmisektorid on muudetud innovaatilisteks ja globaalselt konkurentsivõimelisteks: Soome tselluloosi- ja paberitööstus, Rootsi mööblitööstus ning Itaalia rõivatööstus.

Euroopa Komisjoni 2013. aasta majanduskasvu analüüsis toonitatakse Eesti puhul vajadust investeerida haridusse, teadusesse ja innovatsiooni ning energiasse ning riigispetsiifilistes soovitudes soovitati Eestil TAI tegevusi senisest rohkem eelistada ning rahvusvahelisemaks muuta, samuti tugevdada äri sektori, kõrghariduse ja teadusasutuste koostööd.

Märkused ja soovitusel oli väärtuslik materjal TAI strateegia ja rakendusplaanil aastateks 2014–2020 koostamisel ning neid peetakse silmas ka riiklike võtmevaldkondade programmide ja muude meetmete rakendamisel tulevikus.

Eelmine TAI strateegia 2007–2013 nägi ette, et strateegia alusel käivitatakse järgmised teadus- ja arendusprogrammid:

- 1) võtmetehnoloogiate arendamiseks;
- 2) sotsiaal-majanduslike probleemide lahendamiseks ja eesmärkide saavutamiseks iga Eesti elaniku jaoks tähtsust omavates sotsiaal-majanduslikes valdkondades nagu nt energeetika, riigikaitse ja julgeolek, tervishoid ja hoolekanne, keskkonnakaitse, infoühiskond;
- 3) Eesti rahvuskultuuri, keele, ajaloo ja looduse ning Eesti riiklusega seotud uuringute järjepidevuse tagamiseks ja edendamiseks.

Sotsiaal-majanduslikest eesmärkidest lähtuvate ja võtmetehnoloogiate arendamiseks ette nähtud riiklike programmide käivitamine ei läinud latusalt. Üks olulisematest probleemidest oli vastutaja rolli ebaselgus täpsemate valdkondlike eesmärkide määratlemisel ja toetatavate tegevuste otsustamisel. Mõju avaldasid ka ebapiisav administratiivne ressurss ning riiklike programmide eesmärkide ning tegevuste valiku keerukus. Kuuest kavandatud programmist käivitati viis (energia, biotehnoloogia, IKT, tervis ja keskkond). Materjalitehnoloogias täismahus programmi ei käivitatud, vaid rakendati avatud taotlusvoor. Rakendatud programmid kestavad kuni struktuurivahendite rakendamise lõpuni 2015. aastal. Nende programmide rakendamisel saadud kogemused on olulised uue strateegia perioodil kavandatavate sotsiaal-majanduslike probleemide lahendamiseks ja nutika spetsialiseerumise metoodika alusel kavandatavate kasvualade toetusmeetmete ettevalmistamisel ja käivitamisel.

Eesti keele ja rahvuskultuuriga seotud riiklike programmide Eesti keel ja kultuurimälu (2009–2013) ja Eesti keeletehnoloogia (2011–2017) korraldus on kulgenud latusalt. Nendel programmidel on juba ca kümneaastane ajalugu.

Riikliku programmi **Eesti keel ja kultuurimälu (2009–2013)** kaudu on toimunud jätkuv eesti keele ja kultuuri alase teadustegevuse kui olulise TAI strateegia valdkonna rahastamine. Kolme alaprogrammi kaudu toetatakse omakorda eesti keele ja kultuurimälu valdkonna projekte ning humanitaarväljaannete taseme tõstmist. 2012. aastal eraldati programmi raames toetusi 60 projektile ligikaudu 492 000 euro ulatuses. Keele- ja kultuurivaldkonna tegevusi on toetatud otsesemalt või kaudsemalt nt riiklike programmide, doktorikoolide, tippkeskuste, sihtfinantseerimise ja Eesti Teadusfondi grantide kaudu.

Keeletehnoloogia alase teadus- ja arendustöö toetamisele on suunatud riiklik programm **Eesti keeletehnoloogia (2011–2017)**, milles lisaks tarkvaraprototüüpide ja keeleressursside arendamisele pööratakse erilist tähelepanu keeletehnoloogia rakenduste loomisele. Programmist toetatakse eraldi ka 2011. aastal asutatud Eesti Keeleressursside Keskuse (EKRK) tegevust, mille eesmärgiks on luua infrastruktuur, mis teeb juba loodud ja loodavad keeleressursid ja -tarkvara huvilistele kättesaadavaks.

Seadusandluse täiendamine. Vastavalt 1. jaanuaril 2012 jõustunud teadus- ja arendustegevuse korralduse seaduse muudatusele on riiklike TA programmide koostamise ja elluviimise eesmärk teadus- ja arendustegevuse strateegilistest arengukavadest tulenevate ja sotsiaal-majandusliku ning kultuurilise arengu seisukohalt oluliste valdkondade edendamine ning riigi vastava valdkondliku poliitika kujundamiseks ja realiseerimiseks vajalike uuringute korraldamine. Riiklik teadus- ja arendusprogramm koostatakse ministriumidevahelisena, programmis ettenähtud tegevusi finantseeritakse riigieelarvest kaasatud ministriumide eelarvete kaudu vastavalt programmis kindlaksmääratud tegevustele.

Vastavalt uuele TAI strateegiale toetatakse teadusuuringuid riigile sotsiaal-majanduslikult olulistel valdkondades. Ministriumide roll ühiskonna vajaduste määratlemisel on olnud väike ning ministriumidesisene ja -ülene koordineerimistegevus riigile vajaliku TA tellimiseks ebapiisav. Et suurendada valdkondlike ministriumide vastutust oma valdkonna TA korraldamisel, luuakse põhivastutust kandvate ministriumide algatusel teadusprogrammid, mille eesmärk on toetada otsustusprotsessides rakendamiseks ja poliitika kujundamiseks läbiviidavaid uuringuid ja vastavate kompetentside arengut.

3.1.3. Majandusstruktuuri muutev teadus- ja arendustegevus ning innovatsioon lähtub nutikast spetsialiseerumisest

Olukorras, kus riik sekkub majandusse võimalikult vähe, on üheks majandusstruktuuri mõjutamise võimaluseks TAI hoolikalt valitud valdkondade ja tegevuste fokuseeritud toetamine. OECD arendab sobivate kasvualdkondade valikuks ja valikuprotsessi juhtimiseks nutika spetsialiseerumise meetodikat⁸⁵. Euroopa Liit on seadnud nutika spetsialiseerumise tõukefondide vahendite kasutamise tingimuseks⁸⁶.

TAI 2014–2020 strateegias ja Ettevõtluse kasvustrateegias 2014–2020 on Arengufondi analüüsi põhjal määratud kasvualdkonnad, kus ettevõtetel on keskmisest suurem kasvupotentsiaal ja investeeringute kaudu teadus- ja arendustegevusse võimalik konkurentsieelis saavutada. Nendeks valdkondadeks on 1) info- ja kommunikatsioonitehnoloogia horisontaalselt läbi teiste sektorite, 2) tervisetehnoloogiad ja -teenused ning 3) ressursside efektiivsem kasutamine.

3.1.4. Eesti osaluse ja nähtavuse suurendamine rahvusvahelises teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni alases koostöös

2013. aasta 31. oktoobril kiitis Vabariigi Valitsus heaks Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia 2014–2020 „Teadmistepõhine Eesti”; Riigikogu kiitis strateegia heaks 22. jaanuaril 2014. Strateegia eesmärkide seas on ka Eesti teaduse rahvusvahelise nähtavuse tagamine.

Riigi ja inimkonna ees seisvate suurte probleemide lahendamine on niivõrd ressursimahukas, et sellega ei tule üksi toime isegi suured riigid, seetõttu tuleb neid lahendada asuda riikide koostöös. Kõigega ei saa tegelda ning Eestil tuleb teha valik, millega tegelda, et piisavalt heal tasemel silma paista.

Eestil tuleb anda rahvusvahelises koostöös oma panus nii Eesti kui ka maailma probleemide lahendamisse ja Euroopa Liidu eesmärkide täitmisse. Teisalt toob Eesti osalus rahvusvahelistes teadusprogrammides siia lisavahendeid, uusi teadmisi, tellimusi ja võimalusi meie riigi kõrgtehnoloogilise majanduse arenguks. Eesti avatud teadussüsteem toetab ja soodustab siinsete teadlaste kontakte kolleegidega välismaal, sest suurenev rahvusvaheline teaduskoostöö on teaduse arengu loomulik osa. Teaduskoostöö soosib teisi Eesti eesmärke, sh tuntuse ja maine suurendamist maailmas.

Teadlaste rahvusvahelise koostöö aluseks on eelkõige isiklikud ja laboritevahelised kontaktid, rahastamisallikaks konkurssidel võidetud projektide rahad. Nende kontaktide alusel moodustuvad ka ELi raamprogrammi projektide konsortsiumid. Väikest toetust edukatele projektidele on andnud ETAG.

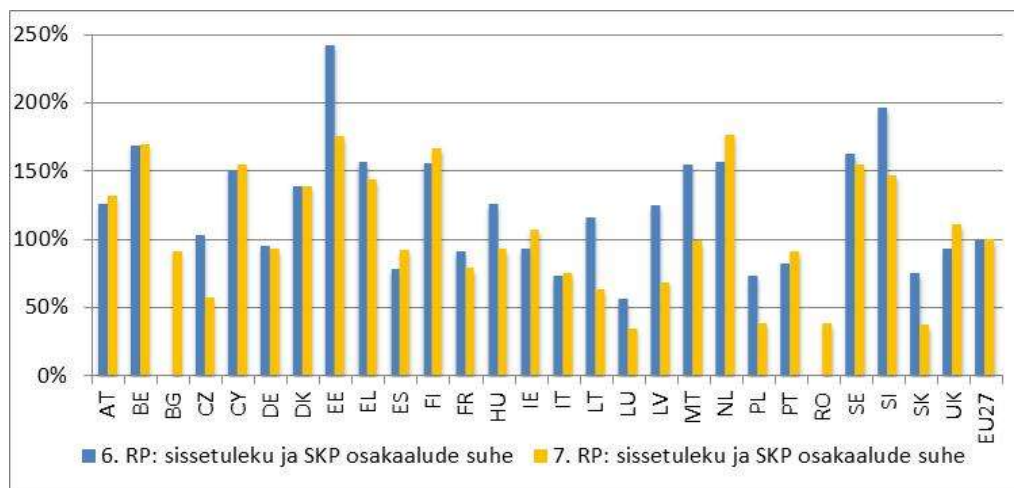
Eesti on edukalt osalenud nii ELi 5., 6., kui ka 7. TA raamprogrammis (RP), olles projektide edukuse määralt kolme parema uue liikmesriigi hulgas. Seejuures edestas Eesti riik ELi 6. RPs kvaliteedinäitajate alusel kõiki teisi liikmesriike Euroopa Komisjoni poolt edukatele projektidele eraldatud kogusumma poolest ühe SKP ühiku kohta, mis moodustas 242% ELi keskmisest (SKP andmed 2004)⁸⁷. 7. RPs on Eesti sissetuleku osakaal võrreldes SKP osakaaluga EU28-s kahanenud 175%-ni, mis on samuti parimate tulemuste hulgas (vt joonis 3.5.)⁸⁸. 7. RP sissetuleku osas, mõõdetuna eurodes *per capita*, jääme võrreldes EU28 keskmisega maha 13%, mahajäämus parematest on ca 3 korda. Kokku eraldati 7. RPst aastatel 2007–2013 Eesti projektipartneritele üle 80 mln euro.

⁸⁵ OECD *Smart specialisation project*, <http://www.oecd.org/sti/innosmartspecialisation.htm>.

⁸⁶ Euroopa Liidu Nõukogu 11. juuli 2006. aasta määrus (EÜ) nr 1083/2006, millega nähakse ette üldsätted Euroopa Regionaalarengu Fondi, Euroopa Sotsiaalfondi ja Ühtekuuluvusfondi kohta ning tunnistatakse kehtetuks määrus (EÜ) nr 1260/1999, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:210:0025:0078:ET:PDF>.

⁸⁷ *The impact of the EU RTD Framework Programme on the UK, May 2010*.

⁸⁸ Perioodil 2007–2013 on majanduskriisist tuleneva kõikuva SKP tõttu osakaalud keskmistatud.

Joonis 3.5. EK poolt edukatele projektidele eraldatud summa osakaal, võrreldes SKP osakaaluga (EL27 keskmine =100%).

Seoses strateegia **EL 2020 ja juhtalgatuse „Innovaatiline liit“** rakendamisega on märgatavalt laienenud liikmesriikide vaheliste TAI alaste ühistegevuste nomenklatuur ja maht. Euroopa Teadusruum (*European Research Area*, lühend: ERA), mis seisneb nõ „viienda vabaduse“ – teadlaste ja teadmiste vaba liikumise rakendamises on nende poliitikate keskmes ning Euroopa semestri osa. Et Eesti saaks kasu Euroopa ja maailma teadusressursist ning pääseks ligi rahvusvahelistele teadusinfrastruktuuridele, on vajalik nende ühistegevustega liitumine ja ERAga integreerumine. Selleks ei piisa enam teadlaste endi huvides tehtava teadustöö tarbeks teenitud vahenditest, vajalikud on tõukefondide välised, riigipoolsed täiendavad eelarvevahendid, mis on seni puudunud. Haridus- ja Teadusministeeriumi programmi „Teaduse rahvusvahelistumine“ raames toimusid ettevalmistustööd Eesti valikuteks rahvusvaheliste TA infrastruktuuridega liitumisel. Lisaks algasid mitmed uued kahe- ja mitmepoolsed rahvusvahelise teaduskoostöö vormid, loodi teaduskoordinaatori ametikoht Sotsiaalministeeriumisse ning Keskkonnaministeeriumisse, tööd alustas Eesti TAI esindus Brüsselis, kujundati Eesti teaduse rahvusvahelise tutvustamise kava.

Eestis on tehtud ettevalmistusi teadustegevuse ühisalgatustega (JPI) liitumise suunas ja järgmiste riiklike programmide kavandamisel arvestatakse muuhulgas ka üle-euroopaliste algatuste fookusvaldkondadega. Haridus- ja Teadusministeeriumi Euroopa Regionaalarengu Fondist (ERF) rahastatava programmi „Teaduse rahvusvahelistumine“ (TeRa) üks alaeesmärkidest on Euroopa Liidu poliitikainitsiatiivide raames loodavates ühistes algatustes, sh JPIdes osalemine. Sotsiaalministeerium (SoM) analüüsis koostöös Tallinna Tehnikaülikooliga osalemisvõimalusi JPIs „Neurodegeneratiivsed haigused“ ning analüüsi põhjal otsustati selles JPIs mitte osaleda. SoM on koostöös Tervise Arengu Instituudiga alustanud samasisulist ettevalmistustegevust JPI „Tervislik toitumisviis täisväärtuslikuks eluks“ osas ning Tartu Ülikool JPI „Antimikroobne resistentsus“ osas. Keskkonnaministeerium on analüüsinud oma valdkonna JPIde vastavust Eesti prioriteetidele ja kompetentsidele ja selle analüüsi tulemusena otsustati sügisel 2013 liituda ja osaleda kolme JPI töös – „Terved ja tulutoovad mered ja ookeanid“, „Veeprobleemid muutuv maailmas“ ning „Kliimaalaste teadmiste ühendamine Euroopa jaoks“.

Programmi „Teaduse rahvusvahelistumine“ 2013. aasta olulisim saavutus oli Eesti liitumine üle-euroopaliste teaduskonsortsiumidega – Euroopa teadusuuringute infrastruktuuri konsortsiumi ehk ERICuga moodustati EATRIS-ERIC ja ESS-ERIC, mis tegelevad vastavalt siirdemeditsiini ja sotsiaaluuringutega, ning Euroopa Bioinformaatika Infrastruktuuriga ELIXIR, mis on bioloogiliste andmete halduse ja analüüsi taristu. Seeläbi on oluliselt laienenud Eesti teadlaste tegevuspõld ning konkurentsivõimelisus.

3.2. Strateegilised eesmärgid, mõõdikud ja meetmed

Üldeesmärk: soodsad tingimused tootlikkuse ja elatustaseme kasvuks, heaks hariduseks ja kultuuriks, Eesti kestmiseks ja arenguks.

Mõõdik	Tegelik tase		Sihttase	
Üldeesmärgi mõõdikud				
1. Teadus- ja arendustegevuse investeeringute tase SKPst (%), sh erasektori TA kulutused SKPst (%). Allikad: EUROSTAT, Statistikaamet.	2010	1,63/0,82	2014	1,93/0,96
	2011	2,41/1,52	2015	2/1
	2012	2,19/1,26	2016	2,2/1,2
			2017	2,4/1,4
			2018	2,6/1,6
2. Ettevõtete tootlikkus hõivatu kohta ⁸⁹ (% ELi keskmisest). Allikad: EUROSTAT, Statistikaamet.	2010	69,0	2014	72
	2011	69,8	2015	73
	2012	69,9	2016	73,6
			2017	75,4
			2018	76
3. Koht ELi innovatsiooniliidu tulemustabelis. Allikas: Innovatsiooniliidu tulemustabel.	2010	14	2014	13
	2011	14	2015	13
	2012		2016	12
	2013	14	2017	12
			2018	11
Alaeesmärgi 6 Eesti teadus on kõrgetasemeline ja mitmekesine mõõdikud				
4. Osakaal Eesti kõigist kõrgetasemelistest teaduspublikatsioonidest, mis kuulub maailmas 10% enimsiteeritute teaduspublikatsioonide hulka (%). Allikad: Innovatsiooniliidu tulemustabel, Scopus/ Science Metrics.	2006	7,7	2014	8
	2007	7,6	2015	8,5
	2008	7,4	2016	9
	2009	8,5	2017	9,5
			2018	10
5. Doktorikraadi kaitsmiste arv õppeaastas. Allikas: EHIS.	2010	175	2014	250
	2011	250	2015	270
	2012	190	2016	275
	2013	233	2017	275
			2018	290
6. Kõrgetasemeliste artiklite arv miljoni elaniku kohta. Allikad: EUROSTAT, Thompson Reuters Web of Science.	2010	1 127	2014	1 350
	2011	1 181	2015	1 400
	2012	1 219	2016	1 450
	2013	1 353	2017	1 500
			2018	1 550
Alaeesmärgi 7 Teadus- ja arendustegevus toimib Eesti ühiskonna ja majanduse huvides mõõdikud				
7. Sotsiaal-majanduslikele rakendustele (v.a akadeemilised uuringud) suunatud kulutuste osakaal riigieelarves planeeritud TA eraldistest (%). Allikad: EUROSTAT, Statistikaamet.	2011	~30	2014	34
			2015	35
			2016	36
			2017	37
			2018	38
8. Erasektori rahastatavate avaliku sektori TA kulude osakaal avaliku sektori TA kogukuludest (%). Allikad: EUROSTAT, Statistikaamet.	2010	3,9	2014	4
	2011	3,1	2015	4
	2012	3	2016	5
			2017	5
			2018	6
Alaeesmärgi 8 TA muudab majandusstruktuuri teadmistemahukamaks mõõdikud				
9. Kõrg- ja keskkõrgtehnoloogiliste sektorite hõive osakaal koguhõives (%). Allikad: EUROSTAT, Statistikaamet.	2010	6	2014	7,5
	2011	6,9	2015	7,8
	2012	6,7	2016	8
			2017	8,3
			2018	8,5

⁸⁹ Sama mõõdikut on teistest strateegiadokumentides kasutatud ka kujul „Tootlikkus hõivatu kohta“.

Mõõdik	Tegelik tase		Sihttase	
10. Kõrgtehnoloogiliste toodete ja teenuste osakaal ekspordis (%). Allikad: EUROSTAT, Statistikaamet.	2010	10,4	2014	14,3
	2011	14,8	2015	14,4
	2012	14,1	2016	14,5
			2017	14,6
			2018	14,7
Alaeesmärgi 9 Eesti on rahvusvahelises TAI alases koostöös aktiivne ja nähtav mõõdikud				
11. ELi teadusuuringute ja innovatsiooni raamprogrammi Horisont 2020 kaudu võidetud lepingute maht elaniku kohta (%), EL keskmine = 100%). Allikad: EUROSTAT, Horisont 2020 andmebaas.	2012	87	2014	89
			2015	91
			2016	93
			2017	95
			2018	97
12. Rahvusvaheliselt koordineeritud uurimistöö osakaal riigi rahastatud TAs (%). Allikas: EUROSTAT.	2010	1,31	2014	2
			2015	2,2
			2016	2,4
			2017	2,6
			2018	2,8

Alaeesmärk 6. Eesti teadus on kõrgetasemeline ja mitmekesine.

Meede 6. Teaduse kõrge taseme ja mitmekesisuse kindlustamine.

- 6.1. **Toetada kõrgkoolide ja teadus- ja arendusasutuste vastutusvaldkondade arendamist**, struktuurseid muutusi, keskendumist strateegilisele põhitegevusele ning asutuste võrgustiku korrastamist; suurendada teadusasutuste vastutust oma tegevuse tulemuslikkuse eest. **Tulemus:** kõrghariduse ja teaduskorralduse reformikavad on ellu viidud. Toimunud on struktuursed muutused kõrgkoolides ning TA asutustes, tõusnud on ülikoolide vastutusvaldkondade ning TA asutuste põhikirjaliste valdkondade õppe ja teadustegevuse kvaliteet ning doktoriõppe efektiivsus. Välja on arendatud teenused ettevõtluskoostöö laiendamiseks, teadmus- ja tehnoloogiasürdeks ja muudeks asutuste strateegiliseks arenguks vajalikeks tegevusteks.
- 6.2. **Tagada teadus- ja arendustegevuse põhiliste rahastusinstrumentide** (baasfinantseerimine, institutsionaalsed ja personaalsed uurimistoetused, taristu ülalpidamise ja jätkusuutliku arendamise toetused jt) **mahu kasvatamine kooskõlas ajutise iseloomuga tõukefondide investeringutega.** **Tulemus:** TAI süsteem on kestlik ja loodud võimekus realiseerub. Erinevate rahastusinstrumentide koostoimes areneb TAI süsteem tasakaalustatult. Riigipoolse TA finantseerimise maht on stabiilselt 1% SKPst. Teadustöö tulemuslikkus on tõusnud, teadlastel ja inseneridel on piisav järelkasv. TAI süsteem vastab avaliku ja erasektori vajadustele. Kasvanud on Eestis paiknevate teadlastele suunatud töökohtade konkurentsivõime nii siseriiklikul kui rahvusvahelisel tööturul, ajude väljavoolu ja sissevoolu bilanss on paranenud. Rohkem andekaid noori teadlasi seob oma karjääri Eestiga. Kasvanud on TA süsteemi innovatsioonivõimekus ja atraktiivsus erasektorile.
- 6.3. **Toetada teaduse tippkeskusi maailmatasemel teadusuuringute edendamisel.** **Tulemus:** Eesti teaduse rahvusvaheline konkurentsivõime ning tippkvaliteet on kestlikult tugevnenud, sealhulgas on tugevnenud ettevõtluse, teadusasutuste ja ülikoolide vaheline koostöö ning inimressursi arendamine (teadlaste ja inseneride uue põlvkonna kasvatamine). Teaduse ja innovatsiooni kvaliteedi ja tulemuslikkuse näitajad on paranenud. Tippspetsialistide arv on kasvanud, eeslinniteaduse konkurentsivõime on tõusnud. Kasvanud on ka kõrgekvaliteediliste publikatsioonide ja patentide arv ning akadeemilise sfääri ja ettevõtluse koostöölepingute arv.
- 6.4. **Toetada rahvusvahelistel tipptaseme konkurssidel** (näiteks Euroopa Teadusnõukogu (ERC), Euroopa Molekulaarbioloogia Organisatsioon (EMBO)) **väga häid tulemusi saavutanud**, kuid rahastusotsuseni mitte jõudnud **uurimistoetuse taotlejaid** oma kavandatud uurimustöö elluviimisel Eestis. **Tulemus:** TA efektiivsus ja kvaliteet on tõusnud, sh inimressursi kvaliteet, konkurentsivõime ja väliskompetents.
- 6.5. **Tugevdada Euroopa Liidu tõukefondide ja riigieelarvest rahastatavate tegevuste abil Eesti teadusasutuste võimekust osaleda kvaliteedikonkurentsil põhinevates koostöövormides**, sh programmis „Horisont 2020“. **Tulemus:** TA efektiivsus ja kvaliteet on tõusnud, sh inimressursi kvaliteet ja konkurentsivõime rahvusvahelisel grantide turul, kasvanud on väliskompetents.

- 6.6. **Arendada karjäärimudelit, mis toetab koostööd ettevõtetega ja enesetäiendamisvõimalusi, soodustab tööalast liikuvust, mh ettevõtlussektoris, ja motiveerib noori valima teadlase või inseneri ametit.** Toetada akadeemiliste ametikohtade konkursside avatust välisteadlastele. Jälgida ametikohtade täitmisel, toetuste eraldamisel ja otsustuskogudes võrdsete võimaluste, sh soolise tasakaalu tagamist. **Tulemus:** kasvanud on teadlase elukutse atraktiivsus ja Eestis paiknevatele teadlastele suunatud töökohtade konkurentsivõime globaalsel teadlaste tööjõuturul. Rohkem andekaid noori teadlasi ja insenere näevad enda arenguvõimalusi ja tulevikku Eestis.
- 6.7. **Tagada teadlaste ja inseneride järelkasv, sh pöörata senisest enam tähelepanu doktoriõppe süsteemsele arendamisele ja tagada doktoriõppe konkurentsivõimeline rahastamine (sh doktoranditoetused), jätkata doktoriõppe, nooremteaduri positsiooni ja järeldoktorantuuri toetamist.** **Tulemus:** kasvanud on doktoriõppe efektiivsus ja lõpetanute arv. Doktorandid on paremini motiveeritud, neil on materiaalne kindlustunne ja sotsiaalsed garantiid. Ülikooli kui tööandja kohustused on doktoritööde juhendamisel täpsemalt määratletud. Avaliku ja erasektori vajaduste rahuldamiseks on tagatud teadlaste ja inseneride järelkasv.
- 6.8. **Jätkata ministeeriumidevahelises koostöös targa ja paindliku rändepoliitika ning uussisserändajate kohanemist toetava poliitika kujundamist, mis suurendab Eesti atraktiivsust teadus- ja õppetöö sihtriigina.** **Tulemus:** Eesti teaduse ja kõrghariduse rahvusvaheline tuntus on kasvanud ja maine paranenud; välisüliõpilaste ja välismaise töökogemusega teadlaste, sh välisteadlaste arv on kasvanud, teadlaste ränne on lähemal tasakaalule.
- 6.9. **Suurendada teadlasmobiilsust, mh ettevõtetest, ja tagada Eestisse tulnud ja Eestis olevate tippteadlaste juhitavate uurimisrühmade terviklik rahastamine.** Tugevdada uurija-professori institutsiooni mõju TAs. **Tulemus:** Eesti teaduse ja kõrghariduse rahvusvaheline tuntus on kasvanud ja maine paranenud; riigile vajalikes valdkondades on üliõpilaste ja lõpetajate (sh doktoriõppe lõpetanute) arv kasvanud ja tagatud on teadlaste ja innovaatorite järelkasv.
- 6.10. **Populariseerida ühiskonnas teadust ja teadusharidust.** Tagada noortele adekvaatse karjääriinfo kättesaadavus teadlase ja inseneri karjäärivõimaluste kohta nii avalikus kui ettevõtlussektoris, mh kaasates populariseerimistegevustesse senisest enam ettevõtjaid kui potentsiaalseid tööandjaid. Toetada noorte huviringide sisulist arendamist loodus-, täppis- ja tehnikateaduste ning tehnoloogia (LTT) valdkonnas. Soodustada teadusasutuste, ettevõtete ja koolide koostööd teaduse populariseerimisel ning LTT õppematerjalide arendamisel. **Tulemus:** teadus- ja innovatsiooniteemade käsitlemine meedias on kasvanud, ühiskond suhtub positiivsemalt uuendustesse ning teaduse ja tehnoloogia saavutustesse. LTT üliõpilaste arv on kasvanud, välja on töötatud uued atraktiivsed LTT valdkonna õppematerjalid.
- 6.11. **Toetada järjepidevalt teaduse ja kultuuri jaoks oluliste andmearhiivide ning teaduskollektsioonide säilitamist, täiendamist, digiteerimist ning kättesaadavaks tegemist.** **Tulemus:** teaduse ja kultuuri jaoks oluliste andmearhiivide ja teaduskollektsioonide säilimine ja kättesaadavus on tagatud.
- 6.12. **Tagada süsteemne taristu, sh digitaalse taristu arendamine.** Planeerida riikliku tähtsusega teadustaristu investeringuid korrapäraselt uuendatava tegevuskava alusel, arvestades rahvusvaheliste taristutega liitumisel seatud kvaliteeditingimusi. **Tulemus:** kvaliteetsed infoallikad on kättesaadavad.

Alaeesmärk 7. Teadus- ja arendustegevus toimib Eesti ühiskonna ja majanduse huvides.

Meede 7. TA ühiskondliku ja majandusliku kasu suurendamine.

- 7.1. **Tagada eesti keele, ajaloo ja kultuuri kõrge teadusliku tasemega uuringute toetamine ning keeletehnoloogiliste lahenduste arendamine ja soodustada nende võimalikult laialdast rakendamist.** **Tulemus:** Eesti rahvuskultuuri ja keele, ajaloo ja Eesti riiklusega seotud uuringute järjepidevus on tagatud. Eesti keele keeletehnoloogilised arendused katavad ühiskonna vajadusi ja on rahvusvahelisel tasemel.
- 7.2. **Soodustada teadlaste liikumist akadeemilise, avaliku ja erasektori vahel.** Väärtustada teadlaskarjääri puhul teistes sektorites töötatud aega ja seal saavutatud tulemusi, samuti koostööd ettevõtetega. Jätkata ülikoolide ja ettevõtete koostöös pakutava doktorantuuri toetamist. **Tulemus:** akadeemilise, avaliku ja erasektori vahel toimub aktiivne teadlaste tsirkulatsioon ning aktiivne ja tulemuslik koostöö, kasvanud on erasektori teadlaste arv; tekkinud on põlvkond teadlasi, kes on võimelised selgitama eesliiniteaduse ja tehnoloogia võimalusi inseneridele ja ettevõtjatele, olles ise võimelised mõistma tootmise ja innovatsiooni vajadusi. Kasvanud on

- avaliku ja erasektori innovatsioonialane võimekus ja tulemuslikkus, TA ja innovatsiooni rolli mõistmine.
- 7.3. [Algatus] **Toetada teadustaristu ühiskasutust ettevõtete ja teadusasutuste seas ning töötada välja taristu ühiskasutamise reeglistik. Tulemus:** juurdepääs teadustaristule on tagatud vastavalt ühiskasutuse reeglitele.
- 7.4. **Vaadata üle kommertsialiseerimisega seotud motivatsioonisüsteem ülikoolides,** sidudes selle ülikoolide põhieesmärkide ja -rahastusega. Suurendada kommertsialiseerimise professionaalsust ja mõju ning tugevdada sidet innovatsioonisüsteemi teiste osalistega – investorite, inkubaatorite, teadusparkide jt-ga. Jätkata teadmussiirdealase pädevuse arendamist, sh ekspertide koolitust ja sissetoomist, teadmussiirde korralduse ja kvaliteedi arendamist ning rahvusvahelise kontaktvõrgustiku laiendamist. Edendada intellektuaalse omandi alase teadlikkuse süvendamist nii teadlaste, üliõpilaste kui ka ülikooli mitteakadeemilise personali hulgas. **Tulemus:** intellektuaalomandi kommertsialiseerimise ning teadmussiirde alane pädevus ja efektiivsus on tõusnud, kasvanud on innovaatilise tegevuse intensiivsus ja saadud patentide arv, TA asutused on hinnatud koostööpartneriteks kasvuvaldkondade ettevõtetele ja ministeeriumidele.
- 7.5. **Toetada ettevõtlusõppe arendamist** ja uusi ettevõtluskogemuse omandamise vorme, kaasates senisest enam ettevõtjaid lektoritena, praktika pakkujatena jmt. **Tulemus:** kasvanud on erasektori teadlaste arv, samuti TA ja innovatsiooni rolli mõistmine ning innovatsioonialane võimekus ja tulemuslikkus nii avalikus kui erasektoris.
- 7.6. [MKM⁹⁰ tegevus] **Parandada kapitali kättesaadavust ülikoolist väljakasvavatele alustavatele ettevõtetele.**
- 7.7. [MKM tegevus] **Toetada ettevõtteid suure lisandväärtusega toodete ja teenuste arendamisel** koostöös ülikoolidega ja TA asutustega, sh pöörata ka traditsioonilistes majandussektorites jätkuvalt tähelepanu lisandväärtuse suurendamisele TA kaudu ja kasvatada ettevõtete strateegilist arendusvõimekust.
- 7.8. **Tugevdada teadusasutuste ja ettevõtete parema kooskõla saavutamiseks Eesti Teadusagentuuri ja Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse koostööd** ja saavutada üksteisega kokkusobiv ja üksteist vastastikku täiendav TA toetuste, sh mestitud uurimistoetuste süsteem. **Tulemus:** kasvanud on akadeemilise ja erasektori vahelise koostöö maht ja tulemuslikkus.
- 7.9. **Soodustada erasektori raha suuremat kaasamist ülikoolide rahastamisse.** Soodustada suurema lisandväärtusega ja TAI võimekusel põhinevate välisinvesteeringute riikitoomist (arenduskeskused, olemasolevate investeeringute laiendamine arendustegevusele, idufirmad), pakkudes välisinvestoritele TA osakuid ja kasutades tehnoloogia arenduskeskuste potentsiaali **Tulemus:** ülikoolid on motiveeritud ja võimekusega selleks, et viia läbi ettevõtetele vajalikke rakendusuuringuid ja arendustöid. [Lisatulemused MKM poolt]
- 7.10. **Jätkata kesksete teaduse infosüsteemide ja -teenuste arendamist** eesmärgiga muuta need väliskasutajatele (sh riigiasutustele ja ettevõtjatele) mugavaks ja võimaldada kiiret ligipääsu uuringute teemade, teostajate ja tulemusteni. **Tulemus:** kesksed teaduse infosüsteemid ja -teenused on väliskasutajale kiiresti ligipääsetavad ja mugavad.
- 7.11. **Soodustada avatud juurdepääsu** (ingl k *open access*) **avaliku rahastuse eest saadud uurimistöö tulemustele ja teadusandmetele.** Toetada teadusasutuste ja teadusraamatukogude andmekogude täiendamist ning tagada juurdepääs olulisematele teadusandmebaasidele. **Tulemus:** juurdepääs avaliku sektori rahastuse eest tehtud uurimistöö tulemustele ning olulisematele andmebaasidele on tagatud.
- 7.12. **Võtta meetmed ministeeriumide TA alase vastutuse ja võimekuse suurendamiseks.** Luua ministeeriumidevahelised koostöövormid teadus- ja arendustegevuse lisarahastamiseks ja paremaks korraldamiseks valitsemisalades, lähtudes põhimõttest, et põhivastutus sotsiaal-majanduslikel eesmärkidel rahastatava TA eest on valdkonna eest vastutaval ministeeriumil. **Tulemus:** Ministeeriumide TAI alane koostöö on koordineeritud, nende TAI alane pädevus on kasvanud, riigile vajalikes olulistes sotsiaal-majanduslikes valdkondades on riiklikud TA programmid käivitunud. Otsustusprotsessides rakendamiseks ja poliitika kujundamiseks on kasvanud riigile olulistes sotsiaal-majanduslikes valdkondades läbiviidud uuringute maht. Arenenud on valdkondlikud kompetentsid ja kompetentsikeskused.
- 7.13. **Luua tingimused teaduskraadi väärtustamiseks ühiskonnas,** sh eelistada avaliku sektori juhtivate ametikohtade täitmisel teaduskraadiga isikuid. **Tulemus:** kasvanud on teaduslik lähenemine avaliku sektori tegevuses ja otsustusprotsessis, samuti riigile olulistes sotsiaal-

⁹⁰ Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium

majanduslikes valdkondades läbiviidud uuringute maht ning nende tulemuste rakendamine otsustusprotsessides ja poliitika kujundamises.

Alaeesmärk 8. TA muudab majandusstruktuuri teadmistemahukamaks.

Meede 8. Majandusstruktuuri muutev TAI lähtub nutikast spetsialiseerumisest.

- 4.1. [MKM tegevus] **Luu nutika spetsialiseerumise toetamiseks riiklikud programmid**, mis sisaldavad vajalikke meetmeid kasvuvaldkondade tugevdamiseks, ja määrata vastutav organisatsioon.
- 4.2. **Toetada kasvuvaldkondade teadlaste ning inseneride järel- ja juurdekasvu**; tagada avaliku sektori teadusasutuste uurimisvõimekuse kasv ja taristu ettevõtluskoostöö arendamiseks. **Tulemus:** tagatud on kasvuvaldkondade teadlaste ning inseneride järel- ja juurdekasv, samuti avaliku sektori teadusasutuste uurimisvõimekus ja taristu ettevõtluskoostöö arendamiseks.
- 4.3. [MKM tegevus] **Arendada kasvuvaldkondades ettevõtete ja TA asutuste koostöövõrgustike tegevust** (sh tehnoloogia arenduskeskused ja klastrid).
- 4.4. **Pidada kasvuvaldkondi silmas ja tõsta neid esile TAI ja teiste avalikus sektoris elluviidavate poliitikameetmete** puhul, sh üliõpilaste erialastipendiumide rakendamisel, teadusasutuste eesmärkide väljatöötamisel, teadusparkide tegevuse jm kavandamisel ja elluviimisel. **Tulemus:** rakendatud on kasvuvaldkondade erialastipendiumid, kasvanud on üliõpilaste motivatsioon valida eriala just nutikate erialade hulgast ning nende alade populaarsus. Tagatud on kasvualade ettevõtete inimressurss. [Lisatulemused MKM poolt]
- 4.5. [MKM tegevus] **Suurendada ettevõtete võimekust info- ja kommunikatsioonitehnoloogia ning teiste tehnoloogiliste arenduste kasutuselevõtu kaudu**. Toetada ettevõtetes disaini strateegilist kasutamist toodete ja teenuste lisandväärtuse suurendamiseks ning rahvusvahelise nähtavuse saavutamiseks.
- 4.6. [MKM tegevus] **Suurendada nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkondade raames avaliku sektori rolli ettevõtete poolsete uuenduste eestvedajana**, s.o TA ja innovatsiooni tellijana ja algatajana. Uuenduste hulka kuuluvad muuhulgas innovaatilised hanked, ettevõtete arendustegevus avaliku sektori eestvedamisel, avalike teenuste disain, avaliku ja erasektori partnerlus, demoprojektid ning kõigeiks selleks vajalik taristu ja infotehnoloogilised lahendused.

Alaeesmärk 9. Eesti on rahvusvahelises TAI alases koostöös aktiivne ja nähtav.

Meede 9. Eesti osaluse ja nähtavuse suurendamine rahvusvahelises TAI alases koostöös.

- 9.1. **Tagada ministeeriumidevahelises koostöös Eesti osalemine Euroopa teadusruumi algatustes** (sh teadustegevuse ühiskavandamises, Euroopa innovatsioonipartnerluses, Balti ja Põhjala ühisruumi algatustes), koordineerida ministeeriumide vahel Eesti osalemist liikmesriikide sotsiaal-majanduslikel eesmärkidel elluviidavates teadusprogrammides. **Tulemus:** Eesti teadlased osalevad võrdväärsete partneritena Euroopa teadusruumi ühisalgatustes (JPI), tehnoloogiaainitsiatiivides (JTI), tuleviku tehnoloogia lipuprojektides (FET), Euroopa strateegiafoorumi (ESFRI) projektides ning Euroopa Innovatsiooni ja Tehnoloogia Instituudi (EIT) teadmiste ja innovatsiooni kogukondades (KIC). Rahvusvaheliste koostööprojektide ja -lepingute arv ja maht on tõusnud, välismaistest allikatest finantseerimise TA kulutused on kasvanud, samuti osasaamine rahvusvahelisest TAI alasest kompetentsist. Eesti on võrdväärne ja hinnatud partner rahvusvahelises koostöös.
- 9.2. **Tagada Eesti teadusasutuste ja ettevõtjate juurdepääs rahvusvahelisele teadustaristule**; osaleda teadustöö infrastruktuuride Euroopa strateegiafoorumi (ESFRI) tegevuskava kaudu Eestile olulisemate teadustaristute rajamisel. **Tulemus:** Eesti on liitunud asutajaliikmena ESFRI projektide alusel moodustatud Euroopa ühise keeleressursside ja tehnoloogia teadustaristuga CLARIN-ERIC, Euroopa sotsiaaluuringut koordineeriva teadustaristuga ESS-ERIC, Euroopa siirdemeditsiini teadustaristuga EATRIS-ERIC, Euroopa biopankade teadustaristuga BBMRI-ERIC ja eluteaduste andmete teadustaristuga ELIXIR. Eesti osaleb sünkrotroni MAX IV ehitusel ja jätkub Eesti osalemine Euroopa neutronkiirgusallika ehituse ettevalmistamisel Lundis.
- 9.3. **Tagada Eesti teadus- ja arendustegevuse programmide avatus rahvusvaheliseks koostööks** vastastikku kasulikel alustel. **Tulemus:** TAI programmid on avatud, Eesti saab osa rahvusvahelisest TAI alasest kompetentsist. Eesti on võrdväärne ja hinnatud partner rahvusvahelises koostöös.

- 9.4. **Arendada koostöövõimalusi kolmandate riikide teadlaste ja teadusasutustega. Tulemus:** TAI programmid on avatud, Eesti saab osa rahvusvahelisest TAI alasest kompetentsist. Eesti on võrdväärne ja hinnatud partner rahvusvahelises koostöös.
- 9.5. **Hoogustada Eesti teaduse ja teadlaste saavutuste ning ettevõtete uuendustegevuse rahvusvahelist tutvustamist. Tulemus:** Eesti teaduse ja teadlaste tulemused on rahvusvaheliselt tuntud ja nähtavad, Eesti on võrdväärne ja hinnatud partner rahvusvahelises koostöös.
- 9.6. **Luua Eesti ettevõtetele ning teadus- ja arendusasutustele võimalusi saada kõrgtehnoloogilisi tellimusi rahvusvahelistes teadustaristutes** (sh Euroopa Tuumauuringute Organisatsioonis, Euroopa Kosmoseagentuuris, teaduskeskuses European Spallation Source (ESS), rahvusvahelise katsetermotuumareaktori (ITER) juures, MAX-LAB-is jm) osalemise kaudu. **Tulemus:** Eesti osaleb sünkrotroni MAX IV ehitusel ja jätkab osalust Euroopa neutronkiirgusallika ehituse ettevalmistamises Lundis. Eesti on Euroopa Kosmoseagentuuri liige. Loodud on tugistruktuur tellimuste saamiseks rahvusvahelistes teadustaristutes. [Lisatulemused MKM poolt]

4. Tegevusvaldkond: noored

4.1. Hetkeolukorra analüüs

Eesti ühiskonna ees seisvate väljakutsetega toimetulekuks on väga oluline, kuidas ja kuhu Eesti noor põlvkond areneb ning millist arengut oma riigi jaoks soovib. Noorte ja ühiskonna ees seisvad väljakutsed on põimunud ning positiivsete muutuste saavutamiseks on vajalik käsitleda neid üheskoos. Noortevaldkonna (noortepoliitika ja noorsootöö) kui noorega kõige mitmekülgsemalt suhestuva vastutusvaldkonna areng ja selle lähtekohad on tähtsad riigis seatud eesmärkide saavutamiseks. 2014. aasta toob endaga kaasa uue etapi noortevaldkonna arengus – noorsootöö strateegia 2006–2013 lõppes ja Vabariigi Valitsus kinnitas noortevaldkonna arengukavas uued valdkondlikud eesmärgid aastateks 2014–2020.

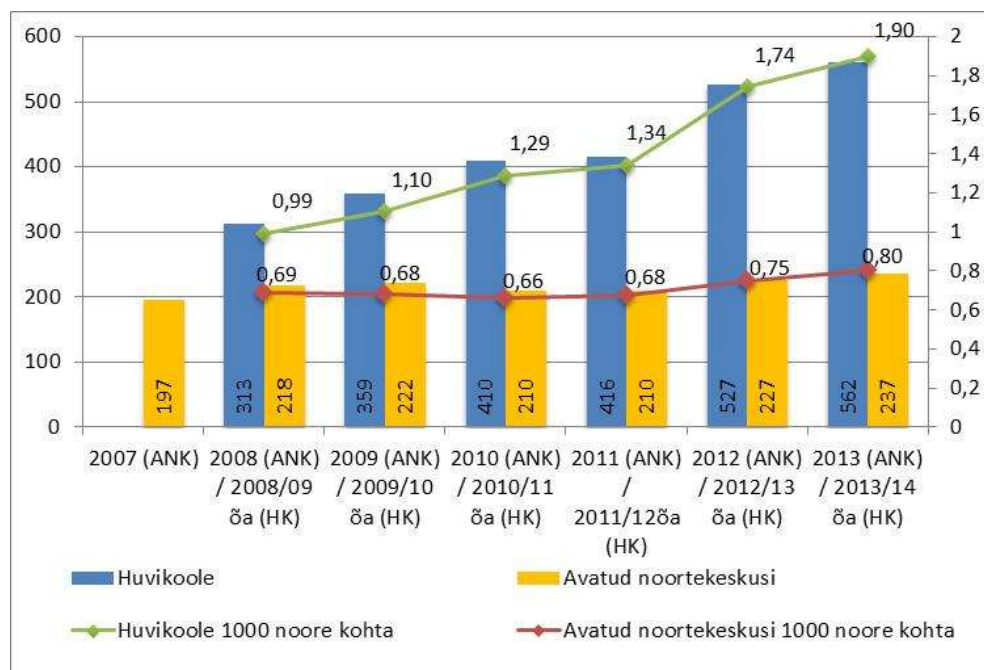
2013. aasta 1. jaanuari seisuga elas Eestis 288 492 noort vanuses 7–26 eluaastat, mis moodustas 22,4% kogu rahvastikust⁹¹, võrreldes eelneva aastaga on noorte osakaal langenud. Ka järgmistel aastatel jätkub noorte arvu kahanemine, mille tulemusena langeb noorte osakaal kogurahvastikust veelgi. Statistikaameti prognoosi järgi jätkub noorte osakaalu vähenemine kogurahvastikust kuni 2022. aastani.

4.1.1. Noore võimalused oma loome- ja arengupotentsiaali avamiseks

Noorel peab olema võimalus kasvada turvalises pere- ja kogukonnas, saada hea haridus ning näha tulevikus eneseteostusvõimalusi pakkuvaid ja head elukvaliteeti lubavaid töökohti. Selleks tuleb luua noorele võimalused avastada oma anded ja huvid, osaleda ühistegevustes, algatada ettevõtmisi ning olla seeläbi kogu- ja ühiskonna arengu aktiivseks osapooliks.

Osalemine mitteformaalses tegevuses pakub palju võimalusi omandada kogu eluks väärtuslikke sotsiaalseid pädevusi. Oma huvi ja loovuse avastamine ja teadlik õppimine meisterlikkuse suunal saab Eesti noorel teoks sageli just noorsootöös.

Noore loome- ja arengupotentsiaali avamiseks on oluline tagada noorsootöö kättesaadavus, mis on Eestis järjest paranenud – 2013/14. õppeaastaks on avatud noortekeskuste arv kasvanud 237 ja huvikoolide arv 562 asutuseni (joonis 4.1.). See tähendab, et käesolevaks õppeaastaks on Eestis tuhande noore kohta 1,97 huvikooli ning 0,82 avatud noortekeskust.

Joonis 4.1. Avatud noortekeskused maakondlike aastaaruannete põhjal ja EHISes registreeritud huvikoolid, kes on vaatlusalusel õppeaastal õppurite ja pedagoogide andmed kinnitanud. Allikas: ENTK, EHIS.

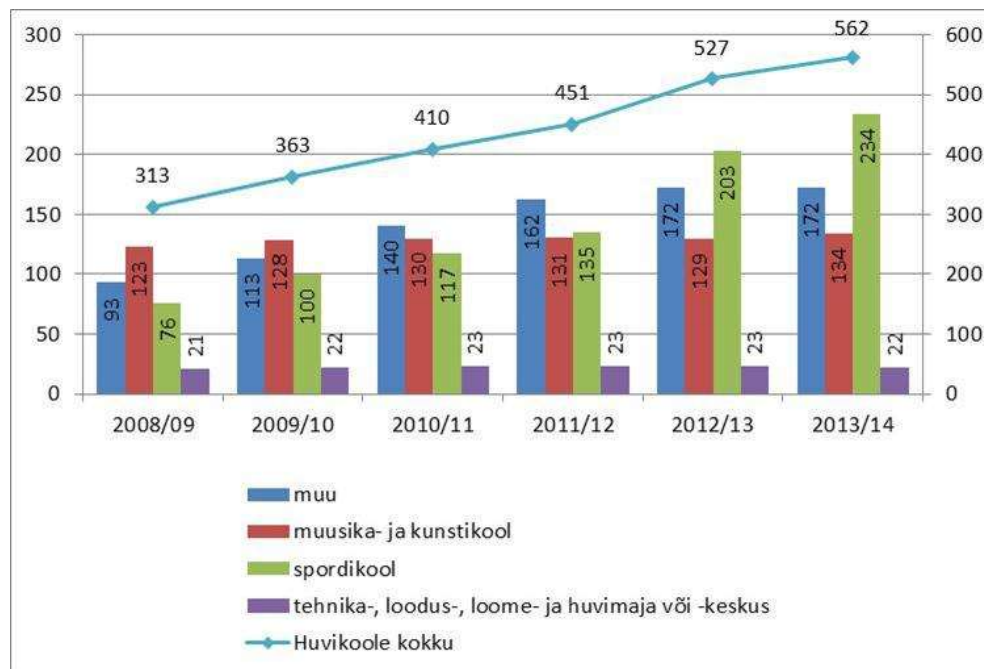
⁹¹ Eesti Statistikaamet.

Samal ajal ei ole Eesti 215-st kohaliku omavalitsuse üksusest rohkem kui pooltes ühtegi EHISes registreeritud huvikooli. Nendes omavalitsustes elab 2011. aasta rahvaloenduse andmetel 14% kõigist Eesti noorematest kui 18-aastastest. Nende hulgas on viis omavalitsust, kus ei asu ka ühtegi üldhariduskooli (ja sellest lähtuvalt ei ole ka üldhariduskoolis organiseeritud huviringe) ning kus elab 2011. aasta rahvaloenduse andmetel 0,2% kõigist Eesti kuni 18-aastastest noortest. Avatud noortekeskusi ei ole 68 KOVis. Võrreldes kohalike omavalitsuste (KOV) andmeid huvikoolide olemasolu kohta Siseministeeriumi tellitud KOVi üksuste võimekuse indeksi põhianalüüsi tulemustega, võib öelda, et KOVid, kus on huvikool, on indeksi põhjal oluliselt võimekamad kui need KOVid, kus huvikoole ei ole.

Aastatel 2010–2013 osales ligi 150 avatud noortekeskust Euroopa Sotsiaalfondi (ESF) toetusega programmi „Noorsootöö kvaliteedi arendamine“ raames toimunud noorte konkurentsivõime suurendamise ja sotsiaalse tõrjutuse vähendamise projektis. Projekti mõjuküsitlusele vastanud 101 noortekeskuse vastusest⁹² selgub, et avatud noortekeskuste koostööl kohaliku omavalitsusega on noortekeskuse töö korraldamisel oluline tähtsus. Kui lisaks kõrvutada KOVide võimekuse indeksit infoga selle kohta, millistes omavalitsustes on läbi viidud noorsootöö kvaliteedi hindamine, võib väita, et nii noorsootöö kättesaadavus kui kvaliteet on tihedalt seotud kohaliku omavalitsuse üldise võimekusega.

Avatud noortekeskuste mõjuküsitluse põhjal selgub, et nad tegutsevad väga erinevates tingimustes – kolmandik noortekeskusi tegutseb piirkonnas, kus on üle 1 000 noore, veerand aga piirkonnas, kus on alla 200 noore. Viiendik noortekeskusi on kaasanud oma töösse kuni 100 noort, viiendik aga üle 600 noore. Aastatel 2010–2012 avati küsitlusele vastanud noortekeskustes projekti raames kokku 100 uut huviringi. 55% küsitlusele vastanud noortekeskustest tõi välja, et projekti raames avatud huviringi tegevus toimub teemal, milles ei ole lähemates huvitegevust pakkuvates asutustes võimalik õpet saada, ning 12% noortekeskustest pakuvad huviringe piirkonnas, kus huvitegevust ei ole võimalik saada lähema 10 km raadiuses. Noortekeskuste tööelu tutvustavatesse tegevustesse kaasatud noorte hulgas olid noortekeskuste hinnangul suurimateks kasusaajateks sotsiaalsete raskustega ja tõrjutud noored. Programmi rakendamisega kasvas noorte üldine osalus noortekeskustes hinnanguliselt 10–50%, sh veerandis noortekeskustes – 20%.

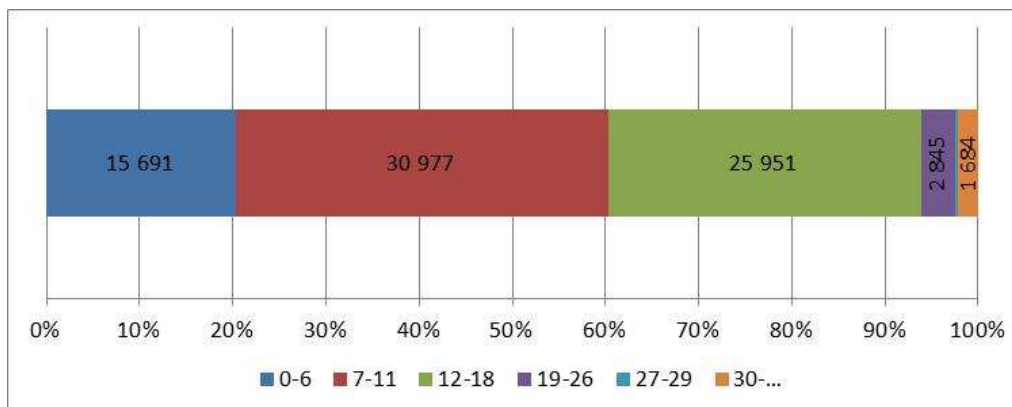
2013/14. õppeaastal on Eestis 573 huvikooli, mille pedagoogide ja õppurite andmed on käesoleval õppeaastal EHISes kinnitatud. Kui kuni 2011/12. õppeaastani moodustasid kõige suurema osa huvikoolidest muusika- ja kunstikoolid, siis 2012/13. õppeaastast suurenes hüppeliselt spordikoolide arv ning 2013/14. õppeaastal moodustavad spordikoolid kõigist huvikoolidest ligi 42% (joonis 4.2.).

Joonis 4.2. Huvikoolide arv kokku ja tüübiti 2008/09.–2013/14. õppeaastal. Allikas: EHIS.

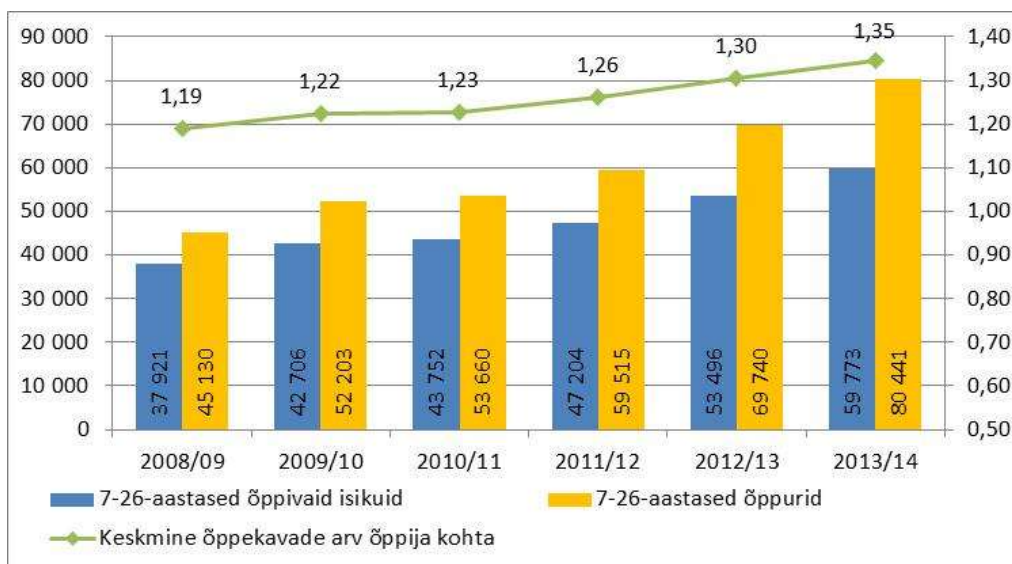
⁹² Paabort, H., Noorte konkurentsivõime suurendamiseks ja sotsiaalse tõrjutuse vähendamiseks ühiskonnale pakutava noorsootöö teenuse osutamine läbi noortekeskuste – mõjuanalüüs; 2012.

2013/14. õppeaastal õpib huvikoolides 77 375 isikut, kellest 77% on 7–26-aastased. Teine oluline rühm on nooremad kui 7-aastased isikud – 20% kõigist huvikoolis õppivatest isikutest on nooremad kui 7-aastased (joonis 4.3.)

Joonis 4.3. Huvikoolis õppivate isikute jagunemine vanuserühmiti 2013/14. õppeaastal

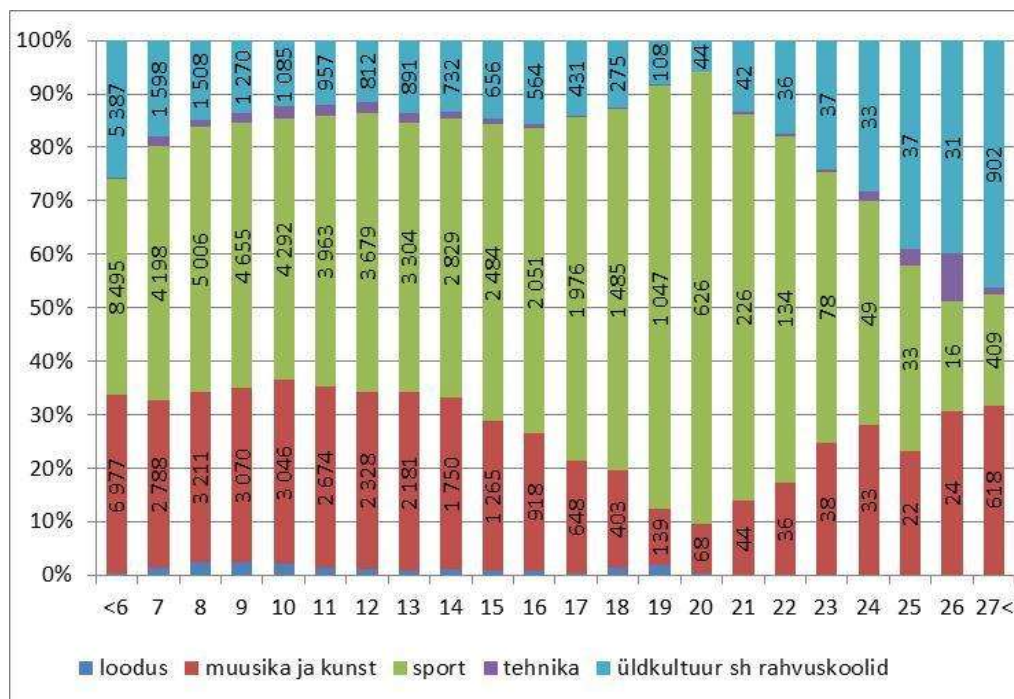
7–26-aastaste õppivate isikute ja õppurite⁹³ arv on aasta-aastalt kasvanud, samuti on kasvanud keskmine õppekavade arv ühe noore kohta (joonis 4.4.).

Joonis 4.4. 7–26-aastased õppivad isikud ning õppurid huvikoolides. Allikas: EHIS.

2013/14. õppeaastal õpib kõige enam noori spordi valdkonna õppekavadel. Spordi valdkonna õppekavade õppurite osatähtsus kõigist õppuritest on suurim 20-aastaste hulgas, samas absoluutarvult on kõige enam nii spordi kui ka muusika ja kunsti valdkonna õppureid 8-aastaste hulgas (joonis 4.5.). Üle 20-aastaste hulgas hakkab suurenema üldkultuuri õppekavadel õppimise osatähtsus.

⁹³ Üks õppiv isik võib õppida mitmes huvikoolis ja mitmel õppekaval, üks õppur – üks õpisündmus.

Joonis 4.5. Huvikoolide õppurid õppekavavaldkonniti ja vanuserühmiti 2013/14. õppeaastal

Lisaks huvikoolides õppimisele osaleb 2013/14. õppeaastal üldhariduskoolide huviringides 73 100 õpilast.

Programmi Euroopa Noored kaudu toetati 2013. aastal 181 projekti. Aastatel 2007–2013 toetati programmist üle 970 projekti, kus osales ligikaudu 22 750 inimest (nendest 13 628 Eesti osalejat), sh 7 650 vähemate võimalustega noort⁹⁴. Lisaks korraldas Euroopa Noored Eesti büroo samal perioodil üle 560 arendus- ja koolitustegevuse ligikaudu 8 535 inimesele. 15–17-aastased noored moodustasid kõigist projektides osalejatest 32%.

Noortelaagrites osales 2013. aastal 29 060 ning noortemalevates 4 510 noort.

4.1.2. Noore tõrjutusrisk

Laste ja noorte sotsiaalne tõrjutus toob kaasa sügava ja pikaajalise kahju noorte arenguvõimalustele⁹⁵. Mitmekülgse arengu ja ühistegevuse võimalused ei ole noorte jaoks Eestis võrdsed. Lapsena või noorena tekkinud tõrjutuse mõju on aga kaugeleulatuv.

Laste sotsiaalse tõrjutuse põhjuseks on sageli vanemate tööpuudus ja madal sissetulek, mis omakorda võivad tuleneda nende madalast haridustasemest, mitte-eestlastel ka vähesest eesti keele oskusest. Seepärast on laste tõrjutusriski ohu esimeseks näitajaks nende suhteline vaesus. 15 aastast vanemate noorte puhul tekib sotsiaalne tõrjutus Kairi Kasearu ja Avo Trummi analüüsi⁹⁶ põhjal tõenäolisemalt hariduses ja tööturul mitteosalevate noorte hulgas ning tõrjutuse tekkes on oluline osa nt noore haridustasemel, eesti keele oskusel ning ka tema vanemate haridustasemel. Kuna noore tõrjutusriski sattumises on suur roll kodusel sotsiaal-majanduslikul olukorral, vajab noor riskirühmast väljumiseks tuge väljastpoolt ning seda saab pakkuda noorsootöö vahenditega.

Eestis on suurenemas nende noorte arv, kes erinevatel põhjustel ei saa osa noorsootöö pakutavatest võimalustest (huviharidus, noortekeskused ja noorteühingud) – st, nad ei saa omandada eluks ja isiksuse arenguks vajalikke teadmisi ning oskusi väljaspool kooli. 2011. aastal läbi viidud uuringu „Noored ja noorsootöö“ tulemustest selgub, et vaid 16% vastanud lapsevanematest saavad tagada lapse noorsootöös osalemise kõiki lapse soove arvestades. Veerand vanematest saavad lapse soove arvestada vaid vähesel määral ning veidi vähem kui kümnendikul vanematest ei ole võimalik toetada lapse osalemist tasulistes tegevustes⁹⁷. Kuna uuringule vastanud vanemad on keskmisest kõrgemalt haritud (2011. aasta

⁹⁴ Seitsme aasta lugu – Euroopa elukestva õppe programm ja Euroopa Noored programm Eestis 2007 – 2013; Archimedes, 2013.

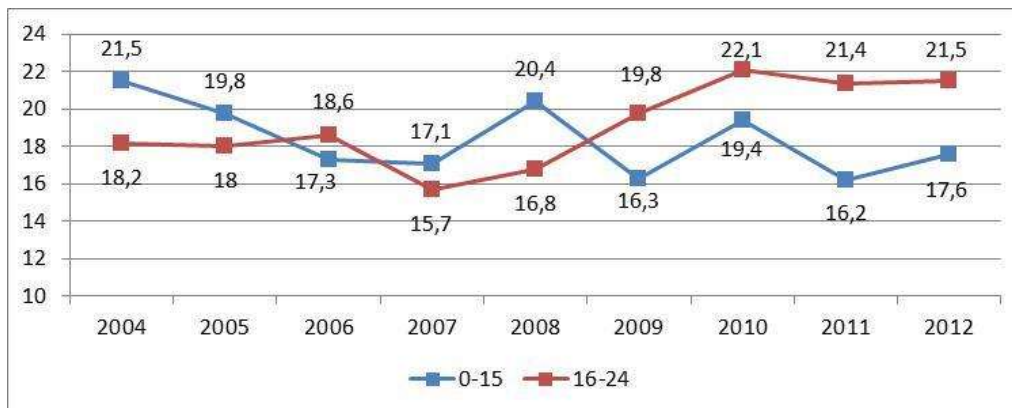
⁹⁵ Youth Social Exclusion and Lessons from Youth Work. Education, Audiovisual and Culture Executive Agency (EACEA) 2013.

⁹⁶ Mittetöötavate ja mitteõppivate noorte sotsiaalne tõrjutus, Kasearu, K., Trumm, A. - Noorteseire aastaraamat 2012; 2013, lk 37-53.

⁹⁷ Noorsootöö lapsevanemate perspektiivist, Karu, M., Turk, P., 2012.

rahvaloenduse andmetel kuni 18-aastaste laste vanemate haridustaseme proportsioonidega võrreldes oli vastanute hulgas oluliselt vähem põhiharidusega vastanuid, oluliselt rohkem kutseharidusega vastanuid ning pisut rohkem kõrgharidusega vastanuid) ning ka keskmisest kõrgema sissetulekuga, siis tõenäoliselt ei kajasta uuringu tulemused, kui suur osa lapsi tegelikult mitteformaalsest haridusest majanduslikel põhjustel kõrvale jääb.

2012. aastal elas Eestis alla 16-aastastest lastest suhtelises vaesuses 17,6% ja 16–24-aastastest noortest – 21,5% (joonis 4.6.). 16–24-aastaste noorte suhtelise vaesuse määr on 2009. aastast alates olnud kõigi kuni 64-aastaste vanusrühmade⁹⁸ võrdluses suurim.

Joonis 4.6. Noorte osakaal (%), kes elavad leibkondades, kus ekvivalentne netosissetulek on suhtelise vaesuse piirist madalam. Allikas: Statistikaamet.

Eesti Statistikaameti andmetel⁹⁹ on laste vaesuse määr kõige madalam enamikus Harjumaa piirkondades, kõige suuremaks probleemiks on laste vaesus piirijärsete alade omavalitsustes Kirde- ja Lõuna-Eestis ning Vasalemma vallas Harjumaal. Eesti keskmisest madalama laste vaesuse määraga omavalitsusi on kõige enam Harju, Saare, Lääne ja Tartu maakonnas. Kõige suuremas vaesuses elavad suurema töötusega, suurema hulga kehvema eesti keele oskuse ja madalama sissetulekuga mitte-eestlastega ning suurema maaelanike osatähtsusega piirkondade lapsed.

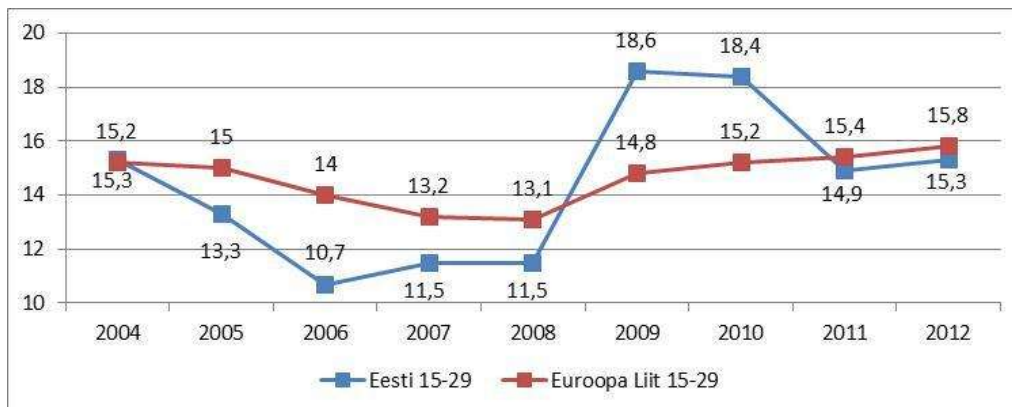
Eesti 15–26-aastastest noortest õppis 2012. a 57% ja töötas 41%. 18 500 noort ehk 17,4% 15–26-aastastest tööturul osalevatest noortest olid 2012. aastal töötud. Euroopa Elu- ja Töötingimuste Parandamise Fondi hiljutise uuringu kohaselt ei töötanud ega õppinud 2011. aastal ligi kuuendik 15–29¹⁰⁰-aastastest Eestis elavatest noortest, mis absoluutarvudes hinnatuna on enam kui 40 000 noort. Nende kõrvalejäämine haridus- ja tööturust on tõsine probleem, millel on kahjulikud tagajärjed nii ühiskonnale kui ka majandusele. Eurofoundi arvestuste kohaselt oli 2011. aastal 15–29-aastaste mitteõppivate ja -töötavate noorte tööturul mitteosalemisest põhjustatud aastane kogukulu Euroopas 153 miljardit eurot, mis moodustas ligikaudu 1,2% nende riikide sisemajanduse kogutoodangust. Eestis olid vastavad näitajad 309 miljonit eurot ja 1,93% SKTst.¹⁰¹ Mitteõppivate ja -töötavate noorte osakaal vanusegrupis 15–29 oli 2012. aastal 15,3% (joonis 4.7.). Euroopa Liidus keskmiselt on 2008. aastast alates mitteõppivate ja mittetöötavate 15–29-aastaste noorte osatähtsus kasvanud ning sellest lähtuvalt on kasvanud ka nende tööturul mitteosalemisest põhjustatud kogukulu.

⁹⁸ Lisaks eelpooltoodutele ka vanuserühmad 25–49 ning 50–64.

⁹⁹ <http://statistikaamet.wordpress.com/2014/01/29/laste-vaesus-kohalikes-omavalitsustes/>

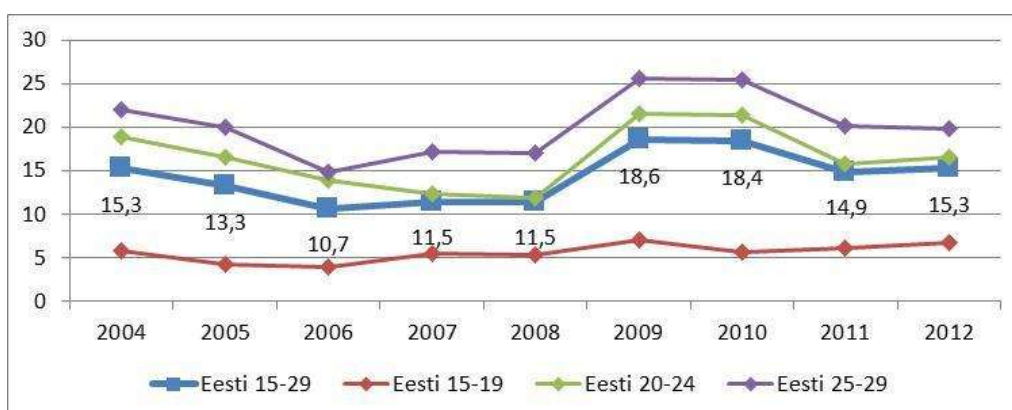
¹⁰⁰ Vaatlusaluses uuringus oli haridusest ja tööturult väljas noorte mitteosalemisest põhjustatud kogukulu arvutamiseks võetud aluseks 15–29-aastaste vanusgrupp, seepärast on seda siin ja edaspidi käsitletud Eesti noorsootöö seaduses sätestatud noore vanusevahemiku kõrval.

¹⁰¹ <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2012/54/en/1/EF1254EN.pdf>

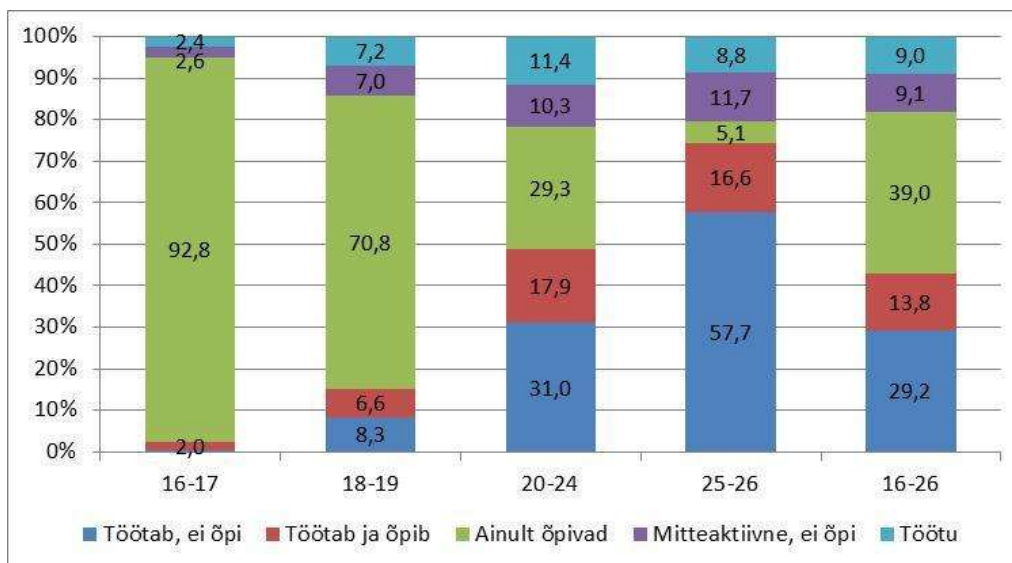
Joonis 4.7. Mitteõppivad ja -töötavad 15–29-aastased noored Eestis ja Euroopa Liidus keskmiselt 2004–2012 (%). Allikas: Eurostat.

Vanuserühmadest on Eestis järsemad muutused mitteõppivate ja -töötavate noorte osakaalus toimunud 20–24-aastaste vanuserühmas, 15–19-aastaste vanuserühmas on mitteõppivate ja -töötavate noorte osatähtsus olnud kogu aeg suhteliselt stabiilne (joonis 4.8.).

Joonis 4.8. Mitteõppivad ja -töötavad noored Eestis 2004–2012 vanuserühmiti (%). Allikas: Eurostat.

Joonisel 4.9. välja toodud Eesti tööjõu-uuringu 2012. aasta andmed noorte osalemise kohta hariduses ja tööturul näitavad, et mida vanem on noor, seda rohkem on ta hõivatud ainult töötamisega. 2011. aastaga võrreldes on pisut suurenenud mitteaktiivsete noorte osatähtsus, samas on vähenenud töötute ning ainult õppivate noorte osatähtsus kõigis vanuserühmades.

Joonis 4.9. Eesti noorte osalemine hariduses ja tööturul 2012. aastal, %. Allikas: Statistikaamet.

Noorsootöö kaudu on võimalik sotsiaalses tõrjutuses noori aidata. Aastatel 2010–2013 läbi viidud programmi „Noorsootöö kvaliteedi arendamine“ raames toimunud noorte konkurentsivõime suurendamise ja sotsiaalse tõrjutuse vähendamise projektis püüti koostöös lastekaitse- ja sotsiaaltöötajate ning alaealiste komisjonide liikmetega projekti tegevustesse kaasata eelkõige vähemate võimalustega lapsi,

sh neid, kelle perel oli sotsiaal-majanduslikke probleeme. Tegevustes osalenutest said noortekeskuste hinnangul suurimat kasu sotsiaalsete riskidega ja tõrjutud noored. Noortekeskuste tööelu tegevustes osalenud noored andsid tagasisidet, et nad said teada erinevatest võimalustest, ligi pooled tööelu tegevustes osalenud ja tagasisidet andnud noortest kinnitasid, et said sealt konkreetse oskuse, kuidas tööelus paremini läbi lüüa, lisaks oli neid, kes leidsid endale konkreetse töökoha või läksid taas kooli õppima.

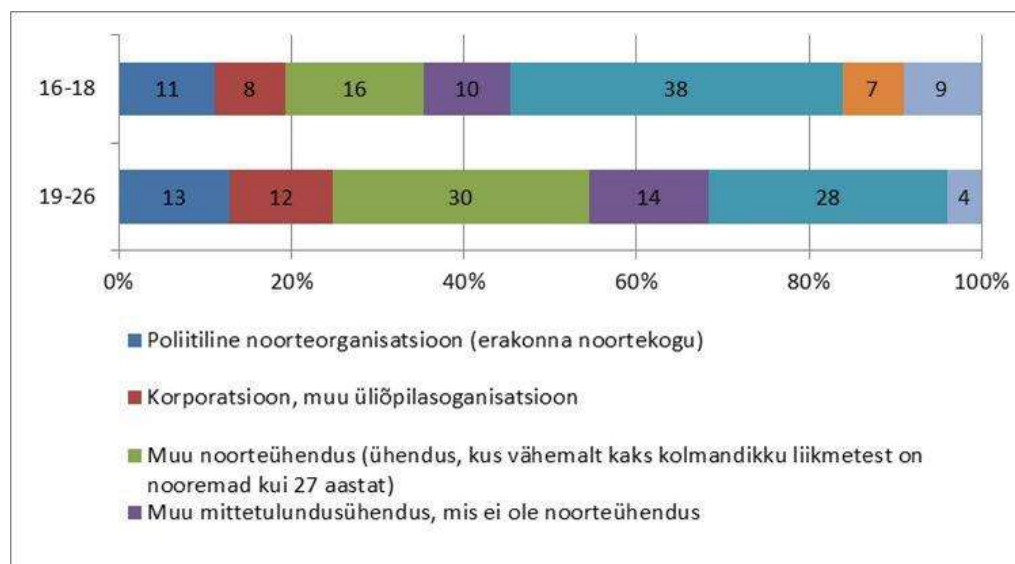
4.1.3. Noore aktiivne osalus kogukonnas ja otsustes

Noore võimalused ja soov osaleda otsustes, mis nende elu ja ühiskonda puudutavad, on aluseks sidusa ühiskonna arengule Eestis. Osalemine enda ja ümbritseva elu korraldamises ja vabatahtlikus tegevuses loob baasi tugeva kodanikuühiskonna arengule, milles noored on sotsiaalsete muutuste aktiivne osapool. Osalusest sõltub paljuski kuuluvustunne ja kaasatusetaju, mis aitavad vältida vajadust ja soovi end radikaalselt väljendada või riigist lahkuda.

2010. aastal heaks kiidetud noorsootöö seadus määratles muuhulgas esmakordselt ka noortevolikogude staatuse ja rolli. See on kaasa toonud noorte osaluskogude arvu tõusu, kohalike omavalitsuse tähelepanu osaluskogude loomisele ja nende tegevuse toetamisele. Kui 2010. aastal tegutses 15 maakondliku noortekogu kõrval 45 kohalike omavalitsuste noortekogu, siis 2011. aastal oli kohalike omavalitsuste noortekogusid juba 62 ning 2012. aastaks kasvas nende arv 70-ni. 2013. aastal on see jäänud samaks.

Osaluskogude kõrval on olulisteks kohaliku tasandi osalusvõimalusteks koolides tegutsevad õpilasesindused. Suuremat osa tegutsevatest õpilasesindustest, kokku 186 esindust, koondab Eesti Õpilasesinduste Liit (EÕEL)¹⁰². Õpilasesindustesse kuuluvad 6.–12. klassi õpilased, kes tegutsevad esinduses keskmiselt 1–3 aastat.

Eesti Noorteühenduste Liidu (ENL) andmetel tegutseb Eestis 17 üleriigilist riikliku toetusega noorteühendust. Igäühes neis on vähemalt 500 liiget ja iga ühing tegutseb vähemalt viies maakonnas. ENL koondab kokku 58 noorteühendust, milles osaleb ühtekokku üle 45 000 noore. 12 ühingus on üle 500 liikme, neljas jääb liikmete arv vahemikku 100–500, üheksas ühingus on 25–100 noort ning kõige rohkem, kokku 17, on alla 25 liikmega ühinguid. ENLi liikmeks olevad noorteühendused paiknevad enamjaolt Harju- (37 ühingut) ja Tartumaal (10 ühingut).

Joonis 4.10. Noorteühingutes ja osaluskogudes osalenud noorte jagunemine vanuserühma ja ühingu liigi järgi. Allikas: Eesti noorte osalemine noorsootöös, Kirss, L., Batujeva, V., 2012

2011. aasta uuringu „Noorte osalemine noorsootöös“¹⁰³ andmetel on Eestis noorteühingutega ning osaluskogudega viimase kolme aasta jooksul kokku puutunud kolmandik noortest. Neist kümnendik on öelnud, et nende põhitegevus toimub poliitilises noorteorganisatsioonis, ning kaks kolmandikku, et on noorteühinguga seotud pidevalt, kuuludes juhtkonda (15%) või olles ühingu liige või liikmekandidaat

¹⁰² Laps hariduses ja noorsootöös, Ilves, K., 2013.

¹⁰³ Eesti noorte osalemine noorsootöös, Kirss, L., Batujeva, V., 2012.

(49%). Uuringu andmetel on kuni 18-aastaste hulgas suhteliselt rohkem levinud õpilasesindustes ning maakondlikes noortekogudes osalemine, 19-aastased ja vanemad on sagedamini osalenud muude noorteühenduste töös (joonis 4.10.).

4.1.4. Noortevaldkonna tõhus toimimine

Noortevaldkonna kui noorega kõige mitmekülgsemalt suhestuva eluala areng on tähtis riigi seatud eesmärkide saavutamiseks. Teadliku lõimitud noortepoliitika rakendamine tagab asjakohase valdkondade ülese ühistöö ning meetmete mõjususe. Noorsootöö ja selle korralduseks vajaliku taristu süsteemne arendamine aitab nii noortepoliitika kui ka haridus-, töö- ja sotsiaalpoliitika eesmärgi paremini saavutada.

Noorsootöötajate koolitamine, koolitusvaldkonna arendamine ja noorsootöö kvaliteedi hindamise süsteemi arendamine on toimunud noorsootöö kvaliteedi arendamise programmi raames. Aastatel 2010–2012 hindas noorsootöö kvaliteedi hindamismudeli abil enda territooriumil toimuva noorsootöö kvaliteeti 63 Eesti kohaliku omavalitsust, kus elab 64% Eesti noortest. Hindamise eesmärk oli saada vajalikku informatsiooni noorsootöö arendamiseks kohaliku omavalitsuse tasandil. Noorsootöö kvaliteedi hindamise kaudu selgitatakse, kas ja mil määral vastab kohalikus omavalitsuses tehtav noorsootöö kvaliteetse noorsootöö tunnustele. Pooled hindamises osalenud omavalitsustest asuvad KOVi võimekuse edetabelis esimese kolmandiku hulgas.

2012. aastal kinnitati uus noorsootöötaja kutsestandard. Noorsootöötajate koolitusvaldkonna arendamine ja noorsootöötajate koolitamine on aidanud kaasa noortega töötavate inimeste professionaalsuse kasvule, see omakorda noortega töötamise meetodite ja vahendite mitmekesisumisele. 2013. aastal koolitati 1004 noorsootöötajat.

Noorsootöö kvaliteedi arendamise programmi raames välja töötatud noorteseire raames on igal aastal läbi viidud uuring noortevaldkonna jaoks olulisel teemal, koostatud aastaraamat ja poliitikaülevaated, noorteseire portaali on koondatud noorte elu-olu kajastav statistika ning uuringud.

2008. aasta suvel kinnitati noorsootöö investeeringute kava aastateks 2008–2015, mille raames toetatakse Euroopa Regionaalarengu Fondi kaasrahastamisel noorsootööks kasutatavate ruumide ja hoonete projekteerimist, renoveerimist, ehitamist ning hoonete ümbruse korrastamist, lisaks noorsootööd toetavate tehniliste vahendite hankimist. Avatud noortekeskuste, huvikoolide ning teavitamis- ja nõustamiskeskuste ehitamise või renoveerimise kavva lülitati 47 erinevat objekti üle Eesti, millest 40 valmisid 2012. aasta lõpuks. 2011. aasta aprillis kuulutati välja täiendav taotlusvoor, kuna elluviidud projektid suudeti teostada säästvalt. Samas olid kohalike omavalitsuste vajadused ja huvi jätkuvalt suured. Taotlusvooru tulemusena investeeringute kava täiendati. 2013. aasta lõpu seisuga on investeeringute kava alusel toetust saavaid projekte 52, millest teostatud on 42.

4.2. Strateegilised eesmärgid, mõõdikud ja meetmed

Üldeesmärk: noorel on avarad võimalused arenguks ja eneseteostuseks, mis toetab sidusa ja loova ühiskonna kujunemist

Mõõdik	Tegelik tase		Sihttase	
Üldeesmärgi mõõdikud				
1. Põhihariduse või madalama haridustasemega mitteõppivate noorte osakaal 18–24-aastaste vanusegrupis (%)	2010	11,1	2014	11
	2011	10,5	2015	11
	2012	10,2	2016	10,5
	2013	9,9	2017	<10
			2018	<10
2. Noorte töötuse määr vanusegrupis 15-24 (%)	2010	32,9	2014	17
	2011	22,4	2015	15
	2012	20,9	2016	14
	2013	18,7	2017	13
			2018	12
Alaeesmärgi 10 Noorel on rohkem valikuid oma loome- ja arengupotentsiaali avamiseks mõõdik				
3. Noorte kaasatus noorsootöösse (% noorte koguarvust)	2010	37	2014	43
	2011	39	2015	45
	2012	42	2016	50
	2013	46,4	2017	53
			2018	55
Alaeesmärgi 11 Noorel on väiksem risk olla tõrjutud mõõdik				
4. Noorsootöö piirkondlik kättesaadavus (noori huvikooli kohta / noori noortekeskuse kohta)	2010	777 / 1516	2014	550 / 1 300
	2011	746/1477	2015	525/1 250
	2012	574/1 333	2016	500/1 200
	2013	527/1250	2017	475/1 150
			2018	450/1 100
Alaeesmärgi 12 Noore osalus otsustes on rohkem toetatud mõõdik				
5. Organiseeritud osalusvõimaluste arv (noortevolikogud jm noorte osaluskogud)	2010	60	2014	110
	2011	77	2015	125
	2012	85	2016	140
	2013	80	2017	155
			2018	170
Alaeesmärgi 13 Noortevaldkonna toimimine on mõjusam mõõdikud				
6. Noorsootöös osalenud noorte rahulolu noorsootöoga (%) ¹⁰⁴	Täpsustub 2015		Täpsustub 2015	
7. Koolituses osalevate noorsootöötajate osakaal aastas (%)	2012	10	2014	11
			2015	11,5
			2016	12
			2017	12,5
			2018	13

Alaeesmärk 10. Noorel on rohkem valikuid oma loome- ja arengupotentsiaali avamiseks.

Meede 10. Võimaluste suurendamine noorte loovuse arendamiseks, omaalgatuseks ja ühistegevuseks.

- 10.1. Luuakse **nutika noorsootöö kontseptsioon**. **Tulemus:** suurenenud on infotehnoloogiliste võimaluste kasutamine ja teenuste arendamine noorsootöös.
- 10.2. Suurendatakse noortevaldkonna võimekust luua ja arendada erinevate noorte jaoks **sobivat sotsialiseerumiskeskonda**. **Tulemus:** noorsootöö teenust pakuvad avatud noortekeskused, huvikoolid ja noorteühingud kaasavad uusi ja erineva taustaga noori.
- 10.3. Toetatakse **noorte omaalgatust ja noorteprojekte**. **Tulemus:** Erasmus+ programmi vahenditest on SA Archimedes Euroopa Noored Eesti büroo kaudu toetatud noorteprojektide elluviimist.

¹⁰⁴ Uus mõõdik, metoodika on kujundamisel.

- 10.4. Tugevdatakse **noorsootööd koolikeskkonnas**. **Tulemus:** huvijuhtide tegevus koolis on toetatud.
- 10.5. **Mitteformaalses keskkonnas õpitu väärtust tunnustatakse formaalhariduses ja tööturul** senisest rohkem, toetatakse noorsootöös arendatud õppevara ja olemasolevate instrumentide kasutamist formaalhariduses. **Tulemus:** toimivad instrumendid noorsootöös omandatud teadmiste ja oskuste kirjeldamiseks ja arvestamiseks formaalhariduses.
- 10.6. Suurendatakse **noorte huvide paremat arvestamist huvihariduses**, eelkõige noorte osaluse kaudu otsustes. **Tulemus:** huvikoolides on suurenenud noortest lähtuva põhimõtte arvestamine tegevuses.
- 10.7. Arendatakse **huvihariduse metoodikate mitmekesisust ja koostööd noortevaldkonna teiste osapooltega**. **Tulemus:** huvihariduse kvaliteet on tõusnud.

Alaeesmärk 11. Noorel on väiksem risk olla tõrjutud.

Meede 11. Noorte kaasamise suurendamine ja noorte tööhõivevalmiduse parandamine.

- 11.1. Suurendatakse **tasuta noorsootöö kättesaadavust**. **Tulemus:** vaesus ja muud negatiivsed ebavõrdsed olud ei avalda otsustavat mõju noorte arenguvõimalustele.
- 11.2. Arendatakse **pädevusi ja metoodikat noorsootöös**, et kaasata erinevaid noori. **Tulemus:** noorsootöö teenused jõuavad suurema arvu erinevates oludes noorteni.
- 11.3. **Kohalikus transpordikorralduses arvestatakse** senisest rohkem **noorsootöö teenustega**. **Tulemus:** transpordikorraldus toetab noorte võimalusi osaleda noorsootöös.
- 11.4. **Noorsootöötajatele luuakse nõustamise jm professionaalse toe saamise võimalused**. **Tulemus:** toimib tugisüsteem kutseala töötajaskonna nõustamiseks.
- 11.5. Noorteuuringute ja noortepoliitika osapoolte koostöö kaudu suurendatakse teabe hulka **vähemate võimalustega noorte vajadustest ja noorte takistustest tööelu probleemide lahendamisel** ning seda võetakse arvesse erinevate poliitikavaldkondade meetmete kavandamisel. **Tulemus:** suurenenud on teabe hulk noorte tegelikust olukorrast ja selle mõjuteguritest ning seda teavet arvestatakse meetmete kavandamisel.
- 11.6. [Algatus] Toetatakse **noorte tööhõivevalmidust, aidates kaasa töökogemuse saamisele** (sh vabatahtlikuna) ning tööelu paremale tundmisele, erilist tähelepanu vajavad noorte riskirühmad. **Tulemus:** ESF vahendite toel on käivitatud programm noorte konkurentsivõime parandamiseks tööturule sisenemisel ja seal toimetulekul.
- 11.7. Suurendatakse **noorte võimekust olla tööturu loojaks**, toetades noorte omaalgatusi ja rakendades paremini noorsootöö võimalusi ettevõtlikkuse ja ettevõtluse väärtustamiseks, mh koostöös ettevõtjatega. **Tulemus:** noorsootöö võimalused on paremini ära kasutatud noorte ettevõtlikkuse toetamiseks.
- 11.8. **Haridusest ja tööturult eemale jäänud noorte jaoks käivitatakse** noortevaldkonna asutuste ja ühingute baasil **tugimeetmed**, mis aitavad toetada noorte tagasitoomist haridusse ja/või edukat jõudmist tööturule. **Tulemus:** mitteõppivad ja mittetöötavad noored saavad tuge ja nende osakaal on vähenenud.

Alaeesmärk 12. Noore osalus otsustes on rohkem toetatud.

Meede 12. Noorte aktiivse osaluse toetamine kogukonnas ja otsustes.

- 12.1. Toetatakse **traditsiooniliste osalusvormide**, eelkõige noorteühingute ja noortevolikogude **jätkusuutlikku arengut**. **Tulemus:** noorteühingute liikmeskond ei vähene ning noortevolikogude tegevus on toetatud.
- 12.2. Arendatakse **noorteühingute aastatoetuste** ja osaluskogude toetamise süsteemi. **Tulemus:** riiklik aastatoetuste süsteem vastab ühingute ja osaluskogude vajadustele.
- 12.3. Toetatakse **ühingute liikmeskonna laiendamist** noortejuhtide kaasamisepädevuste tõstmise kaudu. **Tulemus:** noortejuhid ja -ühingud saavad tuge ja koolitust tööks liikmeskonnaga.
- 12.4. Arendatakse ja toetatakse **uusi noorte osalusvorme**, et avardada osalust ja osaluse õppimist toetavaid meetodeid noortevaldkonna asutustes ja ühingutes, sh pööratakse erilist tähelepanu noortejuhtide, noorsootöötajate ja erinevate valdkondade ametnike pädevuse tõstmisele. **Tulemus:** noorte võimalused ühiskonnas ja otsustes osaleda on tõusnud.
- 12.5. Parandatakse osaluse eelduseks olevat **noorte informeeritust**, milleks tugevdatakse noorteinfo riiklikku süsteemi ja toetatakse selle kvaliteetset toimimist eri osapoolte koostöös. **Tulemus:** suurenenud on infotöötajate kompetentsus ja koostöö noorteinfo haldamisel ning seeläbi jõuab

noorteinfo paremini noorteni ning on tagatud noorteinfo kvaliteet, selle sisu ja vormi vastavus noorte ning ühiskonna vajadustele.

Alaeesmärk 13. Noortevaldkonna toimimine on mõjusam.

Meede 13. Kvaliteetse noortepoliitika ja noorsootöö arengu tagamine.

- 13.1. Suurendatakse **noorteuuringute ja -seire tulemuste** kasutamist poliitikate kujundamisel. **Tulemus:** tagatud on süsteemne teadmine noorte eluolu kirjeldavate indikaatorite lõikes ning selle kasutamine noortega seotud poliitikate kujundamisel on toetatud.
- 13.2. Toetatakse püsivat **koostööd praktikute, ametnike ja uurijate vahel**. **Tulemus:** uuringutest saadud kvaliteetteadmise kasutamine praktikute ja ametnike poolt suureneb.
- 13.3. Luuakse võimalused uute **teadmiste tekkimiseks mitteformaalse õppe** ja selle tulemuste kohta noortevaldkonnas. **Tulemus:** suurenenud on teadmised mitteformaalse õppimise ja selle mõju kohta.
- 13.4. Toetatakse kohalike omavalitsuste püüdlusi **kvaliteetseks noorsootöö taristu** ja teenuste korralduseks, mh kvaliteedihindamise arendamise kaudu. **Tulemus:** kohaliku tasandi noorsootöö teenused on kättesaadavad ja kvaliteetsed.
- 13.5. Soodustatakse **omavalitsuste koostööd ja ühisarengut noorsootöö teenuste ja/või piirkondade lõikes**. **Tulemus:** omavalitsused teevad enam koostööd teadmiste ja ressursside ühiseks kasutamiseks noortevaldkonnas.
- 13.6. Suurendatakse **rahvusvahelise koostöö võimalusi** ja selle tulemuste kasutamist. **Tulemus:** Eesti osaleb aktiivselt rahvusvahelises koostöös noortevaldkonnas kohalikul, regiooni ja riigi tasandil, mis toetab noorsootöö korralduse, teenuste kvaliteedi ja noorsootöötajate professionaalsuse arengut.
- 13.7. **Noortepoliitika ja noorsootöö mõju** tuuakse ühiskonnas paremini esile ning toetatakse sellekohase teadlikkuse tõusu erinevate osapoolte, sh lapsevanemate seas. **Tulemus:** noorsootöö mõju on ühiskonnas nähtav ja tunnustatud.
- 13.8. Tõstetakse **noorsootöötajate professionaalsust**, sh tasemehariduse ja täienduskoolituse arendamise ning pädevuste seire toel. **Tulemus:** noorsootöö kutseala töötajatele on kättesaadav süsteemne ja kvaliteetne koolitus.
- 13.9. Luuakse ja rakendatakse meetmeid **valdade- ja ametkondade üleseks süsteemseks koostööks noortevaldkonnas**. **Tulemus:** toimib süsteemne ressursitõhus koostöö noorte vajaduste ja probleemide märkamiseks ja avalike teenuste arendamiseks.

5. Tegevusvaldkond: keel

5.1. Hetkeolukorra analüüs

Keelevaldkond on universaalne ja seob kogu ühiskonda – kõiki sektoreid ning huvigruppe. Tegevus keelevaldkonnas lähtub Eesti Vabariigi põhiseadusest, mille järgi riik peab tagama eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilimise läbi aegade. Valdkonna strateegilisteks alusdokumentideks on Eesti keele arengukava (2011–2017) ja Eesti võõrkeelte strateegia.

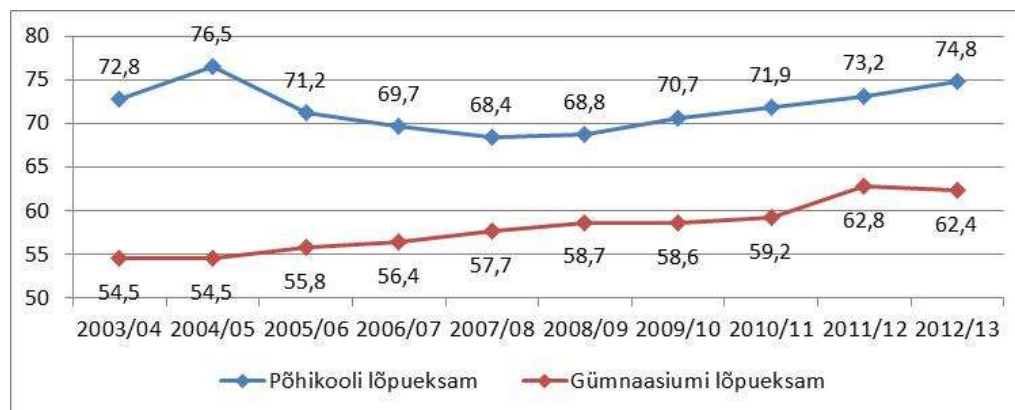
Eesti keele arengukava annab ühtsed eesmärgid kõikide eesti keele valdkondade kestlikuks arendamiseks. Arengukavale tuginedes viiakse ellu olulisi keelekeskseid riiklikke programme, sh eesti keele keeletehnoloogilise toe, eestikeelse terminoloogia, väärtusarenduse ning eesti keele ja kultuurimälu programmi.

Keelevaldkonna eesmärgid on mitmetasandilised. Omavahel on tihedalt seotud eesti keele laia kasutusala kindlustamine, kasutajaskonna laiendamine ja kasutuse kvaliteedi parandamine; eesti keele ja selle erikujude toetamine kultuuriväärtusena ning Eesti elanikkonna võõrkeelteoskus. Ilma valdkonna arendus- ja korraldustegevusteta ei ole keel pikemas perspektiivis kestlik. Teisalt on arendatav eesti kirjakeel tegur, mis haridussüsteemi erinevate tasemete kaudu, lõimib kogu Eesti elanikkonda. Eesti elanike võõrkeelteoskus ning mitmekeelsuse väärtustamine toetavad eesti keele rahvusvahelist esindatust.

Valdkonna tegevus jaotub neljaks omavahel tihedalt seotud põhisuunaks: eesti keel emakeelena, eesti keel teise keelena, eesti keel väljaspool Eestit ja võõrkeeled (mitmekeelsus) Eestis.

5.1.1. Eesti keel emakeelena

Kahaneva rahvaarvu tingimustes on eestlaste osatähtsus rahvastikus kasvanud 1990. aasta 61%-lt 2013. aasta 70%-ni. Eestlaste koguarvu vähenemise kontekstis on siiski jätkuvalt oluline tähtsustada üldhariduskoolides eesti keele oskust kogu õppekava ulatuses. Eesti keele emakeelena õpetamise ja õppimise tulemust mõõdetakse riiklikult põhikooli ja gümnaasiumi lõpetamisel. Nii gümnaasiumi kui põhikooli lõpueksamite tulemused on viimastel aastatel stabiilselt paranenud (vt joonis 5.1.).

Joonis 5.1. Põhikooli ja gümnaasiumi eesti keele kui emakeele lõpueksamite keskmine tulemus aastatel 2003/04–2012/13. Allikas: HTM.

PISA 2012. aasta tulemused näitavad võrdluses PISA 2009. aasta tulemustega, et kuigi funktsionaalse lugemisoskuse tase on üldiselt paranenud, on Eestis jätkuvalt suhteliselt palju kesktasemega lugejaid (2.–4. tasemel – 82,6%; OECD keskmine – 73,7%) ning vähe tippe – 5.–6. tasemel õpilasi on 8,4% (see on ka OECD riikide keskmine; võrdluseks – nt Soomes on tippe 13,5%).

Peamiseks probleemiks on kujunenud funktsionaalse keeleoskuse ebarahuldav tase, väljakutseks on üleilmne ingliskeelustumine. Inglise keele tugeva surve tõttu langeb eesti keele kasutus mitmetes valdkondades (pangandus, kõrgharidus, teadus jne), mis pikemas perspektiivis viib kasutajaskonna vähenemiseni, oskussõnavara puudulikkusele ja sellest tulenevalt põhjendatud vajadusele kasutada rikkalikumate võimalustega keelt. Eesti keele kasutusvõimaluste laiendamiseks on ellu kutsutud mitmed riiklikud programmid (Eestikeelsed kõrgkooliõpikud, Eestikeelne terminoloogia,

Keeletehnoloogiaprogramm jne), mille põhieesmärk on eesti keele positsiooni tugevdamine nii eriala-, teadus- kui digirakenduskeelena.

5.1.2. Eesti keel väljaspool Eestit

Üleilmastumise ja Euroopa lõimumise kontekstis omab üha suuremat tähendust nn pehme diplomaatia – oma keele ja kultuuri tutvustamine väljaspool kodumaa piire. Eesti keele ja kultuuri akadeemilise välisõppe programmi (2011–2017) kaudu toetatakse eesti keele ja kultuuri õpetamist rohkem kui 30 erineva riigi kõrgkoolis, üheksasse välisülikooli on HTM lähetanud Eestist pärit lektori. HTM on viimaste aastate jooksul avanud eesti keele lektoraadid paikades, kus Eesti huvid seda nõuavad ja kohapealne valmisolek on olemas. Võimekust kasvavat eesti keele huvi rahuldada siiski napib, sest kõiki initsiatiivi üles näidanud õpetuskohti Istanbulis, Firenzes, Viinis, Madridis, Londonis, Pihkvas, Seattle'is jne ei suuda Eesti vahendite puudusel toetada. Paigus, kus eesti keelt on seni õpetatud kohalike õpetuskeskuste initsiatiivil (Tokio, Indiana, Seattle), oodatakse samuti järjest enam täiendavat tuge Eesti riigilt.

Lisaks akadeemilisele õppele toetatakse keeleõpet eestlaste kogukondades mitmetes riikides asuvates üldharidus- ja pühapäevakoolides, seltsides, lasteaedades, mudilasringides ning keelekursustel. HTM on koostöös Eesti Instituudiga saatnud õppematerjale nii välismaal eesti keelt ja/või eesti keeles õpetavatele koolidele kui ka ülikoolidele. Ülevaade eesti keele õppijate arvust välismaal on toodud järgmises tabelis.

Tabel 5.1. Eesti keele õppurid väljaspool Eestit 2010/11.–2013/14. õppeaastal. Allikas: HTM

	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14
Välismaal eesti keelt õpetavate üldharidus- ja pühapäevakoolide, seltside, lasteaedade, mudilasringide ning keelekursuste arv	35	52	54	66
Välismaal eesti keelt õppivate laste arv	1 600	2 050	2 700	3 224
Eesti keelt õpetavate väliskõrgkoolide arv	36	34	34	31
Väliskõrgkoolides eesti keelt õppivate üliõpilaste arv	720	760	860	960

2014. aasta jaanuaris kinnitas Vabariigi Valitsus rahvuskaaslaste programmi aastateks 2014–2020. Kui 2013. aastal lõppenud programmis püüti ida- ja läänediasporaa toetust tasakaalustada, laiendades seda ka hajaeestlastele¹⁰⁵, siis jätkuprogrammi lisanduvateks sihtrühmadeks on uuema väljarände esindajad ja need vanema väljarände järeltulijad, kes enam eesti keelt ei valda. Kuna välismaal elavate eesti laste arv on viimastel aastatel märkimisväärselt kasvanud, pannakse uues programmis veelgi suuremat rõhku haridusega seonduvatele tegevustele, sest emakeeleoskus on üks võtme-eeldusi Eestisse tagasipöördumisel, õpingute jätkamisel Eesti haridussüsteemis ning eesti kultuuriruumis tegutsemisel.

Jätkatakse rahvuskaaslaste programmi haridusprojektide konkurssi eesmärgiga toetada väljaspool Eestit toimuvat eesti keele ja kultuuri õpet. Programmi haridusmeetme eesmärgiks on suurendada eesti keele oskajate arvu Eesti päritolu noorte seas ning parandada nende eesti keele oskuse taset. Korraldatakse väliseesti lastele mõeldud suviseid eesti keele ja meele laagreid ning välismaal töötavate eesti keele õpetajate täienduskoolitust. Väliseesti noorte jaoks on loodud ka edasiõppimisvõimalused Eesti kõrgkoolides ja kutseõppeasutustes (2013. aastal kuus uut stipendiaati). Rahvuskaaslaste programmi kaudu toetatakse lisaks eesti keele õpetusele ka väliseesti arhiivimaterjalide kogumist, säilitamist ning kättesaadavaks tegemist.

Alustatud on eestikeelsete e-õppematerjalide loomist: valminud on eesti keele algtaseme vene keele baasil e-õppe kursus „Keeleklikk“, 2014. aasta II kvartaliks valmib analoogne kursus täismahus inglise keele baasil. Välisriigis Eesti keskhariduse tasemele vastava haridustaseme omandavatel isikutel on õigus sooritada Eesti riigieksamid (sh eesti keel emakeelena ja eesti keel teise keelena eksamit)¹⁰⁶.

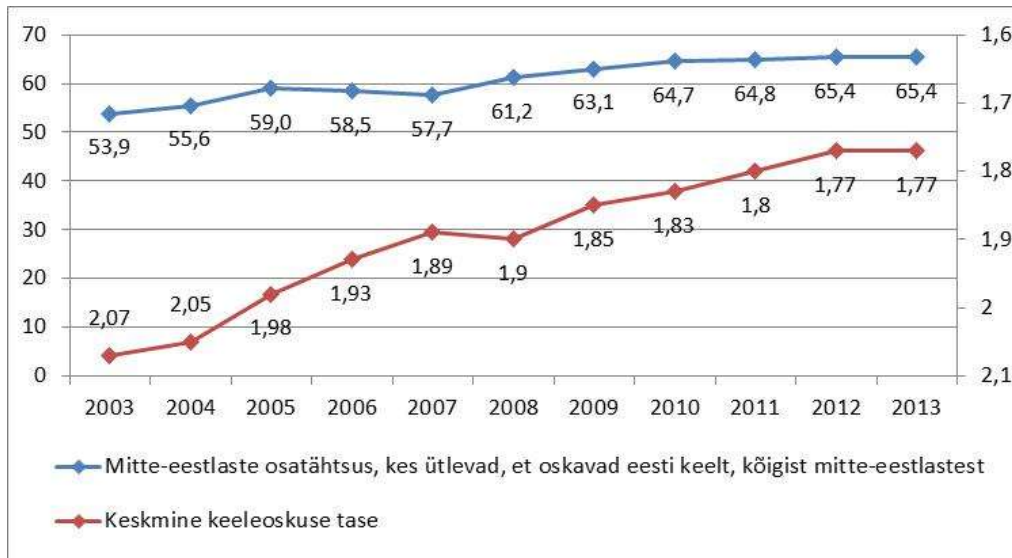
Väliseestlaskonna noorenemine, eesti päritolu laste ning uute eesti koolide arvu kasv on kaasa toonud ka suuremad toetusvajadused õpetuskohtade tegevustoetusteks, õppematerjalide lähetamiseks ning keelelaagrite ja koolituste korraldamiseks. Lahendamist vajab välismaalt Eesti üldharidussüsteemi tagasipöörduvate laste küsimus – nende eesti keele õpe, haakumine õppekavaga jne.

¹⁰⁵ Hajaeestlane – väliseestlane, kes ei ela väliseesti kogukonnas.

¹⁰⁶ Eksamite tegemise võimalused on reguleeritud haridus- ja teadusministri määrusega „Tasemetööde ning põhikooli ja gümnaasiumi lõpueksamite ettevalmistamise ja läbiviimise ning eksamitööde koostamise, hindamise ja säilitamise tingimused ja kord ning tasemetööde, ühtsete põhikooli lõpueksamite ja riigieksamite tulemuste analüüsimise tingimused ja kord“.

5.1.3. Eesti keel Eestis teise keelena

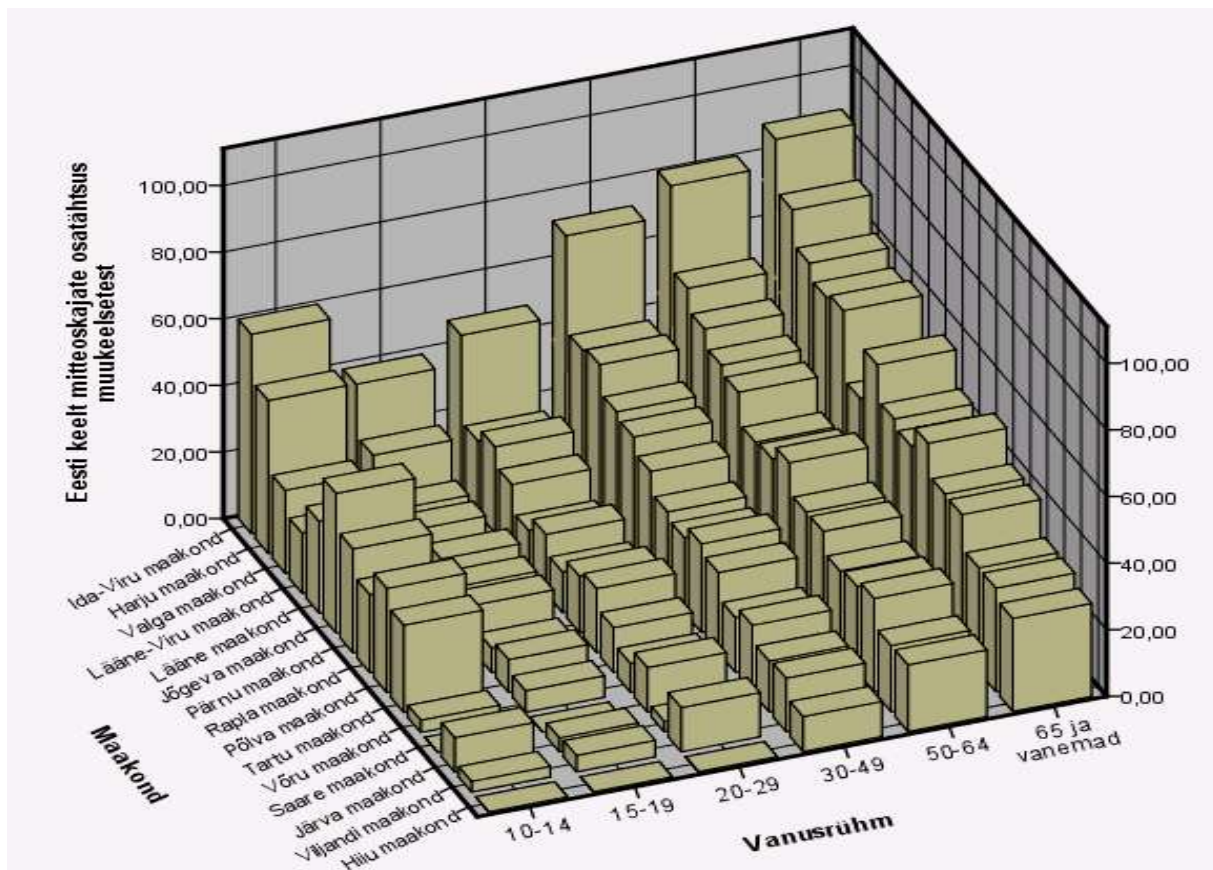
Eesti Tööjõu-uuringu (ETU) andmetel on Eestis järjest enam neid mitte-eestlasi, kes enda hinnangul oskavad eesti keelt ning mitte-eestlaste keskmine keeleoskuse tase on aastate jooksul järjest tõusnud (vt joonis 5.2).

Keeleoskuse tase: 1 – oskab rääkida ja kirjutada; 2 – oskab igapäevase suhtlemise piires rääkida; 3 – saab igapäevase suhtlemise piires aru.

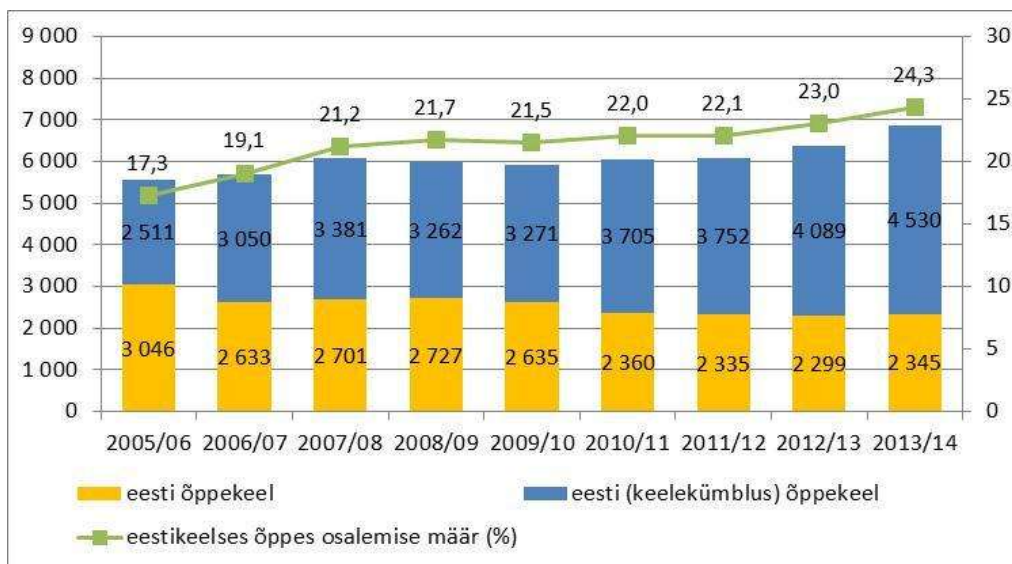
Joonis 5.2. Mitte-eestlaste eesti keele kui mitte-kodukeele oskus. Allikas: Statistikaamet.

Kuigi mitte-eestlaste enesehinnanguline eesti keele oskuse tase on järjest paranenud, ei ole aktiivse keeleoskusega mitte-eestlaste hulk viimastel aastatel oluliselt suurenenud. Paranenud on kuni 30-aastaste mitte-eestlaste eesti keele oskus. Eesti rahva- ja eluruumide 2011. aasta loenduse andmetel on eesti keelest erineva emakeelega inimeste osatähtsus suurim Ida-Viru ja Harju maakonnas. Samal ajal on eesti keelest erineva emakeelega inimeste eesti keele oskus seal madalaim. Vanusegruppidest on eesti keele oskus enesehinnangu järgi parim 15–30-aastaste noorte hulgas ning kõige kehvem vanemaeliste ja 10–14-aastaste vanusgrupis (vt joonis 5.3.).

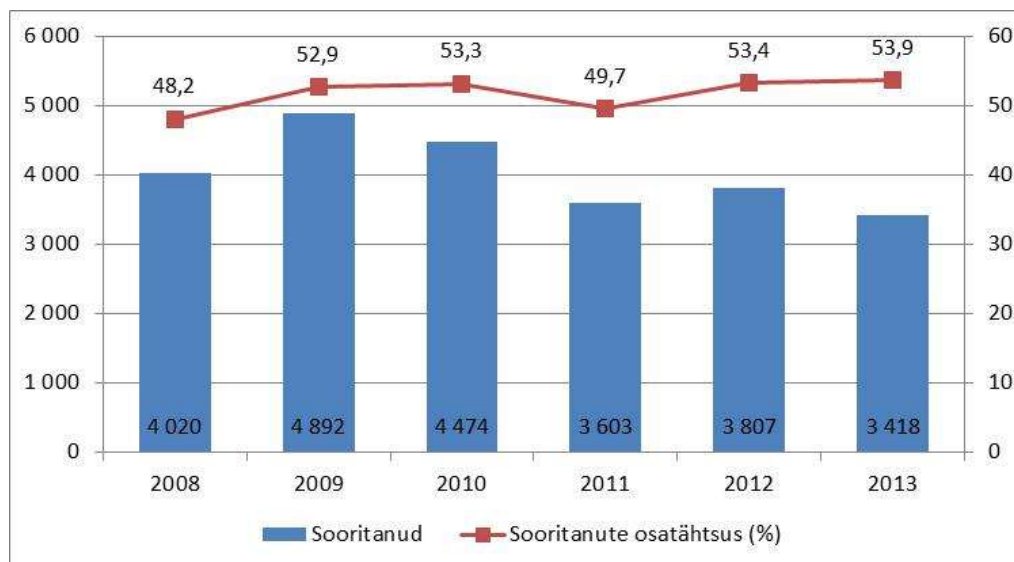
Joonis 5.3. Eesti keelt mitterääkivate isikute osatähtsus kõigist sama maakonna sama vanuserühma eesti keelest erineva emakeelega isikutest 2011. aasta rahvaloenduse andmetel. Allikas: Statistikaamet.

Põhikoolis eestikeelses õppes osalevate eesti keelest erineva emakeelega õpilaste osatähtsuse vähehaaval suurenemine (2005/06. õppeaastast alates on see kasvanud 7% võrra) võiks lisaks üldisele 15–30-aastaste keskmisest paremale eesti keele oskusele panustada ka 10–14-aastaste eesti keele oskuse paranemisse (vt joonis 5.4.).

Joonis 5.4. Eesti keelest erineva emakeelega õppurid põhikooli eestikeelses õppes ja nende osatähtsus kõigist eesti keelest erineva õppekeelega põhikooliõppuritest Eesti üldhariduskoolides. Allikas: EHIS

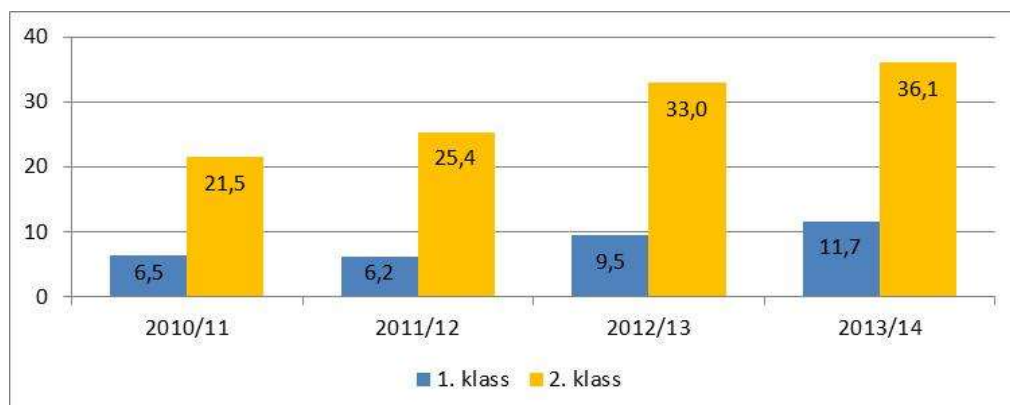
2008. aastal valmisid Euroopa Nõukogu keeleoskustasemetele vastavad eesti keele oskuse tasemekirjeldused ning 2008. aasta lõpust alates toimuvad eesti keele tasemeeksamid nende alusel. 2013. aastal käis eesti keele tasemeeksamit tegemas 6346 täiskasvanut, eksami sooritas edukalt 3418 e 53,9% kõigist eksamit teinud täiskasvanutest (joonis 5.5.).

Joonis 5.5. Eesti keele tasemeeksami sooritanute osatähtsus eksamil käinutest. Allikas: HTM

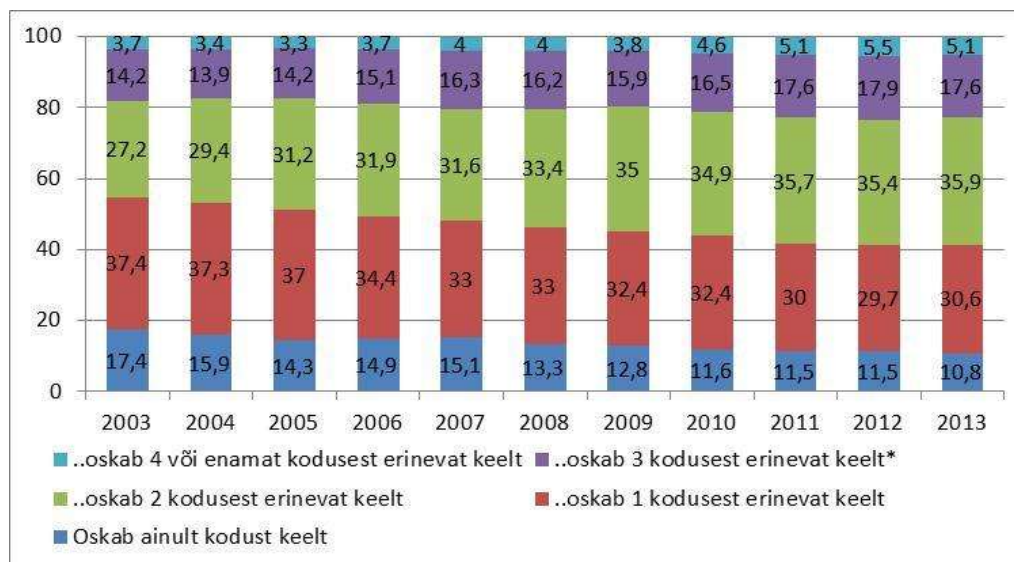
5.1.4. Võõrkeeled (mitmekeelsus) Eestis

Euroopa mitmekeelsuspoliitika väärtustatakse nii ühiskonna kui ka inimese mitmekeelsust ning erinevate võõrkeelte õpetamist ja õppimist: eeldatakse, et emakeele või esimese keele kõrval peab inimene oskama vähemalt kahte võõrkeelt. Tulemuslikkuse tõstmiseks on soovitatud alustada võõrkeeleõppega võimalikult varases eas. Kuigi esimese võõrkeele õppimine on Eesti üldhariduskoolides kohustuslik alles kolmandast klassist, suureneb aasta-aastalt nende õpilaste osatähtsus, kes alustavad esimese võõrkeele õppimist kas esimeses või teises klassis (vt joonis 5.6.).

Joonis 5.6. Esimest võõrkeelt õppivate õpilaste osatähtsus kõigist sama klassi õpilastest. Allikas: EHIS.

Eesti haridussüsteem on õpitavate võõrkeelte arvu poolest ELis esimeste hulgas. Rohkem kui kahte kodukeelest erinevat keelt oskavate inimeste osakaal on Eestis stabiilselt kasvanud, samas kui ainult kodukeelt kõnelevate inimeste hulk on järjest vähenenud (vt joonis 5.7.).

Joonis 5.7. Kodukeelest erinevate keelte oskamise osatähtsus. Allikas: Statistikaamet

Eesti koolides (nagu koolides mujalgi Euroopas) on populaarne inglise keele õppimine – seda õpib 2013/2014. õppeaastal üle kahe korra enam õpilasi kui sellele järgnevat vene keelt. Lisaks inglise keelele ja vene keelele õpitakse A ja B võõrkeeltena saksa ja prantsuse keelt. Järjest enam õpitakse ka teisi võõrkeeli – hispaania, jaapani, kreeka, ladina, rootsi, soome, taani, heebrea, hiina, itaalia, norra keelt.

Eesti võõrkeelestrateegias (2009–2015) on arvestatud nii Euroopa oluliste institutsioonide seatud eesmärkidega ning tegevussuundadega kui ka Eesti õigusaktidega (seaduste, strateegiate jt dokumentidega). Strateegias on seatud eesmärgiks tõsta Eesti elanike motivatsiooni õppida erinevaid keeli, et valdav osa elanikkonnast oskaks vähemalt kahte võõrkeelt; mitmekesistada võõrkeelte õppimise võimalusi õpiviiside, õpikohtade ja keelte valiku osas; parandada keeleõppe kvaliteeti nii formaalses kui ka mitteformaalses hariduses; tagada eri sihtrühmadele sobiva õppematerjali kättesaadavus; kindlustada keeleõpetajate koolituse kvaliteet ja parandada ühiskonnas keeleõpetajate mainet ning luua nüüdisaegne ja tõhus keeleoskuse tunnustamise süsteem.

Võõrkeelteoskus ei tohi piirduda pelgalt inglise keele oskusega, mistõttu on oluline laiendada õpitavate keelte valikuid ning selleks teavitada ühiskonda, koostada õppematerjale ja koolitada õpetajaid. Vajalik on uurida ühiskonna nõudlust erinevaid võõrkeeli oskavate spetsialistide järele, samuti mõõta gümnaasiumilõpetajate võõrkeelteoskust raamdokumendi põhimõtete alusel.

5.2 Strateegilised eesmärgid, mõõdikud ja meetmed

Eesmärk: Eesti keel on pidevalt arenev kultuurkeel ja Eestis väärtustatakse mitmekeelsust

Mõõdik	Tegelik tase		Sihttase	
1. Keskkhariduse omandanud noorte eesti keele ¹⁰⁷ oskus (gümnaasiumi lõpueksami keskmine tulemus punktides, max 100). Allikas: HTM	2010	58,6	2014	>58
	2011	59,2	2015	>58
	2012 ¹⁰⁸	62,8	2016	>58
	2013	62,1	2017	>58
			2018	>58
2. Eesti keele tasemeeksami (tasemed A2-C1) sooritanute osakaal (%). Allikas: HTM	2010	53	2014	55
	2011	51	2015	55
	2012	53,3	2016	55
	2013	53,9	2017	55
			2018	55
3. Keskkhariduse omandanud noortest võõrkeele riigieksamil vähemalt B2 taseme saavutanute osakaal. ¹⁰⁹ Allikas: HTM	2009		2014	55
	2010		2015	56
	2011		2016	57
	2012		2017	58,5
			2018	60

Alaeesmärk 14. Süsteemne eesti keele arendamine ja mitmekeelsuse väärtustamine.

Meede 14. Arendatakse ja väärtustatakse eesti keelt kui emakeelt ning selle kasutamist.

- 14.1. **Eesti keele õppe toetamine üldhariduskoolis. Tulemus:** eesti keele õpetajate ettevalmistus on viidud uuele tasemele ja nende täienduskoolituse võimalused on avardunud, sh atraktiivsed õppematerjalid, mis tagavad uue ainekava eesmärkide saavutamise; riikliku tähtsusega eesti keele alaste õpilasürituste kvaliteet on tagatud.
- 14.2. **Eesti keele keeletehnoloogilise toe arendamine. Tulemus:** täiustunud on keeletehnoloogia arendamiseks vajalik eesti keele uurituse tase, k.a eesti keele akadeemilised tervikkäsitlused, täienenud on keelekorpused ning laiendunud on keeletehnoloogiliste prototüüpide arendamine praktilisteks rakendusteks.
- 14.3. **Eestikeelsete kõrgkooliõpikute koostamine süvenenud tähelepanuga e-õpikute väljaandmisele. Tulemus:** igal aastal ilmub 5–8 ainevaldkonna põhisonavara kinnistavat eestikeelset kõrgkooliõpikut.
- 14.4. **Terminisõnastike ja -andmebaaside koostamine, terminoloogiaõpe kõrghariduses, terminisõnastike virtuaalse kättesaadavuse laiendamine ning terminoloogia-alaste sihtstipendiumide määramine. Tulemus:** eesti erialakeel areneb, vastates jätkuvalt eestikeelse teadustöö ja -suhtluse vajadustele.
- 14.5. **Keelenõu- ja keelehooldesüsteemi arendamine. Tulemus:** telefonikeelenõu ning riigi- ja KOVide töötajatele, ajakirjanikele ja eurotõlkidele suunatud nõustamis- ja keelehooldetegevus tagavad keelekasutuse heade tavade järgimise avalikus keelekasutuses ning hea eesti keele kasutuse ametlikes originaal- ja tõlketekstides.
- 14.6. **Eesti keele väärtustegevuse arendamine, sh F. J. Wiedemanni keeleauhinna ja aasta keeleteo auhinna väljaandmine. Tulemus:** on toetatud riigi põhiseaduslike keelealaste ülesannete täitmist; üldsust on teavitatud keeleteemast, k.a sellega väljapaistvalt tegelejate tööst, see on teadvustatud ja hinnatud.
- 14.7. **Eesti keele ja kultuuri õppe toetamine välismaal elluviimine. Tulemus:** välismaal elavatel eestlastel on side Eestiga ja eesti keele oskus ning võime toime tulla eestikeelses õppe- ja töökeskkonnas; väliskõrgkoolides eesti keelt ja kultuuri omandavate üliõpilaste arv on suurenenud.

¹⁰⁷ Enne 2014. aastat: emakeele.

¹⁰⁸ Eksam muutus kaheosaliseks.

¹⁰⁹ Muudetud seoses üleminekuga tasemeeksamitele 2014. aasta kevadel. Varasemad andmed ei ole sisuliselt võrreldavad.

Meede 15. Toetatakse muukeelse elanikkonna eesti keele õpet.

- 15.1. **Eesti keele tasemeeksami arendustegevus. Tulemus:** eesti keele tasemeeksamite süsteem vastab rahvusvahelistele standarditele. Tagatud on keeleoskustasemete võrreldavus Euroopa Liidu teiste riikide keeletasemetega.
- 15.2. **Muukeelsele elanikkonnale võimaluste tagamine hariduses ja töajuturul osalemiseks. Tulemus:** paindlikud võimalused keeleõppeks. Keeleõppekulud hüvitatakse kodakondsuse saamiseks ja isikutele, kes on sooritanud määratud tähtajal nõutaval tasemel eesti keele eksami.

Meede 16. Väärtustatakse mitmekeelsust.

- 16.1. **Eesti keele kui teise keele ja võõrkeeleõpetajate koolitamine Euroopa keeleõppe raamdokumendi,** keeleoskustasemete hindamise ja Euroopa keelemapi teemal. Koolide toetamine 4 enimlevinud võõrkeele kõrval ka naaberkeelte ja teiste võõrkeelte õpetamiseks. **Tulemus:** mitmekesised kvaliteetsed võõrkeelte õppimise võimalused, mis lähtuvad Eesti riigi vajadustest ja rahvusvaheliselt aktsepteeritaval tasemel. Laieneb lõimitud aine- ja keeleõppe metoodika kasutamine võõrkeeleõppes.
- 16.2. **Üleminek alates 2014. aastast rahvusvaheliselt tunnustatud võõrkeele riigieksamitele** vene, saksa ja prantsuse keeles. **Tulemus:** gümnaasiumi lõpetajatel kaob vajadus võõrkeeleeksami mitmekordse sooritamise järele.
- 16.3. **Rahvusvahelistes keeleuuringutes, testides ja tasemetöodes ning rahvusvaheliste keeleinstitutsioonide töös osalemine. Tulemus:** olemas on kindlad ja võrreldavad andmed kõigi ELi liikmesriikide õppurite kommunikatiivsete oskuste kohta, mis aitab kaasa keeleõppe paremale korraldamisele, samas ka uus ning põhjalik teave Euroopa Nõukogu keeleprojektidest.
- 16.4. **Sugulasrahvaste keele ja kultuuri arengu toetamine.** Soome-ugri keelte alaste arendustegevuste programmi rakendamine. **Tulemus:** tugevnenud ja laienenud on hõimurahvaste vaheline koostöö.

6. Tegevusvaldkond: organisatsiooni arendamine

3.2. Hetkeolukorra analüüs

Arengukavas püstitatud valdkondlike eemärkide täitmine on võimalik vaid hästitoimivas organisatsioonis. Valitsemisala asutuste koostöö ja orienteeritus valdkondlike eesmärkide saavutamisele on hästitoimiva valitsemisala võtmeteguriteks. Nende kaudu tagatakse Haridus- ja Teadusministeeriumi missioonist, visioonist ja väärtustest tulenevate strateegiliste eesmärkide täitmine.

Avalikus sektoris levinud töökorralduse kohaselt kuuluvad organisatsiooni arendamise valdkonda finants- ja personalijuhtimine, strateegiline planeerimine, infohaldus (asjaajamine, IKT tugi, IT arendamine), töökeskkonna kujundamine, juriidiline nõustamine ja õigusloome, kommunikatsioon, siseaudit. Vastavalt tegevuste iseloomule on nende elluviimisel partneriteks põhitegevusvaldkondade üksused, valitsemisala asutused, allhankijad, avalikkus ja meediapartnerid.

6.1.1. Ühtne personalipoliitika

Täna on valitsemisalas rakendatud personalijuhtimise põhimõtted, protsessid ja kvaliteet erinevad. Alustatud on valitsemisala ülest koostööd eesmärgiga lähendada erinevaid praktikaid ja soodustada oskusteabe jagamist. Personalipoliitika osas on HTMi ambitsiooniks haldusala ülese ühtse personalitöö hea tava sõnastamine ja juhtimine. Hea tava eesmärk on pakkuda valitsemisala asutuste töötajatele (õpetajatest sihtasutuste töötajateni) töötingimusi ja keskkonda, mis toovad haridus-, teadus-, noorte-, keele- ja arhiivinduse valdkonda parimaid inimesi.

Oluline on valitsemisala strateegilise personalijuhtimise kvaliteedi tõstmine, sh personaliplaneerimise, tööõiguslaste teadmiste, personalijuhtimise alase teadlikkuse parandamine valitsemisala töötajate seas. Eesmärk on olla haldusalas eestvedajaks elukestva õppe soodustamisel ja selleks tingimuste loomisel, et töötajad oleksid efektiivsed ja kompetentsed. HTMi valitsemisala töötajate (tööperede ja/või ametiprofiilide) võrreldavad palgad hoiame püsivalt Eesti sarnaste ametikohtade palgavõrdluses vähemalt mediaanpalga tasemel.

Euroopa Liidu suunalise personalipoliitika eesmärk on tagada suutlikkus lähetada perioodil 2014-2016 riiklikke eksperte ja praktikante hariduse ja kultuuri ning teadusuuringute ja innovatsiooni peadirektoraatidesse, lisaeesmärk on ELi otsustusprotsessides osalevate ametnike läbirääkimisoskuste jm vajalike kompetentside arendamine. Oluline on tõsta ametnike huvi ELi suunalise töö vastu ja motivatsiooni rahvusvahelise koostööga tegelemiseks.

6.1.2. Edukas Euroopa Liidu nõukogu eesistumine

Eduka Euroopa Liidu nõukogu eesistumise läbiviimiseks peab oluliselt kasvama HTMi ja allasutuste haldussuutlikkus ning ka valdkondlik oskusteave. Ettevalmistus on tugevalt seotud nii tugiprotsesside juhtimise kui ka valdkondlike teemade juhtimisega. Eesistumist ettevalmistavate tegevuste planeerimisel ja läbiviimisel on lähtutud põhimõttest, et kasvavat jätkusuutlikkust peab saama HTMi valitsemisala huvides rakendada ka pärast eesistumist. Eesistumise ettevalmistus eeldab kogu organisatsiooni ja allasutuste kaasatust, arendustegevustest peavad saama kasu ka need inimesed, kes eesistumisega pole otseselt tööalaselt seotud. Samal ajal ELi nõukogu eesistumisega toimub ka Eesti eesistumine Euroopa Kooli nõukogus. Horisontaalsetest tegevustest kuulub Eesti eesistumise ettevalmistustes HTMi vastutusvaldkonda tõlkide ja tõlkijate koolituse korraldus.

Eesistumise ettevalmistuseks on 2014. aastal alustatud HTM-i vajaduste ja võimekuse kaardistusega, sh personalijuhtimise valdkonnas on välja töötatud vastav arenguvestluste protokolli lisa, alustatud ELi teemaliste koolitustega, kaardistatud ELi teemadega tegelevate võtmeisikute ring ning koostatud esialgne eesistumisega seotud kohustuste nimekiri (töögrupid, nõukogud, mida peame juhtima, Eestis toimuvad üritused ja konverentsid) jm.

6.1.3. Strateegilise juhtimissuutlikkuse kasv

Vaatamata pikaajalisele kogemusele strateegiate, arengukavade ning nende rakendusdokumentide koostamises ei ole HTMs läbi viidud enesehindamisel põhinevat protsesside juhtimise analüüsi. Juhtimist toetavaid protsesse on aastate jooksul läbi viidud (riskide hindamine, erinevad auditid), kuid järjepidevust ei ole kujunenud. Vajalike juhtimist toetavate protsesside kaardistamiseks ning hindamiseks on kavas 2014. aastal läbi viia CAFi (*Common Assessment Framework*) põhimõtetele tuginev hindamine, mille tulemusel selguvad organisatsiooni tugevused ja parendusvaldkonnad ning see, kuidas näevad töötajad organisatsiooni. Hindamine on samm kvaliteedijuhtimise suunas – CAFi kasutuselevõtt on planeeritud järjepideva juhtimist toetava ja parendava tegevusena.

Juhtimissuutlikkuse kasvuks on HTMis alates 2013. aastast rakendatud tööplaani infosüsteemi PlanPro. Jätkatakse selle arendustööga, et viia see kooskõlla organisatsiooni, sh juhtkonna liikmete ootuste ja vajadustega.

6.1.4. Tõhus infohaldus

Haridusvaldkonna e-teenuseid on seni arendatud süsteemitult ning seetõttu ei ole haridusvaldkonna haldussuutlikkuse tõstmisel, usaldusväärse info kogumisel ning valdkonnavahelisel koordineerimisel e-lahenduste võimalikku lisandväärtust täiel määral kasutatud. Täna on HTMi haldusala üle 50 infosüsteemi, mille osas on oluline hinnata nende aja- ning asjakohasust, sisuliste teemade kattuvust ning vajalikku koosvõimet teiste infosüsteemidega, tehnilist seisukorda ning jätkusuutlikkust, infosüsteemide administreerimisega seotud töökorraldust, kompetentse ning kulusid. Oluline on tuvastada infosüsteemide sihtgrupid, et võimaldada süsteemide eesmärgipärasemat ja kasutajasõbralikumalt kasutamist. Lähiaastate väljakutse on korrastada ning optimeerida olemasolevate infosüsteemide ülalpidamine ning luua tingimused ja raamistik uute tekkivate infosüsteemide jaoks.

Lähtuvalt riiklikust strateegilisest suunast on lepitud kokku, et kõik ministeeriumid tsentraliseerivad oma valitsemisalades IKT organisatsioonid ja konsolideerivad teenused vajalikus ulatuses. Haridus- ja Teadusministeerium teostab analüüsi, et välja selgitada konsolideerimise võimalused ning koostada tegevusplan haldusala asutuste IT tegevuste paremaks ning tulemuslikumaks korraldamiseks.

Asjaajamise ja dokumendihalduse valdkonna arendustegevused on suunatud valitsemisala asutustele, kus võtmeteguriks on dokumendihalduse arendustegevuste konsolideerimine ning ühtse ja kaasaegse elektroonilise dokumendihaldussüsteemi rakendamine eesmärgiga minna üle paberivabale asjaajamisele. Tugiteenuste ühendamise projekt kutsuti ellu, et vabastada riigiasutused kohustusest tugiteenuseid osutada ja arendada ning neisse investeerida. Projekti eesmärk on tagada valitsemisala üleselt parem ja ühtlasem kvaliteet standardiseeritavate tugitegevuste osas, mille tulemusena paraneb juhtimisinfo kvaliteet ning tagatud on efektiivsem halduskorraldus.

Nii EL nõukogu eesistumiseks kui juhtimissüsteemi tõhustamiseks on oluline täiustada HTMi juhtimisinfosüsteeme. Igapäevatöös kasutatavate IT-lahenduste sobivateks kohendamise (asjaajamiskeskond PINAL, tööplaaniinfosüsteem PlanPro) on vajalik, et tekiks vajalike dokumentide infoait (memod, juhised, kaardistused, vastused küsimustikele, päringutele jms), mis mh tagab ka aruandluse järjepidevuse (EL, OECD, UNESCO jt).

6.1.5. Eesmäärke toetav riigivara

Lähiaastate suurimaks väljakutseks on haridustaristu arendamiseks investeeringute tagamine ning ministeeriumi ja selle haldusala asutuste kinnisvara haldamise tsentraliseerimine, sh kinnisvara ja kinnisvara korrashoiu tagamise teenuste üleandmine Riigi Kinnisvara AS-ile. Täna on Haridus- ja Teadusministeeriumi ning kõikide hallatavate asutuste kasutuses kokku 733 556 m² üldpinda¹¹⁰. Üüripinnad moodustavad sellest 9%, millest enamus on üüritud Riigi Kinnisvara AS-ilt. 91% üldpinnast on erinevate koolide kasutuses, ülejäänud pinnal tegutsevad teadus- ja arendus- ning teised allasutused.

Pindade kasutus on koolides väga erinev. Rakenduskõrgkoolides kasutatakse keskmiselt 10,2 m², tavaüldhariduskoolides 17,2 m², kutseõppeasutustes 21,1 m² ning haridusliku ja kasvatusliku erivajadustega

¹¹⁰ Andmed 20.02.2014 seisuga.

laste koolides 59,7 m² üldpinda õppuri kohta. Eelkõige kergitavad keskmist vanad hooned, mis on muutunud ebatõhusaks ning mida tegelikkuses suures osas enam ei kasutata. Suund on saavutada võimalikult tõhus pinnakasutus, et mitte kulutada niigi piiratud ressursi koolide põhitegevuseks mittevajalike hoonete ülalpidamisele. Saavutatav pinnakasutuse efektiivsus on oluline komponent investeringute planeerimisel olemasolevatesse või uutesse hoonetesse.

6.1.6. Tõhus ressursikasutus

HTMi tegevusi kujundavates strateegilistes dokumentides on erinevaid eesmärke ja indikaatoreid, mis ei moodusta alati ühtset tervikut. Tänapäevaks on koostatud HTMi valdkonna eesmärkide süsteemi projekt, mis loob ühtse aluse erinevates strateegilistes dokumentides olevate eesmärkide ja indikaatorite käsitlemiseks ning tagab seeläbi nende kooskõla ja vähendab seirekoormust. Haridussüsteemi tõhusust saab hinnata selle järgi, mil määral on täidetud erinevate strateegiliste dokumentidega seatud sihtmärgid.

Tulemusliku ja efektiivse hindamissüsteemi elluviimist toetab programmipõhise eelarvestamise järkjärguline rakendamine. Seoses uute valdkonnastrateegiatega valmimisega, nende rakendusplaanide koostamisega ning selleks, et tagada struktuurivahendite uue perioodi, elukestva õppe strateegia ja tulemuslikkuse ning efektiivsuse hindamissüsteemi kooskõlastatud elluviimine, astume esimesed sammud programmipõhise eelarvestamise suunas ning kavandame võimalusel juba 2015. aasta eelarve programmipõhiselt. Programmipõhise eelarvestamise kaudu toetame senisest enam haridussüsteemi valdkondade juhtimist ja eesmärkide elluviimist ning tagame parema seostatuse ressurssidega ning nende kasutamise paindlikkuse arengukavade eesmärkide elluviimisel.

Programmipõhist eelarvestamist toetab ka finantsanalüütilise võimekuse tõstmine HTMs, et senisest enam analüüsida valdkondade rahastamist puudutavaid näitajaid, põhimõtteid ja mudeleid.

6.1.7. Uus ja mõjus tõukefondide rakendusperiood

2014. ja 2015. aasta suurimaks väljakutseks ELi tõukefondide kasutamisel Haridus- ja Teadusministeeriumi valitsemisalas ja seonduvates valdkondades on kahe ELi eelarveperioodi kattumine. Ühelt poolt rakendatakse perioodi 2007–2013 meetmeid veel kuni 2015. aasta lõpuni, millele järgnevad perioodi sulgemisega seotud tegevused, teiselt poolt on alates 2014. aasta algusest käivitunud eelarveperiood 2014–2020. Käivitunud perioodi vahendite kasutuselevõtuks on vaja koostada uued üleriigilised planeerimisdokumendid, need Euroopa Komisjoniga kokku leppida, samuti kehtestatakse uus õiguslik raamistik lähtuvalt 2014. aasta lõpul vastu võetud ELi õigusraamistikus tehtud muudatustest. Lisaks on vaja HTMs pakkuda tuge poliitikaosakondadele, et võimalikult operatiivselt saaks ette valmistatud ja kinnitatud erinevate meetmete tegevustele toetuse andmise tingimused ning käivitada varasemast erinevatel alustel toimiv seiresüsteem, kus suurem roll on tulemuste saavutamise jälgimisel. Toimub ka tõukefondide vahendite kasutamise lihtsustamine, mille eesmärk on toetuse tõhusama kasutamise võimaldamine toetuse saajate poolt.

6.1.8. Kaasaegne haridusseadustik

Pärast Eesti taasiseseisvumist jõustus haridusvaldkonna seadustest esimesena Eesti Vabariigi haridusseadus (edaspidi: haridusseadus) – 30.03.1992. Haridusseadust on alates 1992. aastast muudetud 51 korda. Selle tulemusel on seadus killustunud, kirjeldab peamiselt erinevate institutsioonide ülesandeid ega anna Eesti praegusele hariduskorraldusele vajalikku raami. Suured õigusvaldkonnad nagu haldusmenetlus, võlaõigus, töösuhted, perekonnaõigus, tegevusload, järelevalve on reguleeritud teiste valdkondade õigusaktides ning need tuleks haridusvaldkonna õigusaktidest välja jätta. Teistpidi on ka üha enam sisulisi küsimusi, mis peaksid sisalduma haridusseadustikus, olema reguleeritud õppeasutuste liikide kohta käivates eriseadustes. Eriseaduste ideoloogiline ja vormiline ülesehitus on olenevalt vastuvõtmise või olulisemas osas muutmise ajast üha enam üksteist erinevaks hakanud. Nii on mitmes seaduses iga suurema muudatusega kaasnenud üldjoontes sarnase, aga nüanssides erineva regulatsiooni muutmine. Teiste õigusvaldkondade põhimõtteliste muudatuste sobitamine eriseadustesse on veelgi enam õigusakti loogilist ülesehitust lõhkunud. Korduvad muudatused nüüdseks enam kui kahesajast haridusvaldkonna õigusaktist on haridusõiguse kasutaja üha enam pannud olukorda, kus õigusakti üldisest eesmärgist või ideoloogiast on raske aru saada ja suur rõhk on teatud detailsel sättel.

Eesti hariduse sisulise arengu valikud annab Eesti elukestva õppe strateegia 2020, mis seab eesmärgiks kõigile Eesti inimestele nende vajadustele ning võimetele vastavate õpivõimaluste loomise kogu elukaare jooksul, et tagada neile isiksusena võimalused väärikaks eneseteostuseks ühiskonnas ning töö- ja pereelus. Need eesmärgid peavad olema ka haridusseadustiku kaasajastamise esimene lähtepunkt.

6.2. Strateegilised eesmärgid, indikaatorid ja meetmed

Eesmärk: strateegiliste eesmärkide täitmist ja missiooni ning väärtuste järgimist toetav organisatsioonikultuur Haridus- ja Teadusministeeriumi valitsemisalas, mis on orienteeritud koostööle ja kaasamisele ning tekitab usaldusväärset töötajates, partnerites ja avalikkuses.

Sihid aastaks 2018:

- HTMi valitsemisalas on kinnisvara kasutamise efektiivsus kasvanud;
- kohalike omavalitsuste hallatavates üldhariduskoolides on pinnakasutuse efektiivsus kasvanud;
- haridusrahade kavandamine tugineb haridusastmeti väljatöötatud rahastamismudelitele, rahastamisotsused on läbipaistvad;
- struktuurivahendite tagasimaksed on väiksemad kui 2%.

Meede 17. Valitsemisala eesmärgipärane, jätkusuutlik ja tõhus juhtimine.

- 17.1. **Ministeeriumi töökeskkonna optimeerimine** eesmärgiga leida Tartus võimalus ministeeriumi ühte hoonesse paigutamiseks. **Tulemus:** majandamiskulude oluline kokkuhoid ja töötajate rahulolu töökeskkonnaga.
- 17.2. **Töötajate arenguks vajaliku koolitussüsteemi arendamine** eesmärgiga tagada HTMi valmidus osaleda aktiivselt ja tulemuslikult ELi, OECD ning rahvusvahelise koostöö otsustusprotsessides ning valmistuda Eesti eesistumiseks ELi nõukogus 2018. aastal. **Tulemus:** kõik töötajad osalevad aastas vähemalt ühes erialases või tööalases koolituses. Osa HTMi haldusala töötajatest on kompetentsed sisekoolitajad ning toimib ühtlane teadmiste ja oskuste jagamine organisatsioonis ning nende vahel. Asutuste koolitussüsteemid toimivad, töötajate valmisolek ennast täiendada on oluliselt tõusnud.
- 17.3. Ministeeriumi arengukavast lähtuva **personalipoliitika väljatöötamine ja rakendamine valitsemisala asutustes**. **Tulemus:** valitsemisala asutustes on rakendatud ühtne personalipoliitika, mis lähtub ühistest väärtustest.
- 17.4. **Elektroonilise dokumendihalduse arendamine ja rakendamine HTMs ning hallatavates riigiasutustes** eesmärgiga minna üle täisdigitaalsele asjaajamisele. **Tulemus:** elektrooniline dokumendihaldus toetab HTMi ja hallatavate asutuste põhiprotsesse ning on kooskõlas Eesti Vabariigi õigusaktidega. Täisdigitaalsele asjaajamisele üleminek annab võimekuse dokumente hallata, menetleda ning säilitada digitaalselt.
- 17.5. **Valitsemisala süsteemsete IKT lahenduste juurutamine**. **Tulemus:** kasutatakse kaasaegseid ning tööprotsesse lihtsustavaid IKT lahendusi. Jätkub infosüsteemide arendamine, sh kesksete haridus- ja teadusinfosüsteemide EHIS ja ETIS arendus. Teostatud HTMi infosüsteemide liidestamine SAPiga.
- 17.6. **Toetada kommunikatsioonijuhtimise kaudu HTMi eesmärkide saavutamist, kommunikatsiooni avalikkuse ja sihtrühmadega, selgitada ministeeriumi eesmärke, otsuseid ja tegevusi**. **Tulemus:** arengukava eesmärkide täitmise toetamiseks planeeritud kommunikatsioonitegevused on ellu viidud.
- 17.7. **Juhtimist toetavate eelarvestamise ja finantsjuhtimise protsesside arendamine ja rakendamine**. **Tulemus:** eelarve planeerimise protsess toetab parimal viisil valitsemisala eesmärkide täitmist. Eelarvevahendeid kasutatakse sihi- ja õiguspäraselt. Aastaks 2016 on kõikide valitsemisala asutuste raamatupidamine tsentraliseeritud.
- 17.8. **Riigivara kasutamise ja arendamise ning nendega seotud tegevuste pikaajalise planeerimise rakendamine**. Varade haldamise alase suutlikkuse tõstmine. **Tulemus:** ühtsed kinnisvaraga seotud alused koolide projekteerimiseks, rahastamismudelite loomiseks ning ümberkorraldusteks. Haldusala varadest on ülevaade, varade kasutamine tagab hallatavate asutuste eesmärkide täitmise ning eesmärkide täitmiseks mittevajalikud varad on võõrandatud.

- 17.9. **Valitsemisalas uuringutealase koostöö tugevdamine. Tulemus:** HTMi haldusala uuringute ja analüüside ühtse koordineerimise tulemusel kinnitatakse iga-aastane tegevuskava.
- 17.10. **Tervikliku strateegilise planeerimise ja arengukavade koostamise protsessi arendamine** ning huvipoolte ja valitsemisala asutuste kaasamine protsessi. **Tulemus:** valitsemisala strateegiline planeerimine toimub tervikliku ja sidustatud protsessina.
- 17.11. **Perioodiliste tööplaanide koostamine ning selle täitmise seiresüsteemi edasiarendamine. Tulemus:** tööplaanid toetavad organisatsiooni strateegiast tulenevate eesmärkide täitmist. Tööplaani infosüsteemi rakendamise toel on tööplaanid muutunud läbipaistvamaks ja koostamise protsess tõhusamaks.
- 17.12. **Haridusseadustiku kaasajastamine. Tulemus:** Eesti, Euroopa Liidu ja rahvusvahelise õigusega ühilduv kvaliteetne ja kaasaegne haridustasemete põhine haridusseadustik toetab hariduse strateegiliste eesmärkide saavutamist, tagab haridussüsteemis osalejatele nende õigused ning püüdleb nende kohustused ja vastutuse.
- 17.13. **ELi eelarveperioodi 2014+ rakendamine,** sh toetuse andmise tingimuste kinnitamine. **Tulemus:** kõik 2014+ perioodi meetmed on avatud hiljemalt 2015. aastal.

7. Tegevusvaldkond: arhiivindus

7.1. Hetkeolukorra analüüs

Rahvusarhiiv kogub ja säilitab avalikke ülesandeid täitvate asutuste ja isikute arhivaale, aga kokkuleppel omanikuga ja võimaluste olemasolul ka eraõiguslikke arhivaale. Rahvusarhiiv kogub ja säilitab ka omavalitsuste arhivaale, v. a Tallinnas, Narvas ja Maardus, kus tegutsevad kohaliku omavalitsuse arhiivide staatuses linnaarhiivid.

Rahvusarhiivi kasutuses on kokku kümme hoidlat Tallinnas, Tartus, Rakveres, Valgas, Kuressaares ja Haapsalus, kus 2013. aasta lõpu seisuga on hoiul kokku 8 888 534 säilikut, s.h 9,5 miljonit meetrit filmidokumente ja 8 235 nimetust helisalvestisi. Digidokumente (valdavalt digiteeritud tagatiskoopiad) säilitatakse 345 terabaidi ulatuses. Nõuetekohastes tingimustes asub 55% Rahvusarhiivi tervikkollektsioonist.

Arhiiviseaduse kohaselt valib Rahvusarhiiv hindamise teel välja need avalikke ülesandeid täitvad asutused ja isikud, kelle tegevuse käigus võib tekkida arhiiviväärtusega dokumente. 2014. aasta alguse seisuga oli selliseid asutusi 756 (asutuste arv muutub reaalselt vastavalt sellele, kuidas avalikku sektorit ümber kujundatakse). Nimetatud asutuste loodud dokumentatsioonist on arhiiviväärtuslik osa välja selgitatud 78,2%-s asutustest.

Rahvusarhiivi tegevusprioriteediks perioodil 2015–2018 on uue peahoone (Noora) valmimine ja kasutuselevõtt. 3. mail 2013 kuulutati hoone arhitektuurikonkursi võitjaks võistlustöö „a4“, mille autor on AB Asum OÜ. Sellele järgnes projekteerimislepingu sõlmimine Riigi Kinnisvara AS-i ja võitnud arhitektuurbüroo vahel ning arhiivi ruumiprogrammi koostamine ja eskiisprojekti lihvimine. Käivitatud on töörühmad arhivaalide ümberpaigutamiseks vajalike eeltööde teostamiseks ning täpsustatakse 2016.–2017. aastal toimuva kolimise mahtu ja ajakava. Tallinna neljast arhiivihoidlast, Tartust, Rakverest, Haapsalust ja Kuressaarest tuleb kolida 3,5 miljonit arhivaali ehk 40% kogu Rahvusarhiivis säilitatavast ainesest.

Hetkeseisuga on Rahvusarhiiv valmis vastu võtma arhiiviväärtuslikke digidokumente asutustest ning tervitab iga üleandmisettepanekut, et testida digiarhiivi võimekust praktikas. See tähendab, et 2009. aastal alanud Rahvusarhiivi digiarhiivi tarkvara täisfunktsionaalsuses väljaarendamine (aastate 2009–2013 tegevusprioriteet) on jõudnud lõpule. Kogu ettevõtmist on rahastatud Vabariigi Valitsuse poolt Euroopa Liidu infoühiskonna arendamise meetme investeeringute kava alusel.

Rahvusarhiivi veebis on pärgamentürikute, maakaartide, filmide, videote, fotode ja muude arhivaalide kujutisi kokku ca 10,6 miljonit. Arhiivikasutuse üldine suundumus on veebikülastuste jätkuv kasv ja tavakülastuste kahanemine. 2013. aastal registreeriti Rahvusarhiivi veebis üle 1,4 miljoni külastuse keskmiselt 3 835 korda päevas. Kolmveerand kõigist külastajatest olid uued kasutajad. Külastajaid on olnud 102 erinevast riigist.

Rahvusarhiiv jätkab osalust mitmetes rahvusvahelistes arhiiviprojektides. Uusim neist, E-ARK (*European Archival Records and Knowledge Preservation*) on 16 partnerasutusega europrojekt, mille lõpptulemusena töötatakse välja üle-euroopaline digidokumentide ja andmebaaside arhiveerimise metodoloogia ja lahendus. Projekti tulemusena saab Eesti rakendada teiste riikide parimaid digitaalse arhiveerimise põhimõtteid ning laiendada Eestis väljatöötatud digitaalse arhiveerimise lahenduste kasutatavust teistes riikides. Jätkatakse osalemist projektis APEX (*Archives Portal Europe network of eXcellence*), mille eesmärk on Euroopa arhiiviportaali (*archivesportaleurope.net*) arendamine ja arhiivikirjelduste lisamine, ning Eesti-Rootsi-Islandi arhiivide ühisprojektis YEAH (*You! Enhance Access to History*), mis tegeleb avaandmete ja ühisloome põhimõtetega arhiivinduses ning valmistab ette vastavat tarkvararakendust.

Rahvusarhiivi 2015. aasta tegevusprioriteet on Rahvusarhiivi andmekogudes oleva info publitseerimine nelja täрни avaandmetena, mis tõenäoliselt lisab hoogu kasutusnumbrite kasvamisele ja arhiivi rolli avardamisele nii meie oma ühiskonnas kui ka globaalselt.

7.2. Strateegilised eesmärgid, mõõdikud ja meetmed

Eesmärk: ühiskonna dokumentaalse mälu kestlik säilitamine, kasutamine ning kodanike õiguste tõendamine.

Mõõdik	Tegelik tase		Sihttase	
1. Arhiivimoodustajate (avalikke ülesandeid täitvad asutused, kelle tegevuse käigus võib tekkida arhiiviväärtusega dokumente) osakaal, kelle põhitegevuse dokumendid on hinnatud, %	2010	3,7	2014	80
	2011	31,2	2015	82,5
	2012	61,8	2016	84,5
	2013	78,9	2017	87
			2018	89
2. Arhiivimoodustajate (asutuste) arv, kes on Rahvusarhiivile üle andnud digitaalarhivaale	2011	2	2014	5
	2012	3	2015	kasvab
	2013	4	2016	kasvab
			2017	kasvab
			2018	kasvab
3. Nõuetekohastes hoidlates säilitatavate arhivaalide osakaal Rahvusarhiivis, %	2010	54	2014	55
	2011	54	2015	55
	2012	55	2016	65
	2013	55	2017	75
			2018	75
4. Arhivaalide kättesaadavus veebis, miljonit kujutist	2010	5,3	2014	10,7
	2011	8	2015	kasvab
	2012	9,5	2016	kasvab
	2013	10,6	2017	kasvab
			2018	kasvab
5. Rahvusarhiivi virtuaalse uurimissaali külastuste arv	2010	380 tuh	2014	1,6 mln
	2011	405,4 tuh	2015	kasvab
	2012	1,2 milj	2016	kasvab
	2013	1,4 milj	2017	kasvab
			2018	kasvab
6. Rahvusarhiivi teaduspublikatsioonide arv	2010	11	2014	8
	2011	12	2015	7
	2012	7	2016	7
	2013	7	2017	7
			2018	7

Meede 18. Dokumentide hindamine

- 18.1. **Avalikke ülesandeid täitvate asutuste põhitegevuse dokumentide hindamine.** Tulemus: ühiskonna jaoks oluliste asutuste (2014. aasta alguse seisuga 756 arhiivimoodustajat) dokumendid on hinnatud, loodud on eeldused arhivaalide (arhiiviväärtusega dokumentide) kogumiseks ja arhiiviväärtuseta dokumentide säästlikuks haldamiseks.
- 18.2. **Tervishoiuteenuse osutamist tõendavate dokumentide hindamine.** Tulemus: alates 2003. aastast loodud ja edaspidi loodavate isikupõhiste meditsiinidokumentide ja -andmete arhiiviväärtus on selgunud, kasvab tervishoiuteenust osutavate meditsiinasutuste suutlikkus selliste dokumentide haldamisel (lõpptulemus 2015).

Meede 19. Arhivaalide kogumine ja säilitamine

- 19.1. **Rahvusarhiivi peahoone (Noora) ehitusprojekti valmimine ja ehitushanke läbiviimine** koostöös Rügi Kinnisvara AS-i ning Haridus- ja Teadusministeeriumiga. Tulemus: loodud on eeldused Tartu arhiivihoonde valmimiseks, säilitustingimuste parandamiseks ning asutustes hoiul olevate arhivaalide vastuvõtuks Rahvusarhiivi.
- 19.2. **Ettevalmistustööde läbiviimine arhivaalide ümberpaigutamiseks (kolimiseks) Rahvusarhiivi peahoonesse 2016. aastal.** Tulemus: arhivaalide sujuvaks ümberpaigutamiseks on digiteeritud minimaalselt 1 milj kujutist, arhivaalid on korrastatud, kirjeldatud ja karbistatud vastavalt Rahvusarhiivi üksuste tööplaanidele.

- 19.3. **Digitaalselt sündinud filmitoodangu vastuvõtu ja arhiveerimise käivitamine.** Tulemus: filmitootjate digitaalsete audiovisuaalsete arhivaalide üleandmine Rahvusarhiivi täisfunktsionaalsesse digiarhiivi kasvab 2015. aastast märkimisväärselt, ühtlasi väheneb filmitootjate halduskoormus digiarhivaalide säilitamiseks.

Meede 20. Arhivaalidele juurdepääsu tagamine.

- 20.1. **Arhiiviandmete kättesaadavaks tegemine avaandmetena (*opendata*) ja ühisloome (*crowdsourcing*) rakenduse loomine.** Tulemus: projekti „Avatud arhiiv“ raames on Rahvusarhiivi arhiiviandmed nelja tänni avaandmetena kättesaadavaks tehtud ning ühisloome tehniline rakendus on valminud.
- 20.2. **Euroopa teadusasutuste ja rahvusarhiivide digiarhiivinduse innovatsiooniprojekti E-ARK (*European Archival Records and Knowledge Preservation*) tehniline koordineerimine ja tööpaketi nr 3 „Transfer of records to archives“ juhtimine.** Tulemus: üle-euroopalise standardse lähenemise loomine digiandmete arhiveerimiseks (lõpptulemus 2017), digidokumentide ekspordi SIP-vormingu esimese versiooni ning töövoogude näidismuudete ja soovitude valmimine (2014).
- 20.3. **Eesti osaluse tagamine Euroopa rahvusarhiivide ühise arhiiviportaali üleschitamisel.** Tulemus: projekti APEX (*Archives Portal Europe network of eXcellence*) raames on rakendatud lõplik arhiiviportaali tarkvara versioon ning Rahvusarhiivi arhiivikirjelduste andmed on arhiiviportaalis kättesaadavaks tehtud (lõpptulemus 2015).
- 20.4. **Kodanikesksete e-valitsemise teenuste pakkumine.** Tulemus: Eesti-Rootsi-Islandi VINNOVA ühisprojekti YEAH (*You! Enhance Access to History*) on mäluasutustele valminud soovitud avaandmete (*open data*) kasutamiseks ning avaandmete baasil põhinev pilootrakendus.
- 20.5. **Isikuloo ja 20. sajandi ajaloo allikate mikrofilmimine, digiteerimine ja on-line juurdepääsu loomine.** Tulemus: koostöös Eesti Evangeelse Luteriusu Konsistooriumi, Hooveri Instituudi ja Utahi Genealoogiaseltsiga on digiteeritud minimaalselt 200 000 kujutist ning neile on loodud juurdepääs Rahvusarhiivi veebikeskkonnas Saaga.

Lisa 1. Valitsemisala arengukava 2015-2018 finantsplaan tegevusvaldkondade lõikes

Tegevusvaldkond	Tulu, kulu või Finantseerimis- tehing	Finantseerimine, <i>eurodes</i> ¹¹¹				
		2014 eelarve	2015 eelarve kava	2016 eelarve kava	2017 eelarve kava	2018 eelarve kava
Haridus	Tulud	73 709 660	94 126 318	94 492 372	102 719 724	105 146 094
	Kulud	568 168 424	666 455 544	721 443 144	763 667 701	790 268 272
	Finantseerimis- tehingud	-706 100	-870 000	-870 000	-870 000	-870 000
Noorsootöö	Tulud	8 188 123	6 921 855	6 843 313	6 515 495	6 606 956
	Kulud	11 931 231	10 408 962	10 571 256	10 162 284	10 269 778
Keelepoliitika	Tulud	356 880	836 284	1 076 790	1 189 083	1 220 238
	Kulud	3 789 299	4 475 732	4 785 046	4 918 730	4 956 749
Teadus- ja arendustegevus	Tulud	81 620 036	88 653 210	43 167 453	47 468 827	48 661 262
	Kulud	149 775 062	166 640 695	128 633 811	141 966 760	152 271 306
Valitsemisala juhtimine	Tulud	2 992 334	2 984 285	3 072 800	3 128 489	3 186 963
	Kulud	18 080 852	88 386 642	43 132 316	56 573 251	70 808 214
	Finantseerimis- tehingud	1 200 000	1 400 000	1 400 000	1 400 000	1 400 000
Arhiivindus	Tulud	361 668	319 350	301 830	223 500	223 500
	Kulud	4 355 200	4 477 380	4 438 277	4 295 089	4 111 618
TULUD KOKKU		167 228 701	193 841 302	148 954 558	161 245 118	165 045 013
KULUD KOKKU		756 100 068	940 844 955	913 003 850	981 583 815	1 032 685 937
FINANTSEERIMISTEHINGUD KOKKU		493 900	530 000	530 000	530 000	530 000

¹¹¹ S.h KOV hariduskulud.